

صلاحیت

Salahiyat

ਸਲਾਹੀਯਤ

تہ یوہار دا واڈھی اکہ ہے، پر مہ پرا پراچین اکہ دی کہہ یتر پ نجاب تہ یوہار دا و ساک ہی
دوویں دے سرحد سمیں کہ سے ایہہ ہے۔ در ساؤندا نوں شروعات دی سال نوویں اکہ جو
سی۔ جاندہا منایا نال میڈیاں جاں میڈیاں دے پ نڈاں وچ پ نڈاں پ نجابی پاسے
وچ، 1699 دن اس کہ یونکہ ہے، ہ توپ ورنم تے 'طور و شیش وچ دھرم سکھ و ساک ہی
دی سکھاں کہ جو سی، رکہی نہینہدی خالصہ پ نہینہدی گوروویں 10 دے سکھاں
سی۔ سندس تھا

سمریٲ ت نون ایٲ ٲھاٹ لائل ماتا ایٲ ٲھاٹ نالی و ایٲ لیلی آس ٹر

(ایٲ ٲھاٹ لائل یمتی شری رگ سو)

ٲن) والہ گ جران گ رونانہ ک ٲرا 4-نم ٲر-ی گل ایٲ ٲھاٹ لائل یمتی شری
س.ای.ب.ب.م ایٲ دے لاپور اہی و دا ایٲ ٲھاٹ رام لہمی دے (وچ ٲاک سدان
جو ایٲو نال ایٲ ٲھاٹ ک شور نند ڈاک ٹر نری کٹی ٲر ٲر ٲر ٲر وگ تالی
سن- گ نے ک ٲر ٲر واس ولّ ام تسر ٹی گ ٲر ٲر تانوالا ٲر عدتوں ونڈ
گ نے- ٲو ڈلیس وچ ایٲ لیلی آس ٹر ایٲ ٲھاٹ نالی و ایٲ ٲھاٹ لیلی سون

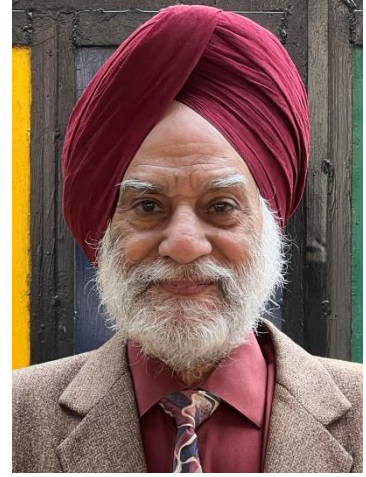
بھنّ وے ستا،
 تنو متئی دے گھاڑیاں
 تو جانا دھاگ محبوبہ دے اجے
 اک توئین پھڑا ، دوجا پانی پھڑا
 تجی پیندی آفت طے،
 چدیئی والی بہاں سجنا دی،
 توئین جانا گلّ وچ پے
 نیک نصیب نے تیرے گھڑیا
 اسی ایویون عمر گاویئے
 پیس آف بروکین پچر ریپلائیز:
 بھنّ نہ ستّ چور نہ کر،
 انسا بڑے بڑے دکھ پائیئی،
 پاپیئی مار کاتہیین دی کھڑی،
 پھیر گھر کماہریون آئیئی،
 تھاپیاں دی مار کھڑی تے
 مٹی وچ رل مٹی ہویئی،
 پھیر اگّ تے سیس چادائیئی
 شاہ مہمدا، اس دے بعد دھاگ مہبوبا دے آئیئی

(1780-1862) محمد شاه

نے، یس رہ ندا وکھے رمی و وڈالاڑے ین دے امرتہ سر جو، (1782-1862) محمد شاه
'داپ نجاب ہندا' جان 'محمد شاه نامہ جنگ' نون جس، 'محمد شاه وار' تہایک و یلم یاپن
مان نون دنان شاندار دے سامراج دے سنگھتیرنج مہاراجہ وچ ہے، جاندہا ہایک ی
جنگ تہایک ادی نال

1. نمائش کی ایک شاعر7
2. ب؟یت ہذی یک سندھ ن؟ی نہ تعلق یک وی سے اس کا وی پ نجاب ایک .
32
3. حصہ کا پ ہانے کا رنا حاصل می ت عمل :پونا آباد ملک رونیب کا ی پ نجاب .
41
4. اڈ رات کے اس اور اخراجات ادہ ی ز بہت : شراب50
5. ورثہ کا پ نجاب 70
6. تعاون کا اوں ی ملک ریغ ے یل کے ی و دگ اف ز ی پ نجاب72
7. ردار ی مرکز کات ی اند سان 73
8. لفظ کا نئے ی مہ74
9. پول نڈے ی دھ ڈنگ ڈے ی پ نجاب75
10. لوگ می عظمی م بہ نانے گ وجران والہ77
11. ت ی شخص ی ک نئے ی مہ 79
12. خاندان نامور کا پ نجاب81
13. کاروبار کا خزانہ83
14. خزانہ کا ذخیروں ی خیتار85
15. جائزہ کا کتاب86
16. کتاب ی نئی93
17. پاتیت قر اور پ روگ رام97

ڈاکٹر. ایس. ایس. بھٹی

امرتسر وچ جنمے [24 جون 1938] ڈاکٹر. ایس. ایس. بھٹی بھارت دے سبھ توں بہمکھی پیشیوراں وچوں اکہ بن، جیہناں نوں دیش دے اکہ وکاری انگریزی اخبار دے انڈین ایکسپریس دوارا "چنڈی گڑھ دی مسٹر ورسیٹٹی" دا اپنام دتا گیا ہے۔ اسنے پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ توں پیئیچڈی کیتے بن: (i) چنڈی گڑھ دی یوجنا بندی، آرکیٹیکچر، شہری ڈزائین، ناگرک سیواواں، آدی [1991]; (ii) گورو نانک دے جپ جی بارے: اکہ آرکیٹیکٹ دا درشٹیکون [2000]; اتے (iii) برمندر صاحب، امرتسر دے آرکیٹیکچر، انجینیئرنگ اتے سہج شاستر اتے [2008] I

اسنے 1970 دے دباکے دے شروع وچ بھارت دے چوٹی دے درجے دے آرکیٹیکٹاں جے۔اے۔ سٹین، اے۔پی۔ کانونڈے، اتے شوناتھ پرساد دے ادھنین دے نال آرکیٹیکچر، کلا، اتے سبندھت انوشاسناں وچ گمبھیر، ویاپک-آدھارت کھوج دی اگوائی کیتی۔ اس توں بعد آرکیٹیکچر وچ اس دے ماسٹرز [ایم. 1983 وچ کنینز لینڈ یونیورسٹی توں کھوج تھیسس کیتی گئی، جس نے چنڈی گڑھ دے روک گارڈن [جس نال اوہ 1973 وچ جڑیا] نوں "آؤٹسائیڈر آرٹ" دی سبھ توں شاندار جیوت ادابرن وچوں دنیا بھر وچ جانیا جاندا ہے۔

ڈاکٹر: بھٹی کلاکاراں، کاریگراں، بلڈراں اتے کاریگراں دے اکہ پریوار وچوں بن جو مغل بادشاہ جہانگیر دے شاسنکال توں لے کے بلڈنگ ڈزائین دی کلا نال جڑے ہوئے سن جدوں اس دے پرکھیاں نے لاہور وچ بادشاہی مسجد بنائی سی۔ اس دے پتا، سردار بلونت سنگھ بھٹی [1905-1993], 1930 دے دباکے دے ادھ وچ کونسل چیمبر لاہور وچ کم کر رہے سن جدوں اسنے اپنے ساتھی نوں کیہا کہ جیکر اکہ پتر پیدا ہویا، تاں اوہ اسنوں اکہ آرکیٹیکٹ بنا دینگے۔ ڈاکٹر بھٹی دا جنم چار سال بعد چار بھیناں توں بعد ہویا۔ اسنے سرکاری سکول، اتے خالصہ کالج، امرتسر توں پڑھائی کیتی اتے بی.آر. 1960 وچ سر جیجے کالج آف آرکیٹیکچر، بمبئی توں ڈگری پراپت کیتی۔

اپنے پتا توں، اسنوں گربانی [سکھ دھرم دے گرنٹھ] دی ترکشیل سمجھ اتے مہان بھارتی کلا اتے سبھیچارک پرمپرا وچ ڈونگھی دلچسپی توں علاوہ، رچناتمک بہمکھیتا اتے امتا دی نرنتر کھوج وراثت وچ ملی ہے۔ بلونت سنگھ، جس نے گردوارہ پنچہ صاحب حسن ابدال بن پاکستان وچ ہے اتے تخت سری کیس گڑھ انڈیپور صاحب دا ڈزائن کیتا ہے، سکھ آرکیٹیکچر دی شیلی وچ اک پرائے ماسٹر سن [اس وشے 'تے اسدا لیکھ انٹرنیٹ 'تے دیکھیا جا سکدا ہے]، چترکاری، مورتی، لکڑ-نقاشی، بھارتی شاستری سنگیت، اتے کشتی دی گریکو-بھارتی شیلی۔ اوہ کئی سال امرتسر ضلع کشتی ایسوسی ایشن دے سکتر رہے۔ اس طرحاں کشتی ڈاکٹر: بھٹی دی وی کھیڈ رہی ہے۔

ڈاکٹر: بھٹی نے اپنے پریوار دی بہمکھی رچناتمکتا دی درلبھ پرمپرا نوں بھارت دے مانوادی ہولزم [اس دا شبد جو بھارت دی کلا، سبھیچار اتے ادھیاتمکتا دی بے مثال پرمپرا دا جشن مناؤندا ہے] دا پرمکھ پاتر بنن لئی یٹنشیل ہے۔ اس دا لیکھ "د سکورج آف سپیشلائزیشن" 1978 وچ دیش دے پرمکھ انگریزی اخبار ٹائمز آف انڈیا وچ پرکاشت ہویا سی۔ اسنے بہت سارے وکھو-کھ کھیتر وچ بہت وڈا یوگدان پایا ہے، جس نوں بن بھارت اتے ودیشاں وچ اگھے پیشیوراں دوارا ویایک طور 'تے سویکار کیتا جاندا ہے۔ اس کول کلا دیاں 2,500 رچناواں اتے انگریزی، اردو، پنجابی اتے ہندی وچ 4,000 توں ودھ کویتاواں بن۔

اسنے لگبھگ 30 راشٹری انٹراشٹری پرسکار جتے بن، جس وچ آرکیٹیکچرل ایجوکیشن لئی لائیبھٹائیم اچیومینٹ گولڈ میڈل اتے نوینتاکاری انجینئرنگ وچ مول یوگدان لئی رڑکی کنسٹرکشن ریسرچ اوارڈ شامل بن۔ ڈاکٹر: بھٹی نے 700 توں ودھ لیکھ پرکاشت کیتے بن، اتے 35 کتاباں لکھیاں بن۔ اوہ 20 سالان لئی ٹریبون [اتر-پچھمی بھارت دا اک پرمکھ انگریزی اخبار] دا ادھکارت کلا آلوچک سی، اتے پنجاب یونیورسٹی [1984-1996] دے ڈین، ڈزائن اتے فائین آرٹس دے پھیکلٹی دے نال-نال سینیٹر سی۔

کویتا دا اکّ پردرشن

ڈاکٹر. ایس. ایس. بھٹی

پیارے پاٹھک، تہانوں کویتا دے دلچسپ سفر 'تے لے جان لئی، پہلاں، میں تہانوں اپنی سابتک رچنا بارے کجھ دسدا ہاں جو کلا، سبھیچار، دھرم، ادھیاتمکتا اتے بور بہت ساریاں ادبہت کلاکرتیاں دی بے مثال بھارتی پرمپرا وچّ جڑیا بویا ہے۔ بھارت لئی ولکھن منکھی رچناتمکتا دی۔ 64 للت قلعواں نوں ساڈے پوروجاں دوارا گنیا گیا ہے جو اوہناں نوں برہمتا دے قدّ تکّ وڈیاؤندے بن۔ ساڈے مکھ دیوتے بھگوان رام اتے بھگوان کرشن نوں کرم وار چودائیہ کلا سمپورن اتے سولیہ کلا سمپورن کیہا جاندا ہے۔ کویتا 64 للت قلعواں دی سوچی وچّ سبھ توں اپر ہے جیہناں وچوں اگلے چار اتردے کرم وچّ ہن: سنگیت، چترکاری، مورتی، اتے آرکیٹیکچر۔ صدیاں پہلاں، ساڈے دیش وچّ ہر چیز کویتا وچّ لکھی جاندی سی کیونکہ اسدی ولکھن یادداشت جاں یاد رکھن وچّ اسان وشیشتا سی۔ ایہہ مہتوپورن سی کیونکہ گیان نوں یاد رکھن لئی وچنبدھ ہونا چاہیدا سی اتے پرنٹنگ سہولتاں دی انہوند وچّ - مونہہ توں کناں تکّ سنچارت کرنا پیندا سی۔

اگے ودھن توں پہلاں میں تہانوں دسدا ہاں کہ کویتا 64 للت قلعواں وچوں پہلے نمبر 'تے کیوں ہے۔ کویتا رچناتمک سوے-پرگٹاؤے دا اکو اکّ شاندار مادھم ہے جو چپّ موڈ وچّ موجود دوجیاں دے الٹ اپنے لئی بولدا ہے۔ سنگیت، پینٹنگ، مورتی کلا، اتے آرکیٹیکچر دے نال-نال ہور قلعواں نوں کلاکرتی دے ادھین سنکلیاں اتے وشیاں دے محاورے، اتے اسدی رچنا وچّ ورتے گئے گنجھل دار۔٪ بنراں، ودھیاں، تکنیکاں اتے سمگریاں دی ویاکھیا کرن لئی بولی اتے لکھتی بھاشاواں دی لوڑ بندی ہے۔ اس لئی، کویتا سوے-نربھر ہے کیونکہ ایہہ اکّ رچنا اتے اکّ سنچارک ہے - اتے، بولن دے ڈھنگ وچّ، ہور کلاکرتیاں دی سرچنا توں پہلاں ہے۔ دلچسپ گلّ ایہہ ہے کہ، کویتا بھاونا، ترک، کلپنا، اتے انوبھو دے سارے چار منکھی پھیکلٹیز نوں آسانی نال تیناں کردی ہے۔

بھاونا اکّ مضبوط بھاونا ہے جو کسے دے حالات، منودشا، جاں ویکتیاں، ستھاناں، گھٹناواں اتے چیزاں نال سبندھاں توں پیدا بندی ہے۔ ترک سوچن، سمجھن اتے ترک نال نرنے کرن دی من دی شکتی ہے۔ کلپنا نویں وچاراں، جاں چتراں، جاں بابری وستواں دے سنکلیاں نوں بناؤن دی

پھیکنٹی ہے جو اندریاں نوں موجود نہیں بن۔ سوچھ-بوجھ، سچیت ترک دی لوڑ توں بناں، سہجتا نال کسے چیز نوں سمجھن دی یوگتا ہے۔

امریکی نیوروسرجن نوبل پرسکار جیتو روجر ڈبلیو سپیری دوارا پریوگشالا دے پریوگیاں 'تے ادھارت آدھونک نرنانک کھوج نے یقین نال دکھایا ہے کہ کارن دماغ دے کھبے گولاکار دا سیریبیل فنکشن ہے جدوں کہ بھاونہ سبجے گولسپھانر دی ہے۔ میری سمجھ انوسار، البرٹ آئنسٹائن نے گیان توں اتہ ہون دی گھوشنا کیتی کلپنا وی اتھے ہے۔ اسیں پورب وچلے بھارتی ہومو سپیٹنز دے سبجے-دماغ والے ممبر ہاں جدوں کہ پچھم وچ ساڈے بھرا کھبے-دماغ والے بن۔ پورب اتے پچھم بھوگولک حقیقتاں نہیں بن کیونکہ پورب اوہ تھاں ہے جتھے سورج چڑھدا ہے اتے پچھم جتھے ایہہ ڈبدا ہے۔ حالانکہ، دن اتے رات دھرتی دے اپنے دھرے دوآلے گھمن دوارا بندے بن جدوں کہ سورج ستھر بندا ہے۔ اس لئی، جتھے کسے وی ستھان 'تے سورج دی روشنی پہنچدی ہے، اوہ استھائی طور 'تے پورب بن جاندی ہے، اتے سنسار دے سارے ستھان واری-واری پورب اتے پچھم بن جاندے بن۔ پورب اتے پچھم دی دھارنا، حالانکہ، گریہہ دھرتی 'تے ستھت سارے دیشاں لئی اک ایوگی نیویگیشنل ایپلیکیشن ہے۔ ایہہ بن سچ نہیں ہے کہ جاپان چڑھدے سورج دی دھرتی ہے۔ سورج چڑھن، سورج ڈبن، سورج مارگ ورگے شبد جو صدیاں توں پرچلت بن، اس طرحاں اگیانی منان دے رومانٹک ولولے بن۔ وگیانی جو دھرموادیاں دا مذاق اڈاؤندے رہندے بن، اوہ بن خود اپنی نہ بھلنیوگ اگیانتا دا شکار بن!

اپروکت ویاکھیا دی روشنی وچ، ایہہ سپسٹ ہونا چاہیدا ہے کہ پورب اتے پچھم بھوگولک حقیقتاں نہیں بن۔ اوہ کرم وار، دماغ دے سبجے اتے کھبے گولاکار دیاں دھارناواں نال سبندھت بن، اتے بھاونہ اتے ترک دیاں پھیکنٹیز نوں درساوندے بن، جو کہ دماغی طور 'تے ورودھی دماغی کارج بن۔ اس توں علاوہ، بھاونہ نے متھاس پیدا کیتا ہے جدوں کہ ترک نے سانوں وگیان دتا ہے۔ دوجے شبدان وچ، وگیانیاں کول سدھانت بن، اتے دھرموادیاں کول متھ بن۔ نویں سدھانتاں لئی تھان بناؤن لئی سدھانت غلط ثابت بندے رہندے بن، پر متھان نوں نہ تاں ثابت کیتا جا سکدا ہے اتے نہ ہی غلط ثابت کیتا جا سکدا ہے۔ اس لئی، میں اپنے لئی اس سمسیا نوں حل کیتا ہے۔ میں متھاس نوں پھیتھ پھکشن کہندا ہاں جوویں ساڈے کول سائنس پھکشن ہے۔ جدوں کہ انھیویں صدی دی وگیانک کلپنا بن نہ صرف عام گیان دا تتھ ہے، سگوں تکنالوجی دیاں کلاکرتیاں وجوں وی پرسدھ ورتوں وچ ہے۔ ایہہ عجیب لگ سکدا ہے کہ جدوں وگیان پھیتھ پھکشن نوں اگے ودھاؤندا ہے کہ متھاس ہمیشہ اپنے کھنبھ پھیلانیگا اتے اکھوتی ترکشیل اس دے شکار ہون گے۔ حالانکہ، جہڑے لوک اس دھارنا دے ورودھ بحث کردے بن اتے اپنے آپ نوں "ناستک" کہن وچ مان

محسوس کردے بن، اوہ افیم وجوں بھاشن دیندے بن جو کارل مارکس دے انوسار اکے وار جنتا دا نشہ سی۔

بھاویں ایہہ ہووے، میری اپنی کھوج ایہہ ہے کہ ادھیاتمکتا دے سہانک انپریوگ نال دھرم ضروری طور 'تے بھاونا دی کاڈھ ہے۔ اسلئی، ہندو دھرم وچّ جس نوں مایہ [بہرم] کیہا جاندا ہے اوہ پدارتھ دی دنیا [بھوتکواد] جاں بابری جاں ادیش سنسار نال سبندھت ہے جدوں کہ اصلیت من دی دنیا [اندرونی جاں وشا-وستو سنسار] وچّ اس دے اچے روپ وچّ وسدی ہے۔ ایل [ادھیاتمکتا]۔ دھرم دا چوتھا [برہمنڈی نیتک قانون اوہناں ساریاں قدراں-قیمتاں دے نال جو اسیں منکھاں نے تیار کیتے بن]،

ارتھ [پیسہ جاں پدارتھک وسیلے جاں جس دے بناں پرانی دی ہوند اسمبھو ہے]، کام [واسنا اتے اچھاواں، لالساواں اتے ابھلاشاواں دا اکے میزبان] اتے موکش [جنم اتے پندر جنم دے انت ہین چکر توں مکتی جاں مکتی] میرے کول ہے۔ موجودہ پردرشنی وچّ دکھایا گیا ہے۔ دوجے شبدان وچّ، دھرم، ارتھ، اتے کام وگیان دوارا، اتے موکش دھارمکتا دے مارگ دوارا سمپورن ہندے بن جوویں کہ شبد [پرگٹ شبد] دوارا درسائے گئے یوگ اتے بور ابھیاساں دوارا گھٹّ توں گھٹّ نہیں۔ گورو نانک دیو جی نے ہر دھارمک پریکٹس لئی انتم اپدیش دتا ہے کہ تسیں جو چاہو کرو، مکتی پراپت نہیں ہو سکدی پر پرماٹما دی مہر توں بناں جدوں اکے سچے سادھک دوارا روزانہ جیون وچّ وشو دھرمان دے گرنتھاں وچّ درسائے گناں نوں گرہن کیتا جاندا ہے۔

ہندو متھاس وچّ سکھاؤن لئی بہت کجھ ہے پر ادھیاتمک حقیقتاں دے آلے دوآلے بنیاں کہانیاں اوہناں دے گپت ارتھاں نوں لوکاں نوں جانی جاندی بھاشا وچّ سمجھاؤن لئی "جیون دا طریقہ" وجوں کم کاجی ہوند لئی ایپلیکیشن نوں اتشابت کرن لئی انیاں دلچسپ بن کہ سبھ توں ودھ ایماندار کھوجکرتا وی اس وچّ گمّ ہو جاندا ہے۔ برتانت دی عجیب گنجھلدارتا اتے من-بھڑکاؤن والے پلاٹ، نیک سندیش نوں بھلیکھا پا دیندے بن۔ میرے من وچّ، وکاراں من نوں پھڑن دیاں ادبھت شکتیاں نال مرد بن جوویں کہ گناں دے ورودھ جو استری بن جیہناں نوں گرہن کرن لئی اکے لمی اتے سہرد مانسک۔ آتمک کسرت دی لوڑ ہندی ہے۔ آدھونک بھاشا وچّ، وائس میکڈونلڈ دے جنک پھوڈ دے انیتک سنسکرن ہن جسٹون دنیا دے لوک، رنگ، نسل، ذات، عمر اتے نسلی محاورے دی پرواہ کیتے بناں، اس دے صحت نوں وگاڑن والے پرہاواں دے ورودھ ڈاکٹری چیتاونیاں دے باو جود، لالسا اتے لالسا نال کھاندے بن۔ سنویدی بھرماؤن والا سواد۔ میکڈونلڈز دنیا دی سبھ توں وڈی فاسٹ-پھوڈ ریسٹورینٹ چین ہے، جو 2021 تک 40,000 توں ودھ آؤٹلیٹاں وچّ 100 توں ودھ

دیشاں وچّ روزانہ 69 ملین گاہکاں نوں سیوا پردان کردی ہے۔ میکڈونلڈز اپنے ہمبرگر، پنیربرگر اتے فرینچ پھرائیز، جنک-پھوڈ دیاں مکھ چیزاں لئی سبھ توں ودھ جانا جاندا ہے۔ مینو۔ اس دے الٹ، گن آیورویڈک ساتوک خوراک دی طرحاں بن جس وچّ تازے اناج اتے پھلیدار بندے بن جوین کہ بھورے چول، کنوآ، باجرہ، امرود، جوی، دال، مونگی، چھولے آدی۔ اتھوں تک کہ سبھ توں ودھیا ارادے والے اتے سوے۔ انوشاست وی کیونکہ ایہہ کھان والے نوں صرف ڈھڈ بھرن والے وجوں ماردا ہے۔

میرے پاٹھک اکّ کاو سنگریہ وچّ کھان والے پدارتھاں نوں شامل کرکے کجھ پریشان ہو سکدے بن۔ میرا کارن ایہہ ہے کہ اسیمت طور 'تے وبھنّ کالاں جیہناں دی اسیں پالنا کردے ہاں اوہ اچھا، سخت محنت، لگن اتے لگن دی گھاٹ لئی ساڈیاں سیمت چوناں بن جس نوں میں سمپورن مانوواد کہندے ہاں دے سدھانت 'تے اکّ توں ودھ کارجاں نال نجٹھن لئی مہارت پیدا کرن لئی لوڑیندا ہے۔ ایہہ اس لئی ہے کیونکہ منکھ سنسار اتے سرشٹی دے اکّ تاج دی مہما دے روپ وچّ اکّ سہج-پیار کرن والا، اند لین والا، سماجک جانور ہے جو سریرک بھکھ نوں پورا کرن دے لبھاؤنے انوبھو لئی لگاتار شارٹکٹ لبھدا ہے۔ اسدی مانسکتا اتے اسدی صدیاں پرانی سبھیاچارک پرمپرا دے وچکار کوئی پیار نہیں گاجیا ہے جس وچّ سمپورن گیان ہے جس لئی اوہ اکّ اکھوتی وگیانک-منکھ آدھونکتاوادی وجوں محسوس کردا ہے اسدا کوئی ایپوگ نہیں ہے۔ میری جانکاری، تجربے اتے ابھیاں انوسار، حالانکہ، بے میل بھارتی پرمپرا وچّ کلاسیکل سنگیت دے روپ وچّ کلاسیکل کویتا ساڈے پوروجاں دی پرتبھا دی کلاتمک رچنا ہے۔ اوہ اکّ جیوت وراثت دے روپ وچّ ستکار دے حقدار بن اتے صرف اس لئی خارج نہیں کیتا جانا چاہیدا ہے کیونکہ ایہہ روح نوں اچا چکن والیاں للت قلعواں نوں سکھنا بہت اوکھا ہے اتے کم کاجی ہوند دوران ورتوں لئی پراپت کرنا اسمبھو ہے۔ منکھی مشکل کئی گنا ودھ جاندی ہے کیونکہ چیتنا جو من دا ضروری واہن ہے قدرتی طور 'تے پانی وانگ بیٹھاں ولّ وبندا ہے اتے اس طرحاں اپنے ٹیچے توں بہت دور ربندی ہے جسوں دسم دوار جاں دسواں دروازہ کیہا جاندا ہے جو دماغ دی پائینل گلینڈ دے نیڑے کتے ستھت منیا جاندا ہے۔ ایہہ منو وگیانک ستھان سچکھنڈ [سچ دے کھیترا] وچّ گپت پرویش نوں لبھنا اتے پہنچنا اوکھا ہے جتھے، گورو نانک دیو جی دے انوسار، پرہو پرماتما نواس کردا ہے۔

عجیب گلّ ایہہ ہے کہ، اپنی اندمنی اگیانتا وچّ، مورکھ بناؤن اتے دھوکھا دین دیاں ویاپک رننیتیاں وچّ، لٹیریاں، پرچارکاں، پرچارکاں، اتے ادھیاتمکتا دے ابھیاں نے اپنے بھولے-بھالے انویائیاں نوں سمرن، مننشیلتا دے شکی ابھیاں دی تعریف اتے سکھیا دے کے گمراہ کرکے اکّ وشال ریئل ریسٹیٹ سامراج بنایا ہے۔ نابھی 'تے جاں ساہ 'تے دھیان کیندرت کرو، اتے اس طرحاں بور۔

ٹیوی گرواں دے بھگویں پہراوے اتے دھارمک ریتی رواجناں جڑے xc منموہک اپکرناں دے بیٹھاں چھپی ہوئی اوہناں دیاں وڈیاں اسپہلتاواں، کام، کرودھ، لوہہ، موہ، اتے ہنکار نامک پنج اندرونی دشمنان دی غلامی اتے غلامی دے روپ وچ سمجھدار اکھ نوں درساؤندیان ہن۔ اس روشنی وچ، یوگا وی اکت وشو-ویاپی مذاق ہے کیونکہ ساڈے کول ہندو متہاس وچ اس دے ہاسوبینے پھیسکو دے کافی ثبوت ہن۔ رشی پراشر نے مچھیرے ستیاوتی نال سنبھوگ کیتا سی اتے رشی وید ویاس دا جنم ویاہ توں ہویا سی۔ ہندو پنٹھ وچ دیوتیاں دے راج کمار اندر نے اپنے پتی رشی گوتم دی پتی اہلیا وچ اپنے آپ نوں بدل کے چلاکی نال بلاتکار کیتا۔ دھوکھاڈھڑی والا پتی اپنا غصے وچ سی کہ دوواں نوں گالاں کڈھ رہا سی۔ اسدی پتی ترنت اکت پتھر دی مورتی وچ بدل گیا، اتے اندر دے سارے سریر وچ اس دی اسپہ شرم لئی کئی وولو دکھائی دتے۔ انومان ایہہ ہے کہ یوگا کسرت دا سبھ توں ودھیا بھنڈار ہے جو نشچت طور 'تے ابھیا سی دے سریر نوں لاہہ پہنچاؤندا ہے، پر باندر ورگا دماغ نوں قابو کرنا اسمبھو ہے۔ نہیں تاں، دہاکیاں توں دھارمک طور 'تے یوگا کرن والے رشیاں نوں کامواسنا 'تے کافی سنجم پیدا کرنا چاہیدا سی۔ جے اوہ تیار اتے اچھک طور 'تے جنسی اچھا دے شکار سن تاں عام پرانی نوں پھانسی جاں عمر قید دی سزا نہیں دتی جانی چاہیدی۔ پر جہڑیاں شکتیاں ہن اوہ بدنام طور 'تے سوے۔ سیوا کرن والے راجنیتک مالک ہن جو جنتا نوں ہور لوکاں وانگ دیکھدے ہن جو گھناؤنے جنسی اپرادھاں لئی اجیہی سخت سزا دے حقدار ہن۔ مینوں اپنے دوست جے۔ ایم۔ شرما توں یوگا دی بینسرتا دا پکا ثبوت ملیا جو اخبار دے ادھکارت کلا آلچک وجوں میری 20 سالان دی لمبی سیوا دوران د ٹرپیون دا سماچار سمپادک سی۔ اسنے 50 سالان تک دھارمک طور 'تے ابھیاں کرن توں بعد پوری طرحاں گھرنا اتے نراشا وچ یوگ نوں چھڈ دتا سی۔ اکت شردھالو براہمن دے روپ وچ، جو چھ بھاشاواں جاندا سی اتے ویداں اتے ہندو دھرم دے ہور پوتر ساہت دا جیون بھر ادھنین کرن دا سہرا دندا سی، اسنے میرے وچ ایہہ وشواس پرگٹ کیتا کہ اسنوں یوگ دی صدیاں پرانی پرمپرا توں کوئی لاہہ نہیں ہویا، بہت کجھ ہائیڈ ایکروبیٹکس!

متہاس ولّ مڑدے ہوئے، ایہہ جان کے خوشی ہوئی کہ آدھونک کویتا دے پتاما نوبل پرسکار جیتو ٹی۔ ایس۔ الینٹ نے متہاس نوں منکھی کلپنا دی سبھ توں شدھ رچنا وجوں پرہاشت کیتا ہے۔ اتے، کسے وی ماپ جاں ملانکن دے ڈھنگ دوارا، ہندو متہاس دنیا وچ سبھ توں امیر ہے۔ کیونکہ 7,000 سالان دے ریکارڈ کیتے اتہاس دے چیکرڈ کورس دوران بھارت اپنے قدرتی، پدارتھک، اتے رچناتمک سروتاں [سنہری چڑی دے روپ وچ پرگٹایا گیا] لئی دنیا وچ ہر کسے دا نشانہ رہا ہے، اس لئی ایہہ منن اتے منن دا کارن ہے کہ متہاس کتے ہور ہے۔ وشو وچ، جویں کہ

گریس، اے چین، بھارت توں آیات کیتے گئے ہن، جیہناں دی بھو-راجنیتک اے سماجک۔
سبھیچارک ضرورتاں اے ستھتیاں دوارا لوڑیندے سودیشی سودھاں ہن۔

ہن سماں آ گیا ہے، میرے دوستو، تہاڈے نال کویتا دا اک بور انوکھا پہلو سانجھا کرن دا: اسدی بے
مثال سنکھیپتا اے اتم ایچ۔ میں تہانوں ولینم شیکسپیئر دے سونیٹ # 116 [CXVI] دی اداہرن
دندا ہاں:

***Let me not to the marriage of true minds
Admit impediments. Love is not love
Which alters when it alteration finds,
Or bends with the remover to remove:
O, no! it is an ever-fixed mark,
That looks on tempests and is never shaken;
It is the star to every wandering bark,
Whose worth's unknown, although his height be taken.
Love's not Time's fool, though rosy lips and cheeks
Within his bending sickle's compass come;
Love alters not with his brief hours and weeks,
But bears it out even to the edge of doom.
If this be error and upon me proved,
I never writ, nor no man ever loved.***

اس سونیٹ دیاں 14 تکان وچ 109 شبد ہن۔

مینوں شیکسپیئر دوارا اس سونیٹ 'اے لکھی گئی ٹپنی دے 706 شبد انٹرنیٹ 'اے ملے ہن۔ جیکر
اس سنکھیپتا نوں اس دے 154 سونیٹاں دی سنکھیپتا نال گنا کیتا جاوے تاں ایہہ تہانوں 108724
شبد دندا ہے جس توں لگبھگ چار کتاباں بنائیاں جا سکدیاں ہن۔

اسے ماپ نال، 2010 وچ سونگس آف دی سول دے سرلیکھ ہیٹھ امریکہ وچ پرکاشت میرے 275
سونیٹس دی ٹپنی 194150 شبدان وچ چلیگی، لگبھگ چھ کتاباں دے برابر۔ اس نوں موکھک
سنکھیپتا دی ولکھن وشیشتا دی ویاکھیا کرنی چاہیدی ہے جو کویتا کول ہے۔ حالانکہ، کوئی تلنا
دور توں وی ارادہ نہیں ہے کیونکہ ولینم شیکسپیئر بے مثال ہے کیونکہ صدیاں توں وشو بھر وچ

اسدی لگاتار ودھ رہی پرسدھی نے سارے شک دے پرچھاویں توں پرے ستھاپت کیتا ہے۔ میں صرف اس بے مثال پرگٹاؤے دی شکتی نوں اجاگر کر رہا ہاں جو کویتا دے روپ وچ لکھے شبداں کول ہے۔

اُو بن وارتک اتے کویتا وچ فرق کریئے۔ وارتک اپنی سادھارن روپ وچ لکھتی جاں بولی جان والی بھاشا ہے، بناں میٹرکل بنتر دے۔ اکے کویتا وچ میٹر کی ہے؟ میٹر کویتا دی اکے لائن وچ تال (جان بیٹس دے پیٹرن) دا ورنن کردا ہے۔ ایہہ ہر لائن وچ بیٹاں دی سنکھیا اتے تناء والے اتے غیر-تناء والے اکھراں دی ووستھا دا سمیل ہے۔ آئمبک پیٹنامیٹر میٹر دی اکے پرائمری اداہرن ہے۔ اکے کویتا وچ میٹر دی اکے اداہرن کی ہے؟ انگریزی وچ بہت ساریاں مشہور کویتاواں وچ اکے خاص میٹر بندا ہے۔ اکے اداہرن بے لارڈ بانرن دوارا "شی واکس ان بیوٹی" کویتا۔ اتھے کویتا دیاں دو سطران ہن۔ تال، پرتی لائن بیٹس دی سنکھیا، اتے لحظے والے بنام ان-لحظہ اکھراں وچ دھیان دیو۔ ہریک لائن وچ چار iamb بندے ہن۔ اکے iamb اکے میٹرکل پیر بندا ہے جس وچ اکے بناں لحظہ والا اکھر بندا ہے جسدے بعد اکے لحظہ والا اکھر بندا ہے۔

"She walks in beauty, like the night

Of cloudless climes and starry skies..."

اپروکت ویاکھیا توں، اسیں کویتا نوں اکے سابتک رچنا وجوں پرہاشت کر سگدے ہاں جس وچ بھاونواں اتے وچاراں دے پرگٹاؤے نوں ولکھن شیلی اتے لے دی ورتوں دوارا تیرتا پردان کیتی جاندی ہے۔ ایہہ شیلی معیاری سابتک ینتراں نوں تینات کردی ہے جسوں تک، میٹر، انپرکرن، سیسرا، اپما، انکار، ونگاتمک اتے سنکیت کیہا جاندے۔ چھند نوں گد وچ میٹرکل ڈھانچے وچ نہت سنگیت دے ٹیکے دوارا پراپت کیتا جاندے۔ اس طرحاں، وارتک چلدا رہندا ہے جدوں کہ کویتا نچن وچ ودھدی ہے۔ کویتا عام طور 'تے چتران جاں بھاپورن وچاراں نوں بناؤن لئی انکارک بھاشا دی ورتوں کردی ہے، جدوں کہ گد شابدک رہندا ہے، ارتھات دھرتی توں ہیٹھاں، انکار جاں اتکتھنی توں بناں اپنے عام جاں سبھ توں بنیادی ارتھاں وچ شبدان دی ورتوں کردے ہوئے۔ وارتک دی ورتوں عام طور 'تے ناولاں، نبندھاں اتے غیر-گنپ لکھتاں لئی کیتی جاندی ہے، جدوں کہ کویتا اکثر سابت، بول اتے کہانی سناؤن نال جڑی بندی ہے۔ وارتک اکے تھیم جاں اکے وچار دا اکے قدم-در-قدم چترن ہے جو اس دے وکاس وچ اکے ترکپورن انت تک سپیشٹ روپ وچ ارادے والے ارتھ نوں برقرار رکھن لئی بنایا گیا ہے۔ کویتا کئی قدمان نوں چھانن لئی انکاراں دی ورتوں کردی ہے اتے ادیشٹ ارتھ نوں برقرار رکھدی ہے جس لئی جانبجھ کے خدائی کرن اتے پاٹھ دیاں پرتاں دی کوڈنگ دی لوڑ بندی ہے جو سنگیتکتا نوں پراپت کرن لئی قربان کیتیاں گئیاں

سن۔ اکثر نہیں، کویتا ترک دی انگھنا کردی ہے اتے کوی اکثر واک۔وچار اتے ویاکرن دے ستھاپت
نیمیاں نوں توڑ کے اکے شاندار پرگٹاؤے نوں پراپت کرن لئی "کاؤ لائیسینس" کیہا جاندا ہے۔

جو وی ہو سکدا ہے، میرے لئی کویتا سبھ توں ادبھت کلا ہے جو منکھ دوارا بن تک بنائی گئی
ہے۔ ایہہ اکے ولکھن انوچارکتا، سہجتا، اتے پرگٹاؤے دی آزادی دوارا وکھرا ہے۔ کیول لیکھک
دی اپنی کلپنا اتے رچناتمک سمرتھا دوارا سمیت ہے۔ میں اپنے ودیارتھیاں نوں دسدا رہا ہاں کہ
جے آرکیٹیکٹ خود کویتا وچ نپن نہ ہووے تاں کوئی مہتوپورن آرکیٹیکچر نہیں بنایا جا سکدا۔ کویتا
ہی نویں اتے دلیر دی دھارنا نوں سنبھو بناؤندی ہے۔ کویتا دھنی اتے سنویدنا دی کلا اتے وگیان
ہے۔

ساڈے ویاہ توں جلدی بعد میری پتی نوں اپنے ماتا پتا کول رہنا پیا۔ اتے جدوں میں اپنے اکلپن
بارے اک دوست نوں دسیا، تاں اس نے ترنت صلاح دتی کہ مینوں کویتا لکھنی شروع کر دینی
چاہیدی ہے۔ اتے اتھے میں سی۔ اکے بخار دی شروعات کر رہا سی جس توں میں کدے پچھے مڑ
کے نہیں دیکھیا۔ میرے پوروج پرنسپل آدتیا پرکاش دی پتی شریمتی ساوتری پرکاش میرے جیون
ساتھی نوں ایہہ کہہ کے چھیڑیا کردی سی: "شریمتی بھٹی، ارے آپ نے بھٹی صاحب کو کوی بنا
دیا!"

میرے پاٹھکاں وچوں عورتاں نوں اپنیاں پرورتنشیل شکتیاں نوں جانن لئی میری پتی دی اداہرن
توں اکے سنکیت لینا چاہیدا ہے جو اوہ اپنے وینگ پتیاں نوں کاوک جیون ساتھی وچ بدلن لئی
سپھلتاپوروک ورت سکدیاں ہن۔ میں اپنے اکے ہور سنگریہہ دے سرلیکھ وچ ایہناں شبدان وچ اپنی
بیہترین نوں شردھانجلی بھیت کیتی ہے: "میری پتی ریٹا نوں سمرپت جسنے اپنی غیر-موجودگی
دوارا، مینوں اپنے اندر کوی دی موجودگی دا احساس کروایا۔"

ایہہ میری پتی لئی اکے اردو اوڈ ہے:

Meri Hamdam, meri dilbar, meri hai hamsafar, Beewi

Miray farda kee khaatir rakkhti hai mujh par nazar, Beewi

Mujhay targheeb-i-kaar-i-nek deti rehti hai har din

Mujhay ba-hosh rakkhay de ke dars-i-pur-asar, Beewi

میری ہمد، میری دلبر، میری ہے ہم سفر، بیوی
 مرے پھڑوا کی کھاتر کہتی ہے مجھ پر نظر، بیوی
 مجھے تار گھیب۔ آئی۔ کار۔ آئی۔ نیک دیتی رہیں ہے ہردن
 مجھے با۔ ہوش رکھے دے کے درس۔ آئی۔ پور۔ اثر، بیوی

وچّ اکّ سڑک حادثے توں بعد جدوں میں منجے 'تے پیا سی اس مہینے دوران میں 30 1980 سونیٹ لکھے سن۔ مینوں ہڈیاں دی لاگ ہو گئی سی جس نے علاج لئی جواب دین توں انکار کر دتا سی۔ تھوڑی جہی ماڑی۔ نردھارت دوانی دے نتیجے وجوں پیپٹک بيمريج ہو گیا جو ملیریا دے گمبھیر حملے دوارا ہور ودھ گیا۔ پر میں اپنی لمبی بیماری نوں بھیس وچّ اکّ وردان وجوں لیا اتے اپنی قید دا پورا سماں رچناتمک لیکھنی نوں سمرپت کر دتا۔ میری پتنی میرے سرجناتمک ادماں دا سمرتھن کردے ہوئے اوبناں 'تے ووبارک آلوچنا پردان کردے ہوئے ہمیشہ میرے نال اکّ چٹان دے روپ وچّ کھڑی رہی ہے تاں جو میں وبھنّ کلاتمک رچناواں لئی میرے پرپھلت نوں بھٹکن اتے کمزور کیتے بناں اصل۔ جیون دیاں چنوتیپورن ستھتیاں وچّ سہن کر سکاں۔ میریاں تنّ دھیاں اتے تنّ پوتے۔ پوتیاں میری پریرنا ہن۔

میرے پیارے پاٹھکو، ایہہ جانن وچّ تہاڈی دلچسپی ہو سکدی ہے کہ میں کسے بیماری جان بدقسمتی نوں - بناں میزبانی دے لنگھن نہیں دندا۔ اس دی بجائے میں جیون دے گناں 'تے ڈونگھے وچار کرن لئی اجیہے موقعیاں دی ورتوں کردا ہاں۔ میں سپشٹ انوبھو کیتا ہے کہ درد سبھ توں سندر انوبھو ہے جو منکھ نوں منکھی من دے عام طور 'تے ان پچھاتے کھیتراں وچّ داخل ہون لئی اگوائی کردا ہے۔ میں دردناشک دوائیاں لین توں پرہیز کردا ہاں تاں جو میں درد نوں سدھے اتے پوری طرحاں انڈلیٹڈ تیرتا وچّ انوبھو کر سکاں۔ 30 سونیٹ جو میں ادوں لکھے سن، درد دے نال میری ضدی کوشش دا اکّ ولکھن انند دین والے انوبھو دے روپ وچّ سن!

گیتاں دا سنگریہہ گیتاں دے سول دے روپ وچّ، اتے ڈاکٹر۔ شارددا کوشک دوارا جاری کیتا 275 گیا، جو میرے دوارا 2009-2010 دے دوران لکھے گئے سن۔ اس وچّ 30 سونیٹ شامل ہن، جویں کہ پہلاں ذکر کیتا گیا ہے، جو میرے دوارا میری مہینہ بھر دی قید دوران لکھے گئے سن، جیہناں نے مینوں نہ صرف جیون دے کارناں اتے کارناں بارے سوچن دا سنہری موقع دتا، سگوں اکّ

روپ وچ کویتا لکھن وچ وی ہتھ ازماؤن دا سنہری موقع دتا۔ اجیہا لگدا ہے کہ اکھوتی آدھونکتاوادی جس نوں مفت کویتا کہندے ہن، دے حق وچ تیز کابلی وچ چھڈ دتا گیا ہے، پر جو، میرے پوری طرحاں دکھی ہون لئی، وڈھی گد ہے۔ اس وچ نہ تاں کوئی تکبندی ہے اتے نہ ہی ترک۔ صرف مست دماغاں دی کابلی نال بھٹکنا! مفت کویتا جاں ورس لبرے نوں ہمیشہ خالی چھند نال الجھایا جاندا ہے، جو کہ کویتا دے نیماں انوسار لکھی گئی کویتا ہے پر اسدی کوئی تکبندی نہیں ہے۔ دوجے شبدان وچ، مفت کویتا لائیناں دی لمبائی آدی وچ عام میٹرکل نیماں دی انگھنا کرن والی کویتا ہے: انیمت چھنداں دے روپ وچ ووستھت تالبده وارتک۔ خالی آیت کویتا توں بناں کویتا ہے، خاص طور 'تے اوہ جو آئیملک پیٹنامیٹر دی ورتوں کردی ہے۔

اس سنگریہہ وچ، حالانکہ، میں کجھ اپواداں دے نال کواٹرین نامک چار۔ لائن دیاں کویتاواں دا سنگریہہ کیتا ہے، حالانکہ انگریزی کویتا دے وکھو۔ وکھو۔ روپاں نوں درساؤن لئی کجھ سونیٹ شامل کیتے گئے ہن۔ جویں کہ میں سالان دوران کویتاواں لکھدا رہا، مینوں کواٹرین اک شانداز وسترٹ نرمان ملیا جس وچ دو بے مثال گن ہن: (1) کویتا اکثر چتران جاں بہاوپورن وچاراں نوں بناؤن لئی النکارک بہاشا دی ورتوں کردی ہے، جدوں کہ گڈ ودھیرے شابدک ہے، اتے (ii) ایہہ وبارک ہے۔ اک پورے تھیم نوں قائم رکھن لئی اک ولکھن بہاوپورن شکتی دے نال بہت سارے وچاراں اتے بہاوناواں نوں انوکول کرن لئی کافی ہے۔ اس توں علاوہ، وارتک دی ورتوں عام طور 'تے ناولاں، نبندهاں اتے غیر۔ گنپ لکھتاں لئی کیتی جاندی ہے، جدوں کہ کویتا اکثر سابت، بول، اتے کویتا دے روپ وچ کہانی۔ کتھن نال جڑی ہندی ہے جویں کہ مہانکاو، د رامائن اتے مہابھارت وچ۔ کاو۔ روپ دی ادتی سنکھیپتا اک جاں دو لائیناں نوں اک ساہ وچ پڑھنا سنبھو بناؤندی ہے۔ کویتا یادداشت ہے جو اسنوں یاد کرنا آسان بناؤندی ہے۔ کوئی حیرانی دی گل نہیں کہ پراچین بھارت وچ کویتا وچ اک اوشواشیوگ طور 'تے وشال اتے وبھن اپیوگ پایا گیا سی کہ کویتا وچ شبدکوش وی لکھے گئے سن۔ آدھونک سمیاں وچ، میمونکس، جنسوں میمونک ینتر وی کیہا جاندا ہے، سکھن دے سادھن ہن جو یاد رکھن وچ مدد کرن لئی تیار کیتے اتے وکست کیتے گئے ہن۔ ایہہ ینتر چتران، گیتاں، سنکھیپ شبدان، گرافاں، ایسوسیئیشن اتے اتھوں تک کہ "من دے محل" دا روپ لے سکدے ہن۔ میمونک (اچاریا ہویا ick-MON-ne) شبد یونانی شبد mnemon توں آیا ہے، جسدا ارتھ ہے دھیان دین والا۔

مینوں آرکیٹیکچر دے کھیتر وچ رسمی طور 'تے سکھلائی دتی گئی ہے، جو کہ اکلا اک سمپورن انوشاسن ہے جس وچ شامل ہے کیونکہ ایہہ اوہ سبھ کجھ کردا ہے جو منکھی یتنان دے چار کھیتران وچ آؤندا ہے، ارتھات، دھرم اتے سبھیچار دے نال منکھتا، کلا، وگیان اتے تکنالوجی۔

آرکیٹیکچر دی اس ولکھنتا دے کارن، میرے کول پورے توں لے کے حصیاں تک ہر چیز نوں سمجھن دا ایرکھالو فائدہ ہے، کدے وی اس دے الٹ نہیں، اتے اس طرحاں میں وشو درشٹیکون دی بجائے سنسار 'تے موجودگی دی نسلی دھارنا پیدا کیتی ہے اتے اسنوں سمپورن منکھتاواد دا نام دتا ہے۔ اس توں علاوہ، میں اک ہور کھوج 'تے ٹھوکر ماری ہے جو کہ دوجے کھیتران دے سبھ توں ودھیا پیشیوراں نوں وی بہت گھٹ جانیا جاندا ہے کہ کویتا بھوکھبانی دی بہاشا ہے۔ اوہناں لئی اک برہم تحفہ جیہناں 'تے پرماٹما اپنی کرپا دی نگاہ رکھدا ہے۔ اس طرحاں، اوہ جو کجھ وی اوہناں نوں پرگٹ کردا ہے اوہ برہم سنگیت دے روپ وچ پراپت کردے ہن اتے اسنوں بے مثال کاوک اچارن وچ پرگٹ کردے ہن۔ حالانکہ، کویتا، جوہیں کہ اسیں جاندے ہاں، سکھدے ہاں، پڑھدے ہاں اتے اسدا انند لیندے ہاں، اک سابتک کلا-روپ ہے جو منکھی پرتبھا دوارا اس دے اپنے نیماں اتے نیماں نال بنایا گیا ہے جسوں تکنیکی طور 'تے پرمانک کویتاواں لکھن لئی رسمی طور 'تے سکھنا چاہیدا ہے۔

آدھونک کویتا دے پتاما نوبل پرسکار جیتو ٹی. ایس. الینٹ نے گھوشنا کیتی ہے کہ کی کوئی رچنا کویتا ہے، سابت دے نیماں دوارا نردھارت کیتی جاندی ہے، پر کی ایہہ کویتا دی مہان رچنا ہے، اس نوں نیماں دوارا نرنا کیتا جاندا ہے۔ اتے سابتک. ایہہ درساؤندا ہے کہ پیغمبر ربی کرپا نال کوئی بن، حالانکہ سارے کوئی پیغمبر نہیں ہن! سارے سنسار دے ودوان، وڈے اتے چھوٹے، پوری طرحاں اگیانتا وچ گھوشنا کردے ہن کہ کبیر، ہور پرماٹما-پراپت اچیاں روحاں وانگ، اک کوئی-سنت سن۔ اس دے کیس وچ "کوئی" شبد اس دے اچے قد لئی بے لوڑا اتے اپمانجنک ہے جو سابت وچ نوبل پرسکار جتن والے سرووتم کویاں دی پہنچ توں باہر ہے۔

حالانکہ اک آرکیٹیکٹ وچوں سکھلائی پراپت ہے، جوہیں کہ پہلاں نوٹ کیتا گیا ہے، میں بہت سارے کھیتران وچ کم کر رہا ہاں جو کہ اک یوگتا پراپت پیشیور وچوں میرے اپنے نہیں ہونے چاہیدے ہن۔ بمبئی دے سر جیجے کالج آف آرکیٹیکچر وچ میرے ودیارتھی دنان [1955-1960] نے مینوں انٹرنیکٹو برہمنڈی سنسکرتی وچ اک ودھیا سکھن دا انوبھو پردان کیتا۔ لینڈس-اینڈٹس 'تے ساڈا ہوسٹل بمبئی دے اک مہتوپورن اپ نگر٪ باندر وچ سمندری کنڈھے ستھت فوجی بیرکاں وچ رکھیا گیا سی۔ پورنماشی دیاں راتاں دوران اچیاں لہراں دے قہر نے اک شاندار ریپ گایا جو پورب جاں پچھم وچ کوئی وی آدھونک سنسکرن کدے وی برا نہیں سکدا۔ سہاؤنی ہوا نے میرے دماغ جتا میرے پھیپھڑیاں نوں صاف کر دتا۔ اتے میں جیون دی انیک-شاندار سندرتا نوں پکھپات اتے پکھپات دے رنگین شیشیاں توں بناں دیکھنا سکھیا، جو کسے نوں اسمبھو طور 'تے وراثت وچ

“Now is the winter of our discontent” ... is another example.

“A horse, a horse, my kingdom for a horse” yet another.

Once you know the rhythm, they are easy to spot.

اطالوی روپ نوں اشٹیو اتے سیسٹیٹ وچّ اسدی دو-پکھی ونڈ دوارا وکھرا کیتا جاندا ہے: اٹھ لائیناں دے تکبندی دے پہلے بھاگ والا اشٹیو: ابابا، اتے سیسٹیٹ، جان دوجا بھاگ، جس وچّ چھ لائیناں دی تکبندی ہندی ہے: cdedce, cdcedc, cdccdc. دوجے پاسے، انگریزی (شیکسپیئرین) سونیٹ، اطالوی (حالانکہ ایہہ اس روپ توں وکست کیتا گیا سی) توں اینا وکھرا ہے کہ اکّ وکھرے ورگی کرن دی آگیا دتی جا سکے۔ اس طرحاں، انگریزی سونیٹ لئی خاص تک- سکیم ہے: اباب سیڈیسیڈی ایئیپھئیپھ جیجی۔

سونیٹ-پہارمٹ دا کھوجی

سونیٹس دی کھوج پیٹرارک دوارا کیتی گئی سی اتے پہلی وار اطالوی وچّ لکھیا گیا سی۔ اوہ پرمپراگت طور 'تے گیت جان پیار دیاں کویتاواں سن جو گاؤن لئی ڈھکویں سن۔ حالانکہ سونیٹ-روپیٹ دا پریوگ کیتا جا سکدا ہے، پر ایہہ چوداں لائیناں دی اسدی اصل لمبائی، اتے امبک پیٹنامیٹر دے اس دے اینگلکانیزڈ میٹر لئی صحیح رہا ہے۔ پیٹراج نے اٹلی وچّ شروعاتی-پنرجاگرن دوران سونیٹ نوں اس دے اچے پدھراں وچوں اکّ تک وکست کیتا، پر سولہویں صدی تک اسدا انگریزی وچّ انوواد نہیں کیتا گیا سی۔ اتھوں شیکسپیئر نے سونیٹ نوں انگلینڈ وچّ مشہور کیتا اتے بوراں نے اس دی آگوائی کیتی۔

سونیٹ 275

ولیم شیکسپیئر نے اپنے 154 سونیٹاں وچّ جو کجھ پراپت کیتا، اس دے پرتیکرم وجوں میں 275 سونیٹ لکھے ہن۔ اس دی شاندار آوٹپٹ دے باوجود اوہ اجے وی اکّ ڈرامہ کوی ہے کیونکہ اس دیاں کویتاواں ناٹکی اتکتھنی لئی اپنے آپ نوں آسانی نال ادھار دندیاں ہن جویں کہ سٹیج 'تے پیش کیتے ناٹکاں وچّ سنوواد-سپردگی دی ہے مثال گھوشناتمک شیلی وچّ لازمی ہے۔ اوہ خالی چھند دے نال-نال میٹرڈ/رانیمڈ کویتا دا وی ہے مثال ماسٹر ہے۔

شیکسپیئر کول جون ملٹن دے 8,000 شبدان دے مقابلے 15,000 شبدان دی شبداولی سی۔ اس دے نریکھن، النکار، تھیم، روپک، اتے ہور سبھ کجھ، جو کہ مہان کویتا دے کول منیا جاندا ہے، ایہہ

سبھ اس دے سارے 154 سونیٹ وچ کافی ماترا وچ بن۔ حالانکہ، انگریزی بھاشا وچ میرے کوثرینز دی سنکھیا لگبھگ 500 تک ہے۔ دلچسپ گل ایہہ ہے کہ انگریزی اتے اردو دوواں وچ اس کاو روپ لئی میرا موہ جنون دے اک بندو تک پہنچ گیا ہے تاں جو میرا دوجا سبھاء بن جاوے۔ اس طرحاں، میں بہت وڈی گنتی وچ کیات دا انگریزی وچ انوواد کیتا ہے اتے اس دے الٹ۔

کویتا دوارا یاترا

میری زندگی نہ صرف کویتا دے دلچسپ سنسار وچ اک یاترا رہی ہے، سگوں اک اتسک جاگرتی وی ہے۔ میں کویتا، ڈرائنگ اتے پینٹنگ نوں اپنے درشتیکون اتے جیون دے ڈھنگ دے پرگٹاوے دے نال نال آہونک سنسار وچ منکھی ستھتی اتے ٹپنی وجوں ورتیا ہے - جو کہ پرمپرا دے بتایا ساہ اتے آہونکتا دے ساہین راہ دا اک انوکھا مشن ہے۔!

آہونک بودھک ماروتھل دے سمندری ریت دے وشال کھیتران اتے، جس وچ بنجر ودوتا کئی اوئیسس بناؤندی ہے، میں اپنی پیاسی کھوج دے چھالے ہوئے پیران نوں کھچدا رہا - جدوں تک پورب وچ اک چھوٹی جہی جگہ توں امید دی کرن دکھائی نہیں دیندی۔ ساہ روک کے اس دے نیڑے جا کے، میں اپنی پوری حیرانی نال دیکھیا، کہ ایہہ کویتا سی!

پر کویتا کی ہے؟

کویتا دی رچنا ادوں بندی ہے جدوں گاد وچ سنگیت دا ٹیکا لگایا جاندا ہے۔ سنگیت دا مطلب ہے کہ ساڈے کول سر [سنگیت دی آواز جاں آواز]، تال [تال جاں بیٹ]، اتے لیا [دھن جاں تال] ہووے گا۔ کویتا دا آہونک برانڈ جسٹون فری ورس، جاں ورس لبرے کیہا جاندا ہے، اصل وچ قصائی وارت ہے۔

اس بھاشن نوں تیار کردے سمیں مینوں آہونک کویتا بارے میرے اسودھاجنک درشتیکون لئی اک مہان سمرتھن وجوں ڈائلن تھامس (1914-1953) دی کھوج کیتی گئی۔ اپنے سبھ توں پیارے وشواساں وچوں اک دا دعویہ کردے ہوئے کہ سبھ توں ودھیا کویتا کناں لئی سنگیت سی، ڈائلن تھامس نے 1934-کاو سمیکھیا وچ لکھیا سی:

اج کلہ بہت زیادہ کویتا پنے اتے سمتل ہے، بدھیمانان دوارا بنائی گئی شبدان دی اک کالی اتے چٹی چیز جو بن کسے کویتا نوں اکھاں توں علاوہ بور کجھ وی پڑھنا اتے سمجھنا ضروری نہیں سمجھدا۔

ٹی.ایس. الینٹ (1888-1965)، نوبل پرسکار جیتو، اے آدھونک کویتا دے پتاما دے میرے پہلے پاتھاں توں، میں اسنوں اس وشے 'اے اس طرحاں پر تیبمبت کردیاں پایا سی: جیکر ورس لبر اک اصلوی کویتا-روپ ہے تاں اسدی اک سکارا تمک پر بیہاشا ہوویگی۔ اے میں اسنوں صرف نکارا تمک وچ پر بہاشت کر سکدا ہاں: (1) پیٹرن دی غیر حاضری، (2) تکانت دی غیر حاضری، اے (3) میٹر دی غیر حاضری۔

اس نازک موڑ 'اے، مینوں خالی آیت اے مفت آیت دے وچکار پھیلی ویاپک الجھن نوں دور کرنا چاہیدا ہے۔ خالی آیت شاستری کلا دے سارے نیماں دی پالنا کردی ہے سوائے اس دے کہ اسدی کوئی تک-سکیم نہیں ہے۔ مفت کویتا اوہناں لوکاں دوارا کویتا کہاؤن والی اک مپہت-مفت، وار تھ قسم دی ڈوگریل ہے جو اک یوجنا بدھ طریقے نال کویتا دی کلا سکھن لئی سخت محنت کرن وچ بہت آلسی بن۔

میں انت وچ کویتا نوں انتم حقیقت دی پرکرتی اے سنگیتک دھیان دے روپ وچ پر بہاشت کیتا ہے جس وچ النکار اک معمولی موجودگی دے رنگین چتر بن جاندا ہے بن جسدی سپشٹتا صرف منکھی روح دی چپ وچ بولدیاں سنی جا سکدی ہے۔ باقی پاتھک دی اپنی گریہن شیلنا اے منو-بھاونا تمک تیاری 'اے نربھر کردا ہے - آتما دے موک گیتاں 'اے نچن لئی من نوں سمپورن سمکالی ہونا چاہیدا ہے!

جون کیٹس دے اوڈ توں پتجھڑ تک بیٹھ لکھی لائن اک سدھی اداہن ہے:

لوکی نوں سجن لئی، اے بیزل دے چھلکیاں نوں پیسنا

اس دے سکین نوں بیٹھ لکھے انوسار نوٹ کیتا جا سکدا ہے:

˘	/	˘	/	˘	/	˘	/	˘	/
To	swell	the	gourd,	and	plump	the	ha-	zel	shells

پیراں دے وچکار دی ونڈ نوں | نال چنہت کیتا گیا ہے، اے کیسرا (اک ورام) اک ڈبل لمبکاری پٹی

نال ||

˘	/	˘	/	˘	/	˘	/	˘	/				
To	swell		the	gourd,		and	plump		the	ha-		zel	shells

سٹینڈرڈ آئی ایم بی ک پیٹنامیٹر توں اکے ہور عام ودائگی اکے انتم تناء ربت اکھر دا جوڑ ہے، جو اکے کمزور جان استری انت بناؤندا ہے۔ شیکسپیئر دی آئی ایم بی ک پیٹنامیٹر دیاں سبھ توں مشہور لائیناں وچوں اکے دا انت کمزور ہے:

~	/	~	/	~	/	~	/	~	~	/	~			
To	be		or	not		to	be,		that	is		the	ques-	tion

جوویں کہ پہلاں دسیا گیا ہے، جیہناں دی مات بھاشا انگریزی ہے، اوہ تناء والے اتے تناء ربت اکھراں والے میٹراں دی ورتوں کرکے کویتا لکھدے بن۔ اس لئی، ایہہ سپشٹ ہونا چاہیدا ہے کہ، کیونکہ اسیں بھارتی تناء اتے تناء ربت اچار کھنڈاں دے روپ وچ انگریزی شبدان دا شاید ہی کدے صحیح اچارن کردے ہاں، اسیں انگریزی کوویاں وانگ انگریزی وچ کویتا لکھن دا دعوہ نہیں کر سکدے۔ 1969 وچ، جدوں میں کویتا لکھنی شروع کیتی، میں سبھاوک ہی اس کوثرین نوں سبھ توں پہلاں لکھیا، جو کہ میرے انوواد دی مہارت دی اکے اچت اداہرن ہے:

میں اس سریشٹ اوستھا دا کوئی دعوہ نہیں کردا	Main kya daawa-i-shayari kar sakoon میں کیا دعوہ۔ آئی۔ شاعری کر سکوں
جتھے کویتا سدییوی مہما وچ جواب دیندی ہے	Buland iska rutba hai taa aasmaan بلند اسکا رتبہ ہے تان آسمان
میں صرف قدرت دے حکمان نوں قلم کردا ہاں	Main fitrat ke naqsh-i-qadam par chaloon میں فطرت کے نقش۔ آئی۔ قدم پر چلوں
منکھی کہانی دے انگنت پہلو	Karoon husn-i-roodaad-i-insaan byaan کروں حسن - آئی - روداد - آئی - انسان بیان

اس بھولے۔ بھالے وشواس نوں برقرار رکھن دا مطلب ہے کہ میں اپنے آپ نوں کوئی نہیں سمجھدا بھاویں میں انگریزی، اردو، ہندی اتے پنجابی وچ لگبھگ 5,000 کویتاواں لکھیاں بن۔

اس توں پہلاں کہ میں اپنے سونیٹاں دے نمونے سانجھے کران، میں تہانوں دسّ دئیے کہ اردو وچ میٹرڈ آیت وچ دھنی وگیان 'تے ادھارت تال دی اک بے مثال پرنائی ہے۔ بیہر کہے جان والے میٹر دے ماپ [وازن جان 'وزن'] دے طور 'تے دسے گئے مول شبدان دا کوئی ارتھ نہیں ہے پر اوہ صحیح دھنیاں دیاں اٹلّ اکائیاں وچوں کم کردے بن جو اسنوں اوزان جان وزن دے جاتجھ کے

اترا دھیکاری دوارا بناؤندے بن۔ غالب اے اقبال ورگے سارے مہان اردو شاعران نے کلاسیکل کویتا دے کٹھن نیماں دی پالنا کردیاں بے مثال سندرتا اے ستھائی ملّ دی کویتا لکھی ہے۔ کسے وی اکھوتی آدھونکتا وادی لئی ابھویکتی دی سندرتا جان وشا۔ وستو دی سیما وچّ اپنی پرتبھا دا میل کرنا اسمبھو ہے۔

???? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?

???? ? ? ? ? ? :

Bas kih dushwaar hai har kaam ka assaan hona

Aadmi ko bhi muyassar nahin insaan hona

How hard it is for every task to be easy of accomplishing

'Tis not been given even to man to be a human being

بسّ کیہ دشوار ہے ہر کام کا آساں ہونا

آدمی کو بھی میسر نہیں انسان ہونا

Allama Iqbal:

اقبال علامہ

Khiraad-mandon se kya poochhoon kih meri ibtida kya hai

Kih main is fikr mein rehta hoon meri intiha kya hai

What shall I of the wise men enquire about my genesis?

I'm bugged by the urge to explore the limits of my genius!

کھیراد-ماندوں سے کیا پوچھوں کیہ میری ابتدا کیا ہے

کیہ میں اس فکر میں رہتا ہوں میری انتہا کیا ہے

SAMPLERS OF POETRY

My arrogance uplifts me
And I show up as a high wave
High enough that seafarers notice me
With delight and amusement
Until the air pressure of 'Ego' subsides
And I have a sudden nasty fall
To become integrated with the sea
Where I am in bliss in no need of
Any showing up to fish for desperately
Fake compliments of the wary crowd

JAPUJI SAHIB

POETIC INTERPRETATION OF MOOL MANTAR

The sole Generator, Operator, and Destroyer
G-O-D is ONE, an indivisible eternal Whole
He is Truth, as such forever exists everywhere
His Name plays for Him the identifying role
He is the All-Doer, the indwelling psyche
His matchless might frees Him from all fear
He has no peers and thus nurses no enmity
He is beyond the influence of Time's sphere
A celestial icon He is beyond birth 'n' expiration
When He wills His own nature becomes manifest
As a Supreme Enlightener He dispenses benediction
This proclamation has been decreed at His behest
Chant, True was He ere Time, True in Time is He
True is He even now, Nanak, and True forever be

An Ode to Woman

[Urdu Original]

*Mohsin-i-khaandaan-i-aadam hai
Mallika-i-bekhitaab hai aurat;
Husn-o-zebaaish-i-hyaat is se
Khoobi-e-behisaab hai aurat:
Chashm-i-aadam mein nuqs hai Ta'meer
Rashk-i-husn-i-maahitaab hai aurat*

[English Poetic Rendering]

Of Man's family, she is the benefactor
Woman is the queen sans title of honour
Life's beauty and adornment spring from her
Of countless virtues is woman's stature
Ta'meer, man's eyesight is so poor it can't see
Moon's beauty fading before her demeanour

ਮੇਹਸਿਨ-ਆਈ-ਖ਼ਾਨਦਾਨ-ਆਈ-ਆਦਮ ਹੈ

ਮਲਿਕਾ-ਆਈ-ਬੇਖਿਤਾਬ ਹੈ ਔਰਤ;

ਹੁਸਨ-ਓ-ਜ਼ੇਬਾਇਸ਼-ਆਈ-ਹਯਾਤ ਇਸ ਸੇ

ਖ਼ੂਬੀ-ਏ-ਬੇਹਿਸਾਬ ਹੈ ਔਰਤ:

ਚਸ਼ਮ-ਆਈ-ਆਦਮ ਮੈਂ ਨੁਕਸ ਹੈ ਤਾਮੀਰ

ਰਸ਼ਕ-ਆਈ-ਹੁਸਨ-ਆਈ-ਮਾਹਿਤਾਬ ਹੈ ਔਰਤ

COVID-19 QUATRAINS

World Ails from raving Roguery
W-A-R is a pastime of scoundrels
Life turns into a global cemetery
With ruined temples and cathedrals

On His 129th Birth Anniversary
Dr BR Ambedkar stands in a class apart

As Architect of the Indian Constitution
His daring genius has won many a heart
His vision makes India a modern nation

The disease is a luxury of the rich
Poor people can ill afford it
They save nine by timely stitch
For wholesome life bit by bit

Those who dislike Humility and shun it
Ought to know that it's a priceless gift divine
They must see how Mother Earth has done it
Happily lying under their feet, yours and mine

We, humans, owe our lives to mothers three
Nature, Nation, and Biological Mother
Soul, Mind, Body come from them, respectively
Persona and purpose they give us together

ALL SENSORY PLEASURES HAVE THEIR INTRINSIC LIMIT

All sensory Pleasures have their intrinsic limit
Which, when reached, turns them into Pain
Orgasm hits the Pleasure-limit, and no more buys it
As it stretches the nerves to their painful strain
Taste-buds are dulled by eating the same cuisine daily
The nostrils respond not to over-exposure of scent
Though both they had earlier welcomed gaily
But benumbed senses now rather prefer dissent
Elements made compatible are a source of happiness
Even Air and Water add to Man's creature comforts
With increasing stimuli, the response is less 'n' less
Happiness that's reached its peak only gravely hurts
Bliss is Divine, and, unlike Pleasure, has no limit
And repeated experiences progressively increase it

BHAGVAD-GITA IS THE LORD GOD'S OWN SWEET SONG

Bhagvad-Gita is the Lord God's own Divine Song:
Magnificent Manual for leading a Life of Peace
Krishna shows Arjuna Right from the Wrong
To make the best of Life as a divinely-gifted lease
Kurukshetra isn't geographical, it's the human psyche
Its besetting sin is a clash of many warring desires
"To be or not to be" gears all the mortals' enquiry
And they search for waters to dowse lusty fires
Focus on earnest endeavour without desire of fruit
Makes for a *Karma-Yogi*, untainted by sin or virtue
Eloquently speaks his Life even when he is mute
To attain Life's highest ideal: a dream come true
Take Life as it comes is the crux of this Divine Song
Hark Krishna's voice within 'n' you'll never go wrong

BRAIN IS THE HARDWARE OF THE HUMAN COMPUTER

Brain is the hardware of the human computer
Of which doubtlessly the software is Mind
Brain is biological, Nature's curious wonder
Mind is cultural, in Life's no other form you find
Brain is memory: its function consciousness
Mind operates the system and gives it purpose
Its faculties are Emotion and Reason, which no less
Work, along with Imagination, to keep it abuzz
With all sorts of never-ending cerebral activity
Until Intuition intervenes to quickly resolve
Problems of many kinds and varied gravity
Around Brain and Mind all humans revolve
A Genius is thus the one who creatively uses both
To change Nature, and to keep Nurture above sloth

CREATIVITY IS A GIFT OF GOD TO ALL HUMANKIND

Creativity is a gift of God to all Humankind
It's the best valid proof of God's existence
With its enormous power Creativity does bind
One Mind with another for mutual subsistence
The signature of Beauty is Beauty, an aesthetic trait
Beauty is the splendour of Truth with omnipresence
Apprehension of Beauty does the senses sate
As it upholds the genuine above all pretence
Creativity is the Fountainhead of Human Progress
As a Divine endowment it's perennially new
Creativity can be seen in the flush of humanness
Those unaffected by it are far between and few
When Man, the Artist, sees God in Creativity
He becomes an inspiring image of Divinity

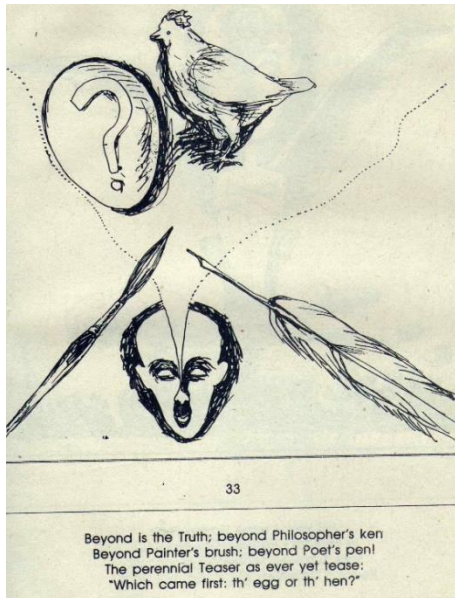
GOD IS A THIEF WHO STEALS BUT GOES UNDETECTED

God is a thief who steals but goes undetected
He steals his devotee's shortcomings 'n' sins
By His Grace is the devotee so intoxicated
That even when he loses, he feels that he wins
Stealing is God's way of cleaning Life's dross
He continues doing so as a back-stage act
He does His will by sending one to the Cross

Sufferer thanks Him knowing this splendid fact
God's early targets are physical 'n' psychical
He steals each mortal belonging with great artistry
Stolen things He pays back with gifts mystical
Cleaning the soul, He fills it with Love's mystery
He performs every task without appearing on stage
Divine history is thus written afresh in every age

SCIENCE IS AN INSTRUMENT OF EMPIRICAL KNOWLEDGE

Science is an instrument of empirical knowledge
It investigates phenomena, discovers laws, invents
It's taught through labs at school, university, college
Observes functions, structures, colours, and scents
It has instruments of observation and of measurement
They automatically set a limit to its nature 'n' scope
Science has, through the centuries, almost bent
Every known object to serve Man, thus raising hope
Of a better world, abounding in creature comforts
But it has created new problems in the bargain
Which include neurotics, diabetics, and perverts
In other words, Science is both a boon and a bane
Science's yield is universal: it suits the cravings of Man
But Self-Realisation is private, and affects not his clan

33

Beyond is the Truth; beyond Philosopher's ken
Beyond Painter's brush; beyond Poet's pen!
The perennial Teaser as ever yet tease:
"Which came first: th' egg or th' hen?"

27

Often do they ask: "Do you believe in God?"
In muted silence back I ask:
"God or no God, is it Man's deed
That myriad Wonders in Timeless Glory bask!"

کلڈیپ کمار

جنم ستھان: مکتسر (پنجاب)، موجودہ سمیں ہسار (بریانہ) وچ رہ رہا ہے۔

سکھیا: BA, LLB, CAIB

پیشیور جیون: سٹیٹ بینک آف انڈیا (1979-2000) وچ سیوا کیتی۔ اس سمیں بینک توں سیوامکت ہو کے ہسار دی اک نجی فیکٹری وچ کم کر رہے ہن۔

جنون: کتاباں دا ادھنین کرنا میرا مکھ جنون رہا ہے۔ ہزاراں کتاباں والی میری نجی لائبریری ہے۔ کتاباں اتے قلمناں اوہ چیزاں بن جیہناں 'تے میں سبھ توں ودھ خرچ کیتا ہے۔ میرا چھوٹا بھرا ہمیشہ اس مدعے 'تے میرے نال جڑدا سی۔

کالج وچ فلاسفی میرا من پسند وشا سی اتے میں اس وشے وچ یونیورسٹی وچ ٹاپ کیتا۔ دھرمان دے تلناتمک ادھنین نے مینوں بدھ ول کھچیا، خاص طور 'تے اوہناں دی صلاح: کسے وی چیز نوں ادوں تک سچ نہ منو جدوں تک تسیں اس پرہاو دا ثبوت نہیں لبھ لیندے ... اس لئی، ہر دھارمک کتاب میرے لئی کوئی ہور کتاب بن گئی۔ بدھ دی صلاح نے مینوں نیتک ناستک بنا دتا۔

گورو گرنتھ صاحب دا ادھنین کردیاں مینوں گورو رویداس دا "بیگم پورہ" ملیا۔ میرے لئی ایہہ ارسطو، ہوبس، لوکے آدی نالوں بہت شدھ راجنیتک وچار دھارا سی۔ میرے دوستاں نے مینوں اپنے سدھانت نوں اک کتاب دے روپ وچ لکھن دی صلاح دتی۔ اس لئی میری پہلی کتاب چھپی۔ پہلی پستک دی سفلتا نے مینوں اس راہ 'تے چلن لئی اتشابت کیتا۔ ہن تک، میں ساڈے اتہاس، بدھ دھرم اتے سمراٹ اسوک دیاں کرتاں 'تے 7 کتاباں لکھیاں ہن۔ ہنے-ہنے انتم روپ دتی گئی کتاب ہے "براہمن۔ اوہ کون سن؟ اوہ بھارتیاں دی قسمت دے لیکھک کوں بن گئے؟ ساڈے وچوں بہوتیاں نوں ایہہ نہیں پتہ کہ نامکرن "براہمن" اوہناں دا اپنا نہیں ہے۔ میں ایہہ دیکھ کے حیران رہ گیا کہ سمراٹ اسوک دیاں لکھتاں دی لپی وچ اوہ سارے ونجن اتے سور بن جو اج گرومکھی کول بن پر براہمن نے اپنی پہلی کتاب 13ویں صدی وچ دیوناگری لپی وچ لکھی سی۔ اجیہے اتہاسک تتھان نے مینوں دنیا دے سبھ توں انت اتے وکست سماج اتے اوہناں دی جت دا راز جانن لئی پریرت کیتا۔ اس لئی، براہمن بارے میری کتاب۔

کی سندھ سامراج بھاؤ سندھ سبھیتا دا پنجابیاں نال کوئی رشتہ نہیں ہے؟

کلدیپ کمار

jaikuldip@gmail.com

صلاحیت دے مان یوگ ایڈیٹر ولوں گروپ نوں بھیجی گئی میل پڑھی جس وچ اوہناں نے سن 47 توں پہلاں دے پنجاب دیاں یاداں تازہ کرن بارے لیکھ منگے ہن۔ من وچ سوال اٹھیا کہ کی اسیں پنجابی سن 47 وچ ہوئی پنجاب دی ونڈ تک ہی کیوں سیمت جاں محدود ہاں؟ کی اس توں صدیاں پہلاں پنجاب وچ جو واپریا اوہ سارے پنجابیاں دا مسئلہ نہیں ہے؟ اسیں پنجابی سکھدھرم جاں اسلام دے پنجاب وچ پھیلن توں پہلاں دے پنجاب بارے چپ کیوں ہن؟ اس توں پہلاں دے پنجاب وچ ہوئی بربادی ساڈے واسطے دکھ دا وشا کیوں نہیں ہے؟

میں اتہاس دا ودیارتھی ہاں۔ سن 47 وچ شیر سنگھان اتے شیر خاناں نوں ملے زخم بے شک تازہ ہن پر سوال اٹھدا ہے کہ راوی کنڈھے وسدے ہڑپا اتے جہلم دے نیڑے وسدے تکشلا نوں ڈھاہ ڈھیری کرن دے زخم پنجابیاں نے کیوں وسار دتے ہن؟ اجوکے پنجابی اس تباہی نوں اس طرحاں بھل چکے ہن جویں اوہناں دے پرکھیاں دا دنیا دی بیہترین “سندھ-سبھیتا” کہے جان والے سامراج دے اسارن وچ کوئی یوگدان نہیں سی۔

میرا اکت سدھا سوال ہے کہ کی اجوکے پنجابی گورو نانک ویلے جاں اسلام ویلے کتوں باہروں آ کے اتھے وسے سن؟ کی اسلام جاں سکھ دھرم توں پہلاں پنجاب وچ وسن والے پنجابی ساڈے پرکھے نہیں ہن؟ کی اوہناں پنجابیاں نے سندھ سامراج دے نگر نہیں وسائے؟ بے شک ساڈے پرکھے ہڑپا، روپڑ، اگروبا تکشلا، سنگھول راکھیگڑھی ورگے شہراں دے اساریئے سن تان پھیر سانوں اس دی تباہی دا اوین ہی دکھ کیوں نہیں ہے جویں سانوں اکال تخت جاں بابری مسجد ڈھائے جان تے ہویا سی؟

جدوں ساڈے پرکھیاں دا یوگدان ہے تان ساڈے اتہاس وچ اس دا ذکر کیوں نہیں ہے؟ بھارت ہووے جاں پاکستان، اتھے دے سکولان کالجاں وچ پڑھائے جاندے اتہاس توں ایہہ سوال بالکل ہی ندارد جاں غائب ہے کہ اس کھیتر دے رہن والے لوکاں دا سندھ سامراج نال کی رشتہ ہے۔ شاید ایہی کارن ہے کہ چڑھدے پنجاب دے کسے سردار اتے لیہندے پنجاب دے کسے خان نوں سندھ سامراج دی گلّ کردے نہیں دیکھیا!

خیر میں پنجاب دا جمپل ہاں۔ کتاباں پڑھن دا جنون ہے۔ اکثر چڑھدے اتے لیہندے پنجاب دے اتہاس دیاں کتاباں پھرولدا رہندا ہاں۔ بس اکو بھال رہندی ہے کہ کی چڑھدے پنجاب دے کسے لیکھک نے گورو نانک توں پہلاں دے پنجاب نال اپنا کوئی رشتہ سانجھا کیتا ہے؟ جاں لیہندے پنجاب دے کسے لیکھک نے اسلام توں پہلاں دے پنجاب نال اپنا رشتہ دسن دی کھیچل کیتی ہے؟ کل ملا کے میں ایہی بھالدا رہندا ہاں کہ کی کسے پنجابی نے کدے ایہہ کیہا کہ سندھ سامراج دے سرجن ہار جٹ، مذہبی، اروڑے، بلوچ، پختون، پٹھاناں دے پرکھے سن؟ مینوں بہت دکھ ہندا ہے جدوں میں دیکھدا ہاں کہ بھارتی ہووے جاں پاک، کسے وی پنجابی نے سندھ سامراج نال اپنا رشتہ بھالن دی رتی جنی وی کھیچل نہیں کیتی ہے۔ گھٹو گھٹ مینوں تاں اجیہا لیکھک کوئی نہیں ملیا جس نے مان نال ایہہ کیہا ہووے کہ تکشلا یونیورسٹی بنا کے ساڈے پرکھیاں نے پوری دنیاں نوں گیان ونڈیا سی۔ قندھار دیاں مورتاں بنا کے اسیں پتھراں وچّ جان پھوک دتی سی!! جس کسے وی بدذات نے سندھ سامراج دے نگر تباہ کیتے ہن اس نے ساڈا گھر پھوکیا ہے!!

ذرا سوچو کی بھارتی پنجاب دا اتہاس گورو نانک توں اتے پاک-پنجاب دا اتہاس اسلام توں سرو ہندا ہے؟ اس توں پہلاں دے پنجاب دی وراثت نوں اسیں اپنی وراثت کیوں نہیں مندے ہاں؟ اج اس سرمائے نوں اسیں روپی دے پہلاں وانگ بے قدری نال کیوں پاسے کری بیٹھے ہاں؟ پرانے پنجاب نال اسیں پنجابی اپنا رشتہ کیوں بھلّ گئے ہاں؟

قریباً اکّ صدی پہلاں انگریز کھوجیاں نے سندھ دریا دے کنڈھے اتے اکّ ٹلے دی خدائی شروع کیتی کیونکہ اس مٹی دے ڈھیر تھلے اثاں نظر آ رہیاں سن۔ اس ٹلے نوں اس کھیتر دے لوک موہن-جو-دڑون کہندے سن۔ مٹی پرھے کیتی تاں اکّ بہو-منجلا عمارت دکھائی دتی۔ پڑتال ہوئی تاں پتہ لگا کہ ایہہ تاں بدھ ستوپ ہے۔ ستوپ اوہ عمارت ہندی ہے جتھے بدھ دیاں استھیاں رکھیاں بندیاں ہن۔ ہور اگے خدائی ہوئی تاں پورا شہر زمین توں باہر آ گیا۔

(اگے چلن توں پہلاں دس دیواں کہ موہن-جو-دڑون دا مطلب ہے: موہن=مردے، جو=دا، دڑو=ڈھیر) جاں دڑا۔ اس تھان نوں مردیاں دا ٹلاّ اس کرکے کیہا جاندا سی کیونکہ اس ستوپ وچّ رہن والیاں نوں قتل کرکے اس ستوپ نوں ڈھاہ ڈھیری کر دتا گیا سی۔ مٹی تھلے دبے ہوئے لاشاں دے ڈھیر والے استھان نوں لوکل زبان وچّ موہن-جو-دڑون کیہا جاندا ہے۔ ایہہ لاہور جاں امرتسر دی طرحاں اس شہر دا ناں نہیں سی۔) شاید ایہہ وڈی گلّ نہیں ہے جے میں کہاں کہ سنّ 84 دے بلیوسٹار وچّ ڈھاہیا گیا اکال تخت اتے سنّ 820 وچّ ڈھاہیا گیا موہن-جو-دڑون دا ستوپ مینوں اکو طرحاں دی کارستانی دے شکار ہوئے لگدے ہن۔

کچھ چر بعد راوی دے کنڈھے اتے ہوئی خدائی وچ بڑپا شہر بابر آ گیا۔ پھیر تاں پورے پنجاب وچ جمیندوج کیتے شہر در شہر نکلن لگے۔ بن تاں کیرل تک اچیہے شہراں دے کھنڈر مل رہے بن۔ ہر تہاں بھارت دے پہلے سنت بدھ دیاں نشانیاں ملیاں بن۔ افسوس اس گل دا ہے کہ چڑھدے پنجاب دے سکھ کھنڈے بدھ ساڈا کی لگدا ہے؟ اسیں بدھ توں کی لینا؟ لیہندے پنجاب دے مسلمان کھنڈے ایہہ تاں کاپھراں دے مقبرے بن!! اسیں کاپھراں دے مقبرے کیوں سامبھیئے؟

میرا سوال ہے کہ کی اسلام جاں سکھ دھرم دے آغاز توں پہلاں پنجاب دی دھرتی اتے پنجابیاں دا کوئی وجود نہیں سی؟ کی سکھ جاں مسلمان بنن تو پہلاں ساڈے پرکھے پنجاب دے واسی نہیں سن؟ سکھی جاں اسلام اپناؤن توں پہلاں کی ساڈے پرکھیاں دا کوئی سانجھا دھرم نہیں سی؟ کی پنجابیاں دا سندھ سامراج دے شہراں، عمارتاں جاں ایہناں وچ دفن کیتے لوکاں نال کوئی رشتہ نہیں ہے؟ کی تکشلا یونیورسٹی اسارن جاں چلاؤن وچ پنجابیاں دا کوئی یوگدان نہیں سی؟ کی اجوکے پنجابیاں دا مول پنجابیاں سمراٹ اشوک جاں سمراٹ چندرگپت نال کوئی رشتہ نہیں ہے جیہناں نے پنجابیت نوں دنیاں بھر وچ پھیلا دتا ہے؟

قصور پنجابیاں دا نہیں سگوں بھارتی اتے پاک اتہاس لکھن والے لیکھکاں دا ہے۔ اوہ دسدے ہی نہیں کہ اتہاس وچ پہلے بھارتی سامراج دی بنیاد رکھن والے نند راجے پنجابی سن۔ اوہ نہیں دسدے کہ س. خشونت سنگھ نے منیا ہے کہ “پنجاب” شبد ہی بھارت دی سبھ توں پرانی زبان پالی توں آیا ہے۔ اسلام دے بھارت وچ آؤن توں پہلاں پالی ہی سبھ بھارتیاں (سمیت پنجابیاں) دی زبان ہندی سی۔ ایہہ محض اتفاق نہیں ہے کہ پالی زبان دے بہت سارے لفظ اج وی پنجابی زبان وچ جیوں دے تیوں موجود بن۔ چکا، پنچ، باراں، مونا، سکھ، اکھ، کن، وگ، پتن، منڈا ورگے بے شمار لفظ پالی اتے پنجابی وچ سانجھے بن۔ ایہہ وی اتفاق نہیں ہے کہ پنجابی دی اپنی گورمکھی لپی ہے، بھارت دی پہلی زبان پالی دی وی اپنی لپی دھمپلی ہے پر سنسکرت دی کوئی اپنی لپی نہیں ہے! اس نے دھمپلی توں وکست ہو کے ہزاراں سالان بعد بنی دیوناگری لپی ادھار لے رکھی ہے! پنجابی اتے اردو زبانان وچ بھیناں ورگی سانجھ ہے۔ ایہہ وی حیرانی دی گل ہے سمراٹ اشوک نے جہڑے لیکھ پاکستان افغانستان اتے ایران دی سرحد تک لکھوائے اوہ اردو وانگ سبے توں کھبے پاسے لکھی جان والی لپی وچ لکھوائے سن۔ ایہہ کھوج دا وشا ہے کہ کی اس لپی توں ہی اردو (فارسی) لپی نکلی ہے؟

اکھوتی اتہاسکار نہیں دسدے کہ پنجاب دے مہاراجہ دھنند جدوں اپنے سامراج دی سرحد بیاس دریا دے کنڈھے اپنی فوج لے کے آن کھلوتے تاں اکھوتی وشووجیتا سکندر دے گروہ دے گرگیاں

وچّ اوہی ہی بھاڑ پے گئی سی جوہیں شیر نوں دیکھ کے گڈڑ بھجّ لیندے ہن۔ اس ویلے سکندر نے اپنے گرگیاں نوں روکن واسطے جہڑا بھاسن دتا سی اج اوہ گیتا دا مکھ چپیٹر ہے۔ ابدالیاں، انگریزاں اتے ہوناں نال ٹکر لین والے پنجابی اسے بہادر نند راجیاں دے وارث ہن!!

اوہ نہیں دسنگے کہ سکندر نال آئے یونانی لیکھک میگتھنیج نے لکھیا ہے کہ ہور دیشاں دے راجے خود لئی محل بناؤندے ہن پر پنجاب دے نند راجیاں نے لوکاں لئی پیشاور توں لے کے کلکتے تک جی ٹی روڈ بنوائی ہوئی سی۔ سکندر نوں براؤن والے مہاراجہ دھنند دے بیٹے سمراٹ چندرگپت پنجاب دے ہی جمیل سن۔ میگتھنیج نے لکھیا ہے کہ اوہ 17-18 سال دی عمر وچّ سکندر کول گئے اتے اس نوں مل کے دنیاں جتن دا سدا دتا پر سکندر نوں اپنے سامہنے نوجوان چندرگپت دا ہکّ تان کے کھڑا ہونا برداشت نہیں ہویا۔ اس نے اوہناں دی گستاخی توں کھپھا ہو کے گرپھتار کرن دے حکم دے دتے پر چندرگپت اتھوں بچ کے نکل آئے۔ بعد وچّ اوہناں نے اپنی فوج بنائی۔ مہاراجہ دھنند نے ہونہار بیٹے نوں گدی دا وارث بنا دتا۔ خیر اوہناں نے اتری بھارت دا علاقہ جت لیا اتے پھیر بھارت دی پرانی راجدھانی پالمبدھ (جس نوں سنسکرت والیاں نے پاٹلیپتر بنا دتا ہے) نوں اپنی راجدھانی بنا لیا۔

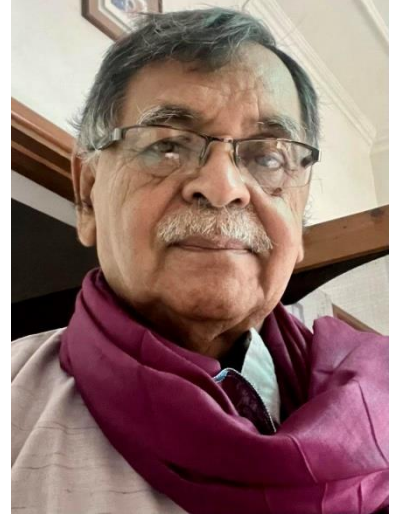
اج جدوں میں کسے سکھ جاں مسلمان نوں ایہہ کہاں کہ سندھ سامراج دے سرجن ہار تہاڈے پرکھے سن، بدھ، اشوک تہاڈے پرکھے سن تاں اوہ غصہ ہو جاندے ہن۔ جوہیں ہن سائوں پتہ ہے کہ 1947 توں پہلاں دا ان ونڈیا پنجاب ساڈا سانجھا گھر ہندا سی، لاہور ساڈی سانجھی شان سی، اسیں اج وی بڑے ادب نال کہندے ہاں جس نے لاہور نہیں دیکھیا اس نے کجھ نہیں دیکھیا، اوہیں ہی ایہہ سندھ سامراج دے نگر وی ساڈے سانجھے گھر بندے سن۔ اج بھاویں اسیں سکھ بن گئے ہوئے مسلمان بن گئے ہوئے، بلوچ کہاؤندے ہوئے جاں جٹ کہاؤندے ہوئے، پکھتونی، پٹھان جاں مذہبی کجھ وی کہاؤندے ہوئے، ساڈا صرف بابری بانا بدلایا ہے پر ساڈا خون ہزاراں سالوں توں سانجھا ہے۔ ایہہ سانجھ ساڈی رہنی بہنی وچّ اج وی موجود ہے۔

کدے سندھ سامراج دے کسے گھر نوں دھیان نال دیکھنا، اپنا بچپن دا کچا پکا گھر یاد کرنا، دوہاں دی بنتر اکو ملیگی۔ گھڑا، مٹی دی ہانڈی، مٹی دا کونڈا، چٹنی پیہن والا سلّ-وٹا سندھ کال توں ہن تک ساڈی زندگی دا حصہ سن۔ اج پنجابی بڑے مان نال کہندے ہن: نام چپو کرت کرو ونڈّ چھکو، سربت دا بھلا! ایہہ بالکل اس گلّ نال میل کھاندا ہے جہڑی 2300 سال پہلاں سمراٹ اشوک نے اپنے شلالیکھاں وچّ لکھوائی سی: اپسنوے بہو کائنے دیا دانے سچے سچائے، بہوٹ سبّ منگلے! پر اوہناں نے نال ایہہ وی لکھوایا کہ ایہہ ساڈے سماج دی صدیاں توں چلی آ رہی روائت ہے!!

کدے سوچیا بابا بلے شاہ ورگے کرانتی کاری سنت پنجاب وچّ کیوں جندا رہے پر مہاراشٹر یوپی بہار گجرات وچّ کنے ہی سنت بامہن دھرم دی مخالفت کرن کارن مار دتے گئے؟ دو چھوٹے جہے قصے دسدا ہاں. بامہن دھرم دا اکّ ودوان یاگولکء ہویا. اکّ راجے نے “ودوان” بلائے اتے debate کروائی اتے کیہا کہ جہڑا بندہ debate وچّ باقیوں دی بولدی بند کر دیوینگا اس نوں سونے نال مڑھے سگاں والیاں 100 گاواں دیواں گا. debate شروع ہوئی دو چار گلاں توں بعد یاگولکء نے تلوار چکی اتے ہاک ماری: میں جیتو ہاں. جس نے میرے داعوے دا ورودھ کیتا اس دا سر لاه دیواں گا. تلوار سامہنے سارے چپ! اوہ “etabed” جت گیا اتے گاواں لے کے گھرے آ گیا.

دوجے پاسے گورو نانک نال واپری گھٹنا دیکھو. اوہ مکہ مدینہ گئے. کہندے ہن کہ گورو نانک مسجد ولّ پیر کر کے لیٹ گئے. کسے نے اعتراض کیتا کہ “خدا دے گھر” ولّ پیر نہ کرو تاں اوہ بولے کہ مینو دس دیو خدا کہڑے پاسے نہیں ہے میں پیر ادھر کر لوں گا. کسے نے تلوار نہیں چکی! کیوں؟ کیونکہ ایہہ ساڈی پنجابیاں دی ہزاراں سالوں دی چلی آ رہی وراثت ہے. اسیں سچ سنن دا جگرا رکھدے ہاں اتے سچائی اپناؤن دی ہمت وی رکھدے ہاں. سن 84 دی ہی گلّ ہے اندرا گاندھی دے قتل توں بعد پورے بھارت وچّ سکھاں نوں ماریا کٹیا گیا پر پنجاب وچّ سکھ اتے مونے دکھی پر شانت بیٹھے رہے! سب اکو گلّ کہہ رہے سن کہ بھرا نے بھرا اتے وار کیتا ہے. واپگورو بھلا کریں! ایہہ ساڈی پنجابیاں دی صدیاں پرانی وراثت ہے. سمرات اشوک نے سب دھرماں دے سنتاں واسطے آسرے بنوائے اتے جدوں دربار صاحب دی نینھ رکھن دی واری آئی تاں فقیر میاں میر نوں ایہہ عجت بخشی گئی!!

افسوس دی گلّ ہے کہ سانوں پہلاں سندھ سامراج توں دور کیتا گیا. بن سانوں بابے نانک، کبیر، فرید اتے ہور سنتاں توں دور کیتا جا رہا ہے. اسیں اپنے بچیاں نوں “جہاد” اتے “دھرم-یدھ” دا اصل مطلب دسن وچّ ناکام رہے ہاں. بے شک پیغمبر مہمد اتے گورو گوبند سنگھ نے تلوار چکی پر اوہناں ہتھیوں کوئی بے گناہ نہیں ماریا گیا. سگوں اوہناں نے انسانیت دی رکھیا خاطر خود اتے اپنے پریوار دی قربانی دتی! ایہہ ہزاراں سالوں توں چلے آ رہے ساڈے سانجھے ورثے دی اکّ پہچان ہے. اج سانوں بہت چوکنے ہو کے اپنا ورثہ سنبھالن دی لوڑ ہے کیونکہ پہلاں حملہ تلواراں نال بندا سی، اجکل سیونک /دیمک دی طرحاں حملہ اندرکھاتے ہو رہا ہے. کدے سوچیا پنجاب وچّ ہی “چٹے” دا وار کیوں ہویا؟ پنجاب نال لگدے ہریانہ راجستھان وچّ چٹا کیوں نہیں پھیلیا؟ تلوار دا واجب جواب دین لئی پنجابی کدے پچھے نہیں رہا پر بن لڑائی سیونک /دیمک نال ہے. کی پنجابی اپنا ورثہ بچاؤن وچّ کامیاب ہون گے جاں سندھ سامراج وانگ ہور بہت کجھ بھلا دینگے؟ آؤن والے تنّ چار دہاکے پنجابیت دے وجود لئی بہت اہم ہن. واپگورو رحم کرے!!

ڈاکٹر. شیام سندر دیپتی۔

ڈاکٹر. شیام سندر دیپتی سرکاری میڈیکل کالج وچ پروفیسر ہے اتے یوگ میڈیکل پریکٹیشنر،
لیکھک اتے سابتک دائرے وچ جانیہ پچھانیا نام ہے۔

ودیشاں وچ پنجابی : پڑھائی دے بہانے

-ڈاکٹر. شیام سندر دیپتی

ودیشاں وچ پڑھائی دے بہانے جان والے نوجواناں دی گنتی لگاتار ودھ رہی ہے۔ جا چکے جان جا رہے بچیاں دے ماں-پیو نال گل کر کے دیکھو تاں سبھ ایہی کہن گے، "اتھے کی رکھیا ہے۔ اسیں دوہاں نے (پتی-پنتی) اوکھے سوکھے ہو کے، پچی ک لکھ روپئے اکٹھے کیتے ہن تے بچے نوں بھیج رہے ہاں۔ ایہہ پہلے سال دی فیس اتے ہور خرچہ ہے، دوسرے سال دی فیس اتے خرچہ، اوہ اتھے کم کر کے کڈھ لویگا، تن-چار وچ پکا ہو جاوے گا تے سانوں پیسے بھیجن لگ جاوے گا۔ اتھے تاں ایہی کھجّل خواری ہے۔" ایہہ شبد ماں-پیو ولوں بولے پرچارے جاندے ہن، پر ایہہ بندے ایجنٹاں دے ہن۔

اک اندازے مطابق ترکیبن 1.5 لکھ لوک ہر سال پنجاب توں ودیشاں ولّ جاندے ہن، ہو سکدا ہے کجھ ک لوک، جو اتھے کسے کم دے آدھار تے ودیشا وچ جاندے ہون تے تن-چار سال وچ پکے ہو جاندے ہون، پر ایہہ کجھ ک گنتی دے ہی بندے ہن، ویسے ایہہ کوئی نیم نہیں ہے۔ اس وچ کوئی دو راواں نہیں ہن کہ 'اتھے کی پیا ہے؟' تے بچے جیکر تن-چار سالوں وچ نہیں تاں دس باراں سالوں وچ سیٹ ہو جاندے ہن۔ اتھے جا کے سیٹ ہون دی کہانی اینی سوکھی وی نہیں ہے۔ سالوں تک کڑی محنت اتے اوکھی زندگی کتنی پیندی ہے۔ نال ہی جس طرحاں دا ماحول سرج کے نوجوان اپنی بھونیں چھڈّ کے آیا بندا ہے، اوہ واپس آؤن بارے وی نہیں سوچدا۔ اوہناں نوں ایہہ وی پتہ بندا ہے کہ اپنے دیش وچ، پنجاب وچ، اوہ ساری عمر سیٹ نہیں ہو سکدا۔ ایہہ سچائی دا اوہناں کول اکھی ڈٹھا نجی تجربہ وی بندا ہے۔

ودیشاں ولّ کوچ کرنا، اپنی جنم بھومی نوں چھڈّ کے کسے ہور تھان تے وسن بارے سوچنا جاں پہل کرنی کوئی نواں کارا نہیں ہے۔ جدوں توں منکھ چار پیراں توں دو پیراں والا ہویا ہے تے بدھی دے وکاس نال جگیا سو ہو کے اگے پہاڑاں توں پار، سمندر توں پرے، اسمان وچ کی اجیہے سوالاں نے اس نوں توری رکھیا ہے۔ اس پرورتی نال ہی اپنے جگیا سو اتے کھوجی سبھاء صدقہ، اس نے وکھ وکھ تھواواں تے رہن نوں وی ترزیہ دتی ہے۔

اس ترن اتے دوسریاں تھواواں تے پہنچن اتے وسن جان دی کہانی دا آرنبھ، منکھی وکاس یاترا دا اہم پڑا ہے۔ اک دھارنا مطابق جدوں بندر جاتی، جو افریقہ وچ رہندی سی، کھانے دے اکال کر کے درختاں توں تھلے اتر خوراک دی تلاش لئی زمین تے پیر دھرے تاں اوہناں وچوں کجھ ک ہمتی اتے چنوتیاں سویکارن والے، بولی بولی اگے ودھدے منکھ دے روپ وچ وکست ہو گئے تے پوری دنیاں وچ پہنچ گئے۔ اپنی جنم بھونیں چھڈن دا ایہہ اک پرمکھ کارن ربا ہے۔ باقی جیو جگت

وچوں پنچھی وی اپنی سائیبریا ورگی تھان نوں چھڈّ کے، اپنی فطرت مطابق تھانواں لبّہ لیندے
بن، بھاویں حالات سکھاویں ہون تے واپس وی چلے جاندے بن۔

پرواس کرن دے پرمکھ کارناں وچوں جتھے روجی-روٹی دا پہلا نمبر ہے، تاں اس توں بعد اک
سوکھی، سنتوشجنک، خوشحال زندگی جیوئا وی منکھ دی پرورتی ہے تے اوہ سہولتاں و ہونیاں
تھاواں چھڈّ کے، ہور تھان تے پہنچ جاندا ہے۔ صحت اتے سکھیا دی گھاٹ دے مدنظر، ایہہ ورتارا
اسیں دیکھ سکدے ہاں۔ پچھلے لمیں سمیں توں پڑھائی دے مہتو نوں اتے وشیش کر روزگار اتے
ودھیا سیٹ ہون نال جوڑ کے، اس نوں دیکھیا اتے پرچاریا جا رہا ہے۔

روزی روٹی، صحت سکھیا دیاں سہولتاں دے ہندیاں، جیکر آئے-دوآئے دا واتاورن سورکھیت نہیں
ہے، ماحول وچ ڈر ہے تے قانون ووستھا کارگر نہیں ہے، جرم اتے ظلم دا ماحول آدی وی، ویکتی
نوں اپنی تھان بدلن لئی مجبور کردے بن۔

اس طرحاں منکھ لئی، بھاویں پہلاں پرکرتک پرکوپ ہی کسے وسوں والی تھان نوں چھڈن دا کارن
بنے، پر بعد وچ ایہناں وچ اپروکت سماجک کارن وی جڑدے گئے۔ اپنے ملک دے سنڈربھ وچ ایہہ
سماجک حالات پرواس کرن لئی بہت کارگر بن۔ ماں پیو ولوں جاں نوجواناں ولوں وی ایہہ اظہار کہ
"اتھے کی پیا ہے۔" ساری ستھتی سپیشٹ کر جاندا ہے۔ نوجواناں دیاں اپنیاں خواہشاں تے ماں پیو
ولوں وی بچیاں نوں ترقی کردے دیکھنا، اک پہلو ہے تے دوسرے پاسے ماں پیو ولوں بن خود
آگے آکے بچیاں نوں باہر بھیجن دی کالھ ہے، کیوں جو دیش اتے خاص طور تے پنجاب دے
ماحول وچ ودھ رہی نشیاں دی ورتوں، اوبناں نوں چنتا وچ پاؤندی ہے۔ باقی مہنگی پڑھائی، بے
روزگاری اتے ولے نوجواناں نوں دیش دیاں راجنیتک پارٹیاں ولوں غیر-سماجک کماں وچ لگاؤنا
ہور پہلو بن جو پریشانی دا سبب بندے بن۔

پڑھائی دے ذریعے -ودیشاں ول

پنجابیاں دی ودیشاں پرتی کھچّ وی نویں نہیں ہے۔ ایہہ ورتارا دیش دی آزادی دے پہلوں وی
دیکھیا جا سکدا ہے۔ پنجاب دے دوآبے علاقے بارے کیہا جا سکدا ہے کہ اتھے کوئی وی گھر
اجیہا نہیں ہے، جتھوں کوئی نہ کوئی جی ودیش وچ نہ ہووے۔ پنجابیاں بارے بہتیاں کتھا-کہانیاں
پرچلت ہن کہ اوہ ہر طرحاں دے قانونی -غیر قانونی، نیتک انیتک ڈھنگ نال ودیشاں وچ پہنچنا
چاہندے ہن۔ پر پچھلے کجھ سمیں توں پڑھائی اک ذریعہ بنی ہے، ودیشاں ول کوچ کرن دا۔
جیکر اپنے پورے مولک وچوں ودیشاں وچ جان دا ودھ رجھان دیکھنا ہووے تاں پنجاب اتے کیرلا
موہری پردیش بن۔ پر ایہناں وچ فرق ہے کہ کیرلا دے لوکاں، ودیشاں وچ پیسہ کماؤن جاندے بن
تے واپس مڑ آوندے بن۔ پر پنجابی اتھے ہی وس جان وچ دلچسپی رکھدے بن۔

پڑھائی دے بہانے نوجوانان دا ودیشاں وچ پہنچن دا جاں ودیشاں ولوں نوجوان منڈے-کڑیاں نوں لے جان دا سنبندھ، اک پیچیدہ سوال ہے۔ ایہہ گلّ تاں ابھردی ہے کہ نوجوانان دا پڑھائی دے ناں تے جانا تے اتھے بی جم جانا اتے ودیشاں دیاں یونیورسٹیاں / کالجاں وچ پہنچنا، پڑنا، کم کرنا عجیب اتے دلچسپ پہلو بن، جدوں کہ اوہ سارے کورس دیش دے کالجاں وچ موجود بن۔

جیکر پڑھائی دے متنو اتے مہتو نوں سمجھئیے تاں ایہہ سمجھ آؤندا ہے کہ جتھے کتے وی کوئی ودھیا پڑھائی دے سروت بن، نویں تکنیک اتے وچارک پختگی ہے تاں اس نوں حاصل کرنا منکھی جگیاسو پرورتی دا حصہ رہا ہے۔ لوک ودیشاں وچ پڑدے رہے بن، بہاویں اوہ کجھ کُ امیر اتے سمرتھ گھرانے ہی سن تے کجھ کُ سیانپ اتے آدھار تے وظیفے لے کے وی، پر ایہہ سوچ رہندی سی کہ اتھوں دی سکھیا اتے تکنیک حاصل کرکے، دیش وچ آکے کم لوانگے۔ پر اج جدوں نوجوان ودیش جا رہا ہے تاں اوہناں نوں پتہ ہی نہیں ہے کہ اوہ کی پڑن جا رہا ہے۔ اس دشا وچ سرگرم ہر نوجوان ودیارتھی توں پچھ لوو تاں اوہ کہیگا کہ اوہ اتھوں جا رہا ہے، واپس نہ آؤن لئی، ڈالر کماؤن لئی، زندگی سوکھی گزارن لئی آدی۔ اوہناں دا نشانہ ودیش وچ داخل ہونا بندا ہے۔

ودیشاں وچ پہنچن دا رجھان، دیش دا ماحول تاں ہے ہی، نال ہی ودیشاں وچ پہنچ چکے نوجوان وی پریرنا سروت بندے بن تے باقی ایجنٹ اپنے سبزاگ دکھاؤندے بن۔ ایہہ کیہا جا رہا ہے کہ پنجاب وچ اج سبھ توں ودھ منافعے والا دھندا آئل سینٹر، ویزا صلاحکاراں دا ہے۔ اس دا دوسرا پکھ دیکھ سکدے ہاں کہ جو انجینیئر، مینیجمنٹ، بی.بی.اے، بی.سی.اے، بی.ڈی.ایس تے اتھوں تک کہ بی.ٹیک کالج دھڑا دھڑا کھلے سی، بند ہون دی کگار تے پہنچ گئے بن۔ منجورشدا سیٹاں وی بھرناں اوکھیاں ہو رہیاں بن۔ ودیارتھی پلس ٹو توں بعد سدھے آئل سینٹر تے جا رہے بن۔ اسے رجھان نوں دیکھدے ہوئے، کئی کالجاں نے اپنے ودیارتھیاں نوں روکن / کھچن لئی، اپنے ودھی وکورساں دے نال آئل فری کرواؤنی شروع کر دتی ہے۔

ودیشی یونیورسٹیاں دا پڑھائی دے کھیتر وچ داخلہ :

جتھے پنجاب وچ دھڑادھڑ آئل اتے ویزا سینٹر کھل رہے بن، اسے طرز 'تے ہی ودیشاں وچ کالجاں/یونیورسٹیاں دی بھرمار ہے۔ نیوجیلینڈ دے شہر آکلینڈ دے اک علاقے کوین سٹریٹ وچ بی سو دے دے قریب کالج بن، جو کہ دو دو کمریاں وچ چلدے بن۔ نوجوان اپنے سپنیاں وچ، کئی کئی ایکڑاں وچ پھیلی یونیورسٹی لے کے جادے بن۔ پر ایہہ نراش نہیں کردے، کیوں جو پڑھائی تاں نشانے وچ ہی نہیں ہے۔ نالے ودیش جان والے، ایجنٹ ہی سبھ توں وڈا گائیڈ بندا ہے تے اوہ جس شہر، کالج اتے کورس لئی کہندا ہے، نوجوان اکھاں میچ کے دستخط کر دیندے بن، جدوں کہ ایجنٹ دا مقصد ودھ توں ودھ کمیشن والے دیش اتے شہر بھیجنا رہندا ہے۔ کنیاں نوں اس غلطی دا خمیازہ وی بھگتنا پیندا ہے۔

دراصل اتھے انے کالج ہون دا مطلب وی صاف دسدا ہے۔ جویں اتھے نوجوان سپیشٹ ہے کہ اوہ پڑن نہیں جا رہا، اتھے ٹکن، وسن جا رہا ہے۔ اسے طرحاں ہی ودیشی کالجاں دا منتو وی جا پیدا ہے کہ اوہناں دا وی ادیش پڑھائی جاں ڈگری دینا نہیں، اوہ اپنے دیش لئی کم کرواؤن واسطے، نوجواناں نوں بلا رہے ہن۔ اس طریقے نال اک تاں اوہ نوجوان ورگ، گھٹو گھٹ پلس ٹو پڑے ہوئے اتے پیسے لے کے آ رہے شخص سد رہے ہندے ہن۔

نیوجیلینڈ وچ وچردیاں اک ساتھی نے دسیا کہ اج توں پنج ست سال پہلاں نیوجیلینڈ دا ڈالر ڈالر چالی روپے سی تے بن انجا روپے ہو گیا۔ دیش دی آرتھکتا وچ پڑھائی دی صنعت دا چوتھا تھاں ہے۔ اصلی منورتھ کی ہے۔ دوسرے پاسے ایہہ ستھتی وی سمجھن والی ہے کہ دیش دے عام، پکے طور تے رہن والے ناگرک لئی ہفتے وچ کم کرن لئی چالی گھنٹے نردھارت کیتے جاندے ہن، جدوں کہ ودیارتھیاں نوں پڑھائی دے نال ویہہ گھنٹے کم کرن دی اجازت دے رہے ہن۔ اس سندرہہ وچ وی اتھوں دے پڑھائی محکمے ولوں، پڑھائی دی سنزیدگی بارے جان سکدے ہاں۔ اتھے ایہہ پکھ وی وچارن والا ہے کہ ساڈے دیش کول دنیاں دے سبھ توں ودھ نوجوان ہن۔ پندراں توں پچی سال دی عمر دے ساڈے دیش وچ 24 کروڑ دے قریب نوجوان ہن۔ دوسرے پاسے ساڈا نوجوان نیوجیلینڈ، کینیڈا، انگلینڈ، اسٹریلیا، امریکہ جا رہا ہے جتھے نوجوان گنتی دے ہن تے ایہناں وچوں اسٹریلیا، نیوجیلینڈ اتے کینیڈا وچ بہت سارے کھیتر وکست ہون والے ہن تے نوجواناں دی لوڑ ہے۔

آپاں اجہیاں خبراں وی عام پڑدے رہندے ہاں کہ پہلاں دیش نے اپنے ملک وچ لوکاں نوں بلاؤن لئی شرطان ڈھلیاں کر دتیاں ہن۔ آنلس دے بینڈ گھٹ کر دتے ہن۔ کئی واری تاں ایہہ آنلز دی شرط ہٹا وی دیندے ہن۔ ایہہ دیش ہر سال اپنی لوڑ مطابق لوکاں نوں بلاؤندے ہن تے جدوں لوڑ نہ ہووے تاں واپسی وی کر دیندے ہن۔

پڑھائی پرواس اتے پکا ٹھکانہ :

ایہہ ٹھیک ہے کہ وکست دیشاں کول اک پرناالی ہے تے اوہ اپنیاں نیتیاں اتے لوڑا دے مدنظر نوجوان منڈے-کڑیاں نوں بلاؤندے ہن، پر اس دے نال جو مہتوپورن ہے، اسیں کیوں نہیں محسوس کر رہے کہ ایہناں نوجواناں دی، زندگی دے سبھ توں ودھ سرگرم، کماں وچ سمرتھ اتے اسارو سکھشاں دی لوڑ سائوں وی ہے۔ ساڈے کول ہور نیتیاں دی گل نہ وی کریئے، نوجواناں نوں سامبھن۔ سنبھالان دی کوئی نیتی نہیں ہے۔ ساڈے نیتا تاں سگوں، خوشی دا پرگٹاوا کردے ہن کہ ساڈے نوجوان کجھ کما کے تاں بھیج رہے ہن۔ پر اوہ اتھے کنے سنگھرشاں، حالتاں اتے اوکھیاں وچوں ٹپدے ہن، اوہ وی سمجھنا ضروری ہے۔ یک اندازے مطابق تقریباً 2700 کروڑ روپے پنجاب وچوں ہر سال نوجوان لے جاندے ہن۔

ودیشاں وچ سٹڈی ویزے تے پہنچ کے، اوہ ویہہ گھنٹے کم کرن دی کھل تحت کم کردے بن تے ایہہ کم مزدوری، کھیتاں، کارخانیاں، ہوٹلاں وچ برتن اتے ویکوم (صفائی) دے بندے بن۔ وديارتھی ہون دے پکھ توں دباڑی وی پوری نہیں ملدی۔ اوہناں نوں ویہہ گھنٹے ہفتے دی تھان ہر روز 20 گھنٹے کم کردے وی دیکھیا جا سکدا ہے۔ جویں کہ آپاں جانیا ہے کہ اتھوں جان لگیاں، ایجنٹ جویں مرضی بھیج دین، کنیاں نوں اتھے کورس بدلدے پیندے بن تے دوبارہ فیس دا انتظام کرنا پیندا ہے کیوں جو اتھے پہنچ کے، جو مرضی کم کردیاں پکا نہیں ہو سکدے۔ کورس مطابق کم تے پھر کم ملن توں بعد ورق ویزا ملدا ہے۔ ہر تھان تے ایہناں نوں نردھارت دباڑی نہیں ملدی۔ اوہناں نوں کچا سمجھ کے شوشن ہندا ہے کیوں جو اس حالت وچ دیش دا قانون کوئی گارنٹی نہیں دیندا۔ ورق ویزے مگروں پکا ہون لئی، اس کم والی تھان توں اک سرٹیفکیٹ لینا ہندا ہے۔ اوہ چٹھی جا سرٹیفکیٹ پکا ہون لئی سفارشی پتر ہندا ہے تے پھر اس دے لئی وی کافی وڈی رقم دینی پیندی ہے۔ اک واری پکا ہو جان تے وی بہتے لوک اوہناں حالاتان مطابق سوکھے نہیں بندے، صرف گزارا ہی کردے بن۔ ایہہ ٹھیک ہے کہ بینکاں توں قرضہ سوکھا لے کے گھر کار دا انتظام ہو جاندا ہے تے ساری عمر قشطان وچ ہی نکلدی ہے۔ ایہہ گل وکھری ہے کہ اپنے پنڈ آ کے، کجھ ک ڈالر ہزاراں وچ تبدیل ہو جاندا بن تے اتھوں دے لوکاں نوں اوہ اٹیجت کردے بن۔

سوال ہے۔ وديشاں ول پرواس دا نشانہ۔ پرواس پنڈاں توں شہراں تے پھر مہانگر۔% ول۔ بچیاں دی پڑھائی، ودھیا زندگی لئی سہولتاں، بیہتر منورجن۔ سوچ کے دیکھو کہ نشانہ ہووے کہ پنڈ چھٹنا ہے، بس پنڈ چھٹنا ہے بہاویں اتھے وی اک ودھیا صحت مند زندگی جیون دے وسیلے ہون جان بن سکدے ہون، تاں نشچت ہی ایہہ نشانہ دشاہیننا والا ہے، دکھ دین والا، بنیرے وچ دھکن والا۔ جتھے کتے اس طرحاں پرواس وچ سمبھاونہ ہے، اتھے بہٹکن وی ہے۔

ورایب ونی ج پی سذکھ

جگدیش رائے کے لریاں

جنم اسد تھان تراہب 151501-(باجنپ) اسنام علض، ساریلک ڈنپ :

وڈنک یوگ تا لھپ.می، (نشیکینوی مک سام، یدن، یباجنپ).ے.امی:

.چی امولپڈ، ویلبڈ.پی.می امولپڈ، راجنسنج ے اتراکرتپ امولپڈ، (یدن)

آدی.وی اتے پری وار پھلانی

کی لکھدے ہو منی کہانی، لیکھ، کویتا، وینگ، ہانک، ملاقاتاں :-

لیکھن آرنہ بھ روت 1995 :

ان دیاں 62 کے تاپاں پے سذکاں: منی کے ہانی، لیکھ، ملاقات

وشیش: بندی توں پنجابی دے انوواد دا چنگا کارج. بن تک ناول، کہانی تے منی کہانیاں دیاں اٹھ

کے تاپاں دا انوواد.

ڈاک پے تہ: جگدیش رائے کے لریاں

اٹریب، سولک زئیالپما، 46

تراہب 151501 - ضلع ماتہ سا (پنجاب)

پر رہا شراب: وڈے خرچے تے

سندھکھ یپ ج یون ب یورا

ق یم تان، امیر - سچیاں نی تے تک قدران- پ نجاب اچیاں

پین تے ودھیا پ ہراوے لئی ہمیشہ ہی - سبھ یاچارک ورثے، بہادری، چنگے کھان
دوجے پردی شاں نالوں ودھیا گنیا جاندار رہا ہے۔ اسے پر رہا نوں دی کھکے
- کسے کوئی نے لکھیا سی:

بندی سہ یو۔ سوہنے دی شاں وچو دیس پ نجاب نی سہ یوسوہنے پھلان وچوں پھلے گلا
پر پچھلے کجھ سمیاں وچ پ نجاب نوں، اڑتا پ نجاب ورگے ناں دی
سندھکھ یا وی دتی جا رہی ہے۔ ودھنے نشے دے کارن، نشے دی ودھیرے کھپت
پ نجابیاں لئی اک وڈی سمس دی دے روپ وچ ساہم نے آئی ہے۔

ہووے جان شراب دے س یون افیم، بھکی جان سنتھیٹک نشیاں دی گل
دی، انکڑے سر نہ یوان کرن والے بن۔ کجھ نشے تان پ نجابیاں نے پھکری پین وچ
سہ یڑے ہوئے بن۔ جنہاں وچ شراب اک ہے۔ جیکر کجھ گاناں تے جہات ماریاں
تان ساڈی ماں سک تادا پ تہ لگدا ہے:
گھردی شراب ہووے...

... دارو تان نال جٹ دے قبران تک جاؤگی

لاکے تیری بانہہ پھڑھنی... پھلان پیگ

جدوں اجیہے گانے ساڈے ک لچر دا حصہ بن رہے بناتے جنہاں

ڈپدے وی بن تان پھر پ نجاب سندھات تیرا پیلی - تے لوک بڑے جوش نال نہ چدے
کون؟

ہی اے 'کراکینا' یئل تاحصین پ بارش'

اس چتاوئی/جاگرتی والی لائن شراب دی ہر بوتل تے لکھی ہون دے باوجود وی
شراب نوں نرکان دی 'جان کھانہ خراب-شراب' پروکھے کردتا جاندا ہے۔ دی مہتتا نوں اکھوں
تک وی کھیا گیا ہے۔ شراب دی ودھ ورتوں نوں نشیاں دے بوئے آکھیا گیا ہے۔ شریب دی 'نانی
توڑ دور کرن لئی وی کتی دوجے نشیاں دا سہارا لین لگدے بن۔ شراب نہ ملن تے

وہناں دا بدل بن کے ساہمنے آجاندے بن۔ گولیاں، کیپسول تے شیشیاں اجیہے کئی بورنڈ شے اگل ناچ امی ک 'پارٹی ڈرگ' سفر دے ہی پڑا بن۔ بیروئین اتے آئیس ورگے خطرناک نشیاں نوں ہے۔

پرک جھڑوک شراب نوں نشہ ہی نہہیں مندے، اوہ اپنی ترقی تے کجھ شاکاہاری کھندے دی ندے بن۔ جس طرحاں کجھڑوک انڈے نوں ماساہار بن، اسے طرحاں شراب پین والے اپنی حق وچ لامبندی کرن لئی شغل کردے بن/شگوفے چھڈدے بن۔ پین والیاں نوں تاں کوئی نہ کوئی بہانہ ہی چاہیدا ہے۔ جوین کھاک شعریہ

میں پیتا تہا مگر اسنے چھڈوا دی اپنی قسماں دے کر۔
اسکی قسماں دے کر۔ ایک دن مدفل میں یاروں نے پلا دی

چلو ایہہ تان گلاں بن پر منکھ شراب دے سیوں دے چکراں وچ پھسدا کیوں ہے؟ شوق، مجبوری جاں زمیواریاں توں بچن لئی منکھ اس دی اوٹ لیندا ہے۔ اکلے مرد ہی کیوں بن ہر کوئی اس ابھانگی دوڑ وچ شامل ہندا جا رہا ہے۔ کوئی چوریو تے کوئی شریام۔ ایہہ گل وی چنگے ارتھ رکھدی ہے کہ،
پہلاں منکھ شراب نوں پیندا ہے، پھر شراب منکھ نوں پیندی ہے۔

جدوں شراب منکھ نوں پینا شروع کردی ہے، ادوں منکھ دی بربادی پکے بار، زمین تے جائیداد سبھ-چین، گھر-طور تے ہی شروع ہو جاندی ہے۔ اوہ منکھ دا پیسہ، سکھ ب وڈا نشہ ہے، اس دے وڈے خرچے بن تے منکھ نوں اسدی قیمت کجھ بڑپ کر جاندی ہے۔ شراوی وڈی ہی تارنی پیدی ہے۔ اس نال پروارک رشتے تباہ ہو جاندے بن۔ پچھلے دے دہاکیاں دوران (liver) پی کے جگر دی بیماری-ویکتی شراب پی 10 توں 5 پنجاب دے ہر پنڈ وچ اوسطاً ختم ہو گئے۔ اوہ بوتلاں پیندے رہے سال دی عمر وچ ہی 45-40 کارن (cirrhosis) اتے بوتلاں زمیناں جاندیاں پیندیاں رہیاں۔ اجیہے ویکتیاں نے کجھ جاندیاں شراب تے خرچی باقی رہندی علاج کراؤندی ہاں ختم کر گئے۔ کدے دردیاں-ناتانکے کدے بہوآکول اجیہے پریواراں دے بچے تے ودھواواں درتھوکران کھاندے پھردے بن۔

ونڈ دے سمیں توں ایہہ ابھانگی کہانی شروع ہندی ہے۔ اک پریوار دیش مربعے ہور بھونیں سی۔ گھر دا مالک 2 ایکڑ زمین توں علاوہ بیکانیر وچ 10-9 دے پنجاب وچ 3-4 ہتاں 3-4 شراب پین دا عادی ہو گیا۔ بن اوہ کھیتی باڑی دے بہانے بیکانیر اکلا نہیں اپنے وں علاوہ اس نے جیب خرید لئی سی۔ شراب دا دور ایسا چلیا کہ سمیت جاندی سی۔ ڈری کثرت

مرن سمیں تک اوہ ویکتی دوویں مربعے ویچ چکاسی۔ اس دے پتے نے پنجاب والی زمین نوں واڈھا دھریا۔ گھر دے حالات ایسے بنے کہ اس دا پوترات پھریوید لڑچلاکے گھر دا شہیاں توں گم بھیر پڑیٹ ہے۔ گزرا کرن لگیا۔ بن اس دا پڑپوترابے روزگارتے ن موڈہ تے ماتا دے داغاں وانگ پونجاب دی اہہاگی دھرتی اجیہے داغاں نال بھری پئی ہے۔

اک اندکڑے مطابق سال 8002 وچ پونجاب وچ 91 کروڑ بوتلاں شراب دی وکری ہوئی سی جس دی کھپت بن 03 توں 23 کروڑ بوتلاں دے لگ بھگ راب دے 2565 ڈھیکے سن، جنہاں دی سلانہ پھینچ چکی ہے۔ سال 5002 وچ شہ گنتی بن 75101 دے لگ بھگ ہے۔ پونجاب وچ ہر روز کروڑاں رپیہاں دی شراب دی وکری بندی ہے۔ ایہہ تاں محض کسے نہ کسے ریکارڈ وچ آدے نکر رہا اندکڑے بن، جدوں کہ اصل کھپت تے خرچہ اس توں کئی گناں ہے۔

کر دتا بولے۔ شراب نے پونجاب تے پونجابیاں نوں ککھوں ہے۔ قرضے دے مکڑجال، اپرادھاں تے بیماریاں دے ودھن وچ اس نشے دی بھومکا نوں اندی کھیانہ پیں کیتا جاسکدا۔ اس کارن کئیاں ہی سڑک درگھٹناواں روزانہاں بندیاں بن۔ شراب پی کے ڈرائیونگ کرن والے اپنی جان نوں تاں زوکھم نوں وی موت دے مونہہ وچ لے وچ پاوندے ہی بن، بلکہ پورناں سینکڑے لوکاں نوں جان دے بن۔ ویباں وچ شراب پی کے ہوائی فائر کردیاں گمبھیر حادثے ہوند وچ آئے بن۔

وچ دنیا بھر وچ 2020 شراب کئی مارو بیماریاں دا وی کارن بندی ہے۔ سال ایس دچوئی ہدا۔ ایس راومڈ بارش چوئی لماعم 740,000 کینسر دے کل کیساں وچوں پرتیشت، جدکہ عورتاں وچ اندازاً 77 لکھ مرداں وچ شراب پین نال سمبندھت کینسر دے گیاہ ڈوہپ لماعم ہدووت ہبسن۔ نئے نئے ماس سیک (1,72,600) تشیترپ 23 پانڈیپ، جگر اتے چھاتی دے کینسر دے سن۔ پچھلے سال دے اندکڑیاں دے ڈپانیپ، وڈی انتڑی، گدا، جگر ادھار تے ایہہ پایاگیا کہ 0202 وچ مونہہ، گے، پھولکھتوں ودھ معاملے ساہمنے آئے بن۔ ایہہ اندکڑے ڈرائون والے بن 63 اتے چھاتی دے کینسر دے اسدھے روپ وچ۔ تے شرابیاں دی صحت دے پدھر نوں بیان کردے بن۔ شراب (الکوحل) سدھے س کارن اکولن ایلم 58.3 گھبگلے اتا لے دی دن بنراک ادانتوم ایلم 1.8 وشو وچ اپا بچ ہو جان دے بن۔

کی شراب نے منکھتے قبضہ کر لیا ہے، جو اسدا پوول بالا پدینے۔ ای نے پرچنڈ روپ وچ ہو گیا ہے۔ کئی نشہ یڑی اپنے سارے دن دی خون

آٹے -دی ک مائی شام نوں بہ وتل خریدن تے روڑ دی ندے بن۔ گ پھریں بچے وچارے دال
دوران اک نہرہ بہت حرمن پ یارا ہویا لئی ول کدے بہ ندے بن۔ اس لئی ساک ہرتا مہم
سی:

پاپاجی نہ پ یو شراب
مینوں لے دیو اک کتاب۔

پورے لیکھ دی وچار چرچہ توں اس گل دا بھلیبھانت پتہ چلدا ہے کہ شراب
دے وڈے آرتھک نقصان تاں بن ہی، بلکہ سریرک، مانسک تے سماجک نقصان وی گھٹ نہیں۔
دوسرے نشیاں ول پریرت ہندا ہے۔ شراب دے نشے توں ودھدا وی کتی
بہاویں شراب/نشے ورو دھ جاگ روک تالئی صحت و بہاگ،
پولیس و بہاگ تے سماج سیوی سندنس تھاون کارج کر رہیاں بن، پر نہ تیجے
جنے کارج رہونے چاہدے سن، اونے نہہیں بن۔ اصل وچ کسے نشے دی روک تھام
ے وچ گھٹ ہی نظر آؤندی لئی سرکاراں دی سہرڈتا ضروری ہندی ہے، جو اس معامل
ہے۔ ڈاکٹر۔ شام سندر دی پتی اپنے لیکھاں وچ اک شرف کرمندی ظاہر کر دے بن
کہ، ساڈے پرانت وچ نوجواناں لئی کوئی ڈھوس کارج نہہیں ہے، جس
کارن پرواس تے نشے دا رجھان ودھ رہا ہے۔

کہہن توں تاں ایہہ وی کہ یہا جاندا ہے کہ شراب دے بہت نال
ے وچ وک اس کارج بہ ندے بن۔ اس توں ہون والی آمدنی صوبے نوں آرتھک ہلارا صوب
دی ندی ہے۔ جدوں کسے چیز نوں وپارک نظرئے نال ماپیاں/تولیا جاندا ہے تاں
اس تے روک لگنی سوکھی نہہیں۔ ساڈے گوانڈھی صوبے ہریانہ وچ سرکار نے
ن۔ گھٹ خرچے شراب ہندی کیتی سی، اس نہہیں داکی دشر ہویا، سارے جاندا ہے ہا
دے لالچ وچ نقلی شراب پین نال وڈی گنتی ہندی اں موتاں وی سماجک لٹک ہے۔
کھوبان، اتے اغوا دیاں گھنٹاواں۔ جھگڑیاں، لٹاں۔ جیکر نت دن بندے لڑائی

اسدھے روپ وچ شراب تے نشے اس دا پرمکھ کارن بن۔ چھان کیتی جاوے تاں سدھے۔ دی پن
بنن دا بھرم پالدا ہے۔ شراب پیتی ہووے، بندہ کوئی غلطی کر 'شیر/ریلد' کجھ لوک پیگ لاکے
۔ لوک اپنی بھلیمانسی دکھاؤن تک 'چ ہو گیا' شرابی اے۔ چلو کھادی پیتی، دیوے تاں آکھنگے
وڈی توں غلطی نوں معاف کرن تک تیار ہو جاندا ہے۔ سماج جاں۔ جاندا ہے بن کہ شرابیاں دی وڈی
بہلیمانسی اوہناں نوں پورا اجہیاں کوجھیاں عام لوکاں ولوں دکھاہی ایہہ
۔ حرک تاں کرن دا بل بہ خشدی ہے۔ کہہ ندے شراب پین توں مگروں بہ ندے نوں وادھ
گھاٹ دا پتہ نہی چلدا... پر کدے کسے شرابی نے کھادی پیتی وچ اپنی بہہین

-دی باندہ پہ پھڑی ہے؟ نہہیں شاید دبا کلا نہہیں۔ تاں پہ پھیر اوہ دوجیاں دی دھیاں
ک یوں تہ کدا ہے؟ سوچن دی لوڑ ہے۔ بھیناں دا بھرا

دوسرا انسکھاواں پکھ شراب نوں سماجک ماننا دین دا ہے۔ پروارک دباؤ

بھیناں۔ کارن کدے شراب پین والا ویکتی دیر رات گھر وڑدا سی، پر اج ویہاں وچ لوک دھیاں
لئی پیش (Glamour) سجا بیٹھدے ہن۔ ناٹکاں تے فلماں وچ شرابی نوں گلیمر۔ موہرے ٹیبل سجا
ٹھٹھے نے پنجاب نوں جاناں روایا ہے اس نوں۔ کرنا وی شراب نوں ماننا دین وانگ ہے۔ اس ہاسے
اکتہ بنگالی نے کیا کہ میرے دادا جی نے 'قیاسیا وی نہیں جا سکدا۔ وٹسٹیپ تے اکتہ سنیہے وچ،
وی دو جانے سالوں تک وی گلاسز دی ورتوں نہیں کیتی۔ پنجابی نے اتر دتا میرے پریوار وچ 90
بنگالی ویکتی نے گلاسز دی ورتوں عینکاں لئی کیتی سی۔ ذرا 'بوٹل نوں مونہہ لا کے پیندے ہن۔
سوچو! اجہیاں دھارناواں ہوند وچ کوئی انیاں ہن۔

چیمبرمین دے ڈیسک توں پتر

سنیل بھائیادواراپی. ایچ. ڈی

میری ماں اچّ سکھیا لئی نہیں پڑھ سکی حالانکہ اوہ ہشیار و دیارتھی سی۔ اسدی رسمی سکھیا جیہلم توں 1947 وچّ پنجاب دی ونڈ دے اٹھ معیاری کارناں تکّ سیمت سی پر اس دے پرکھے دا جدی شہر ڈسکا سیالکوٹ سی۔ اس دے پتا جی اپنی گریجوایشن اتے قانون دی ڈگری پوری کرن توں بعد جیہلم وکھے اکّ ریلوے ورکشاپ وچّ اکّ سینئر ادھیکاری وجوں نوکری کردے سن۔

اکّ دن اوہ کسے وشے 'تے گلّ کر رہی سی اتے اپنی عام گلّ بات دوران اسنے شکتی دے پدھراں دا ذکر کیتا۔ شرینی دا سبھ توں اچّا پدھر ادھیاتمک شکتی ہے جو کجھ لوکاں دوارا پراپت کیتی گئی سی اتے تسیں اپنی انگلی 'تے گن سکدے ہو۔ اوہ سن نانک بابا، بابا فرید اتے بابا بلے شاہ۔ دھرم دی راکھی دے ناں 'تے اس دے پیروکار ہی بن، جو اس دھرم دے نال رہن لئی قتل عام کردے بن اتے وکھو وکھ بھوگولک کھیتران دی ونڈ دی منگ کردے بن۔ ونڈ دا مول کارن پیروکاراں دے اجیہے وچار سن جو پوری طرحاں اوہناں دے گروآں دے ورودھ سن۔ اسیں اجیہی سوچ دے شکار ہوئے سی اتے جیہناں نے اسلام دھارن کیتا سی، اوہناں نوں بچایا گیا سی اتے جیہناں نے ورودھ کیتا سی، اوہناں نوں وڈے پدھر 'تے مار دتا گیا سی، اکّ چھوٹی جہی گنتی بچ گئی سی اتے اپنی صدیاں دی دولت نوں چھڈّ کے بھجن وچّ کامیاب ہو گئی سی، ایہہ اس طرحاں دی ونڈ سی جو پوری طرحاں جانیہ۔ پچھانیا کدے نہیں دیکھیا گیا سی۔ منکھی اتہاس۔ پنجاب کدے دھارمک پریہاؤ توں ربت سی اتے سندھو سبھیٹا وچّ کوئی سرکار نہیں سی ویکھی گئی۔ اوہناں نے باقی منکھتا لئی اکّ مثال قائم کیتی کہ تسیں دھرم اتے سرکار دی لوڑ توں بناں سموہک طور 'تے رہن لئی ویکتیاں دے نیتک نیماں دی پالنا کرکے سموہک طور 'تے جیوں بتیت کر سکدے ہو، ایہہ پرتھا اجوکے سمیں وچّ وی جیسیاں وچّ پرچلت ہے۔

دوجا پدھر وگیانک شکتی ہے جتھے وید ویاس اتے بور بہت سارے لوک شکتی دے پہلے پدھر وچّ ہون دیاں اچھاواں دے اتھان لئی کم کرن لئی آوندے بن۔ اوہ پیدا نہیں ہوئے سگوں اس پہلے پدھر نوں حاصل کرن لئی پیدا کیتے گئے بن۔ اوہ ترکشیل لوک بن اتے زیادہ تر اپنے منان نال شاسن کردے بن، دلاں نال نہیں۔ ایہناں دی ترکشیلتا بہو گنتی سمیں منکھی وکاس وچّ سہانی بندی

بے پر کجھ گیان منکھتا لئی بے حد خطرناک بندا ہے۔ اگّ پربندھن دی کلا سکھن تک ایہہ ٹھیک سی پر جدوں اسدی ورتوں منکھتا دے بھلے لئی اگّ دی گرمی اتے پرکاش دیاں دو وکھو کھ وشیشتاواں لئی تیار کیتی گئی تکنیک لئی کیتی گئی سی۔ نینترت روشنی لئی مٹی دے چھوٹے دیوے تیار کیتے گئے پل سبھیتاواں دی شروعات سی۔ ایہہ دسدیاں افسوس ہے کہ اگّ دے باریک نینترن نوں بمب بنا کے اوہناں نال سبندھت نہ ہون والے ہور وکھرے سموہاں نوں قابو کرن لئی سموہک قتل عام لئی ورتیا گیا سی، اگّ بے رحم قدم سی اتے منکھتا نوں خطرہ سی۔

شکتی دا تیجا پدھر سریرک طاقت اتے مدرا شکتی نال پراپت کیتا جاندا ہے اتے ایہہ زیادہ تر فوجی اتے آرتھک شکتی 'تے نربہر کردا ہے۔ اوہ اپنے ادیشاں دی پورتنی لئی پہلے اتے دوجے پدھر دے ستادھاریاں دی ورتوں کردے بن پہلے پدھر دے لوک سمیت بندے بن اتے اوہناں دی بدھی اینی اچی بندی ہے کہ اوہ کدے وی کسے تیجے پدھر دے ستادھاریاں دے جال وچّ نہیں آؤندے۔ اوہ ادھیاتمک سنسار سدھار 'تے دھیان کیندرت کردے بن اتے ایکتا 'تے دھیان دیندے بن۔ پر پیروکاراں دے دماغ بن اتے اوہ ستا پراپت کرن لئی سنگھرش کر رہے ایہناں طاقتوراں دے جال وچّ آ جاندے بن۔ دوجا پدھر اوہناں دی رچنا اتے نوینتا دے سنسار نوں ستھاپت کردا ہے اتے بہو گنتی دے سنسارک جیون نوں سدھارن وچّ مدد کردا ہے۔ تیجے پدھر دے لوک نہ تاں ادھیاتمک طور 'تے مضبوط بندے بن اتے نہ ہی وگیانک سبھاء دے نال ربندے بن۔ اس قسم دے لوک بہو گنتی وچّ بن اتے آرتھک شکتی اتے نربہر بن۔ ونڈ دا مکھ کارن آرتھک اسمانتا دی ریکھا سی اتے کجھ تھواں 'تے اگّ دھرم دے پیروکار خوشحال سن کہ کھیتر نوں وانجھے لوکاں دوارا پریشان کیتا گیا سی اتے دوجے بھائیچاریاں دے قتل، لٹّ اتے بلاتکار کرکے اوہناں دے ورودھ نراشا پرگٹ کیتی گئی سی۔ لوکاں نے دھرم اتے سیاسی سیمواں دے ناں 'تے نسلی صفائی کہہ کے اپنا سکور نیٹایا۔

ایہہ کدے وی بندو مسلمان سکھ اتے عیسائی نہیں سی جو اسیں موجودہ راج وچّ دیکھیا ہے۔ اجوکے راج دھرم نوں ستا دا موہری دوڑاک بنایا جاندا ہے پر کئی وار ستا حاصل کرن لئی سموہاں دے سموہک متبھیداں نوں نیٹاؤن دے موقعے پیدا کرن لئی قدرتی آفت بن جاندی ہے۔ بھارت وچّ، دھرم دے وشیش انویانیاں دے اگّ وڈے سموہ نے سبھیچار دے نام 'تے دوجے سموہاں نوں الگ-تھلگ کرکے سموہک وکاس وچّ اپرسنگک بنا دتا۔

اگّ دن میرے پتا جی دے دوست جو کہ پنجاب پاکستان توں پرواس کر گئے سن، نے اگّ وار اچانک مینوں کیہا، "بیٹا!، میں قرآن اردو وچّ پڑھیا ہے اتے میں بن 96 سالن دا ہاں، تھانوں دسّ

سکدا ہے کہ پوتر گرنٹھ نوں پڑھ کے میں شریف ہو گیا۔ (ایہہ قرآن دی شکتی ہے جس نوں اسیں پنجاب وچ قرآن شریف کہندے ہاں، مینوں اس وچ اک وی حوالہ نہیں ملیا جو ہور پرارتھنا ستھاناں نوں نشٹ کردا ہووے اتے مسجداں نوں کھڑا کردا ہووے سماج دا اتے ایہہ کہ اس وار اسلام دی مورت پہلاں کدے نہیں سی، اسنے اگے سوال کیتا کہ گیتا دی ایہہ مہان پستک شانتی دی گل کویں کر سکدی ہے جدوں ایہہ یدھ دوران دھرم دی گل کردی ہے اتے مکھ نانک نوں پریرت کردی ہے جو تسیں جنگ دے میدان وچ دیکھ رہے ہو، اوہ اک بھلیکھا ہے اتے جدوں کسے نے ذات پرنالی دی ستھاپنا کرن دی گل کیتی ہے تاں اوہ پہلاں ہی مر چکے ہن میں حیران سی پر میرے کول کوئی جواب نہیں سی اتے اس دلیل نوں جاری نہ رکھن لئی چپی بنائی رکھی۔ ایہہ بہت پریشان کرن والی گل بات سی۔

اک دن میں قصور دے درشن چھوالا دا اک پروگرام دیکھ رہا سی، جس دی عمر 90 سال دی عمر وچ 14 سال دی عمر وچ ونڈ دیکھی گئی سی، اس عمر وچ اپنے پرکھیاں دے گھر جانا اتے اس دی جائیداد اتے گھر دیاں دوکاناں اتے فیکٹریاں اتے قابض لوکاں نوں دسنا بہت ودھیا یاد ہے اس دے کرانیداراں نوں کیہا کہ تسیں لوکاں نے میری جائیداد اتے ناجائز قبضہ کر لیا ہے اتے مینوں باہر کڈھ دتا ہے اتے 1947 توں نہ تاں کرایہ دے رہے ہو اتے نہ ہی خالی کر رہے ہو۔ میری دلی تمنا ہے کہ میں اتھے ہی وس جاواں اتے اپنی باقی دی زندگی اجیہے پیارے لوکاں دے اپنے جدی پنڈ وچ بتیت کراں۔ ایہہ اک بہت ہی دل نوں چھوہن والا پل سی کہ جیہناں نے اپنا گھر چھڈیا، اوہناں نے ہی اس دے درد اتے دکھ نوں محسوس کیتا۔

میری ماں اوہناں لوکاں پرتی ہمدردی رکھدی سی جو بریٹیش بھارت دے کیندری صوبے اتے پنجاب پاکستان دے غریب سن، چنگی ماترا وچ بھوجن پراپت کرن دی امید وچ بھکھاریاں دی بھرمار دیکھی سی۔ اوہ اپنی ستھانک بھاشا وچ بولن والے نگنتا نوں ڈھکن والے کجھ پہراوے پہن کے گلی وچ روندے ہوئے بینتی کردے بن کہ اوہ بڑھ جاں سوکے دا شکار بن اتے اوہناں دے بچیاں لئی کھان لئی کجھ نہیں ہے۔ اسنے اک عورت لئی بلاؤز پہراوے نوں سلائی کرن توں بعد اوہناں نوں پیش کیتا۔

میرے پتا نے اسنوں روکیا کہ اوہ اک مورکھ سی۔ اس اتری بھارتی کیندری صوبے دی نظر ساڈی دولت اتے سی اتے ساڈے نال ایرکھا کردا سی۔ اوہ ساڈی دولت حاصل کرن اتے مالک بنن لئی کوئی نہ کوئی چال چلا رہے سن۔ اوہناں قدرت دا شکار کارڈ کھیڈیا اتے پنجاب وچ اپنیاں جڑھاں ستھاپت کرن دی کوشش کیتی۔ ایہہ پنجاب دی جن سنکھیا نوں بدلن دی کوشش سی۔ بعد وچ، ایہناں

بھکھاریاں نے ونڈ ویلے سانوں ساڈے جدی گھراں توں باہر کڈھن دا ثبوت دتا، اوہناں دی ایرکھا ساڈیاں دھیاں، بھیناں نوں بلاتکار لئی چکن توں جھلکدی سی اتے ایہہ ساڈے نال رہ رہے نراشا دے پدھر دا سپیشٹ سنکیت سی۔ پہلے موقعے 'تے اوہناں دا اصلی رنگ بٹوارے 'چ ساہمنے آیا۔ اوہ ساڈی دولت دے مالک بن اتے سماج وچ وادھا کردے بن جس نوں اسیں چھڈیا سی اسیں اپنے جدی ستھان 'تے زمیندار۔٪ سی اتے وڈی ایکڑ زمین وچ پدینے دی بجائی اتے کھیتی کردے سی۔ عام ستھانک پنجابی سوچدے سن کہ ایہہ پدینے دا اک وڈا درخت ہو سکدا ہے اتے جویں کہ اوہ اس دے آکار توں جانو سن، اوہناں نوں احساس ہویا کہ اسیں پیڑھیاں توں اکٹھے رہ رہے اپنے اصل بھیناں-بھراواں نوں سٹ کے اوہناں 'تے بھروسہ کرن وچ غلطی کیتی ہے۔ رنگ پا دتا گیا سی اتے ٹٹے بھانڈیاں 'تے رون دا کوئی مطلب نہیں سی۔

ایہہ اوہناں دناں دی گل ہے جدوں موریہ راجونش نے تھوڑھے سمیں لئی پنجاب 'تے راج کیتا اتے ستھانک لوکاں نال چھوٹیاں کڑیاں دے ویاہ کروا کے جینیٹک سدھار لئی بہت ساریاں عورتاں نوں پنجاب توں بہار دے شاسک دے مکھ دفتر لے گیا۔ ایہہ ساڈا سبھیچار سی جس نے کدے کدے نوں ساڈے 'تے راج نہیں کرن دتا اتے لڑن دی بھاونا ساڈے خون وچ ہے۔ مدھ پرانت دے مسلمان بھارت توں باہر اک وکھرے دیش دی منگ کرن وچ سفل ہو گئے اتے پنجاب اتے بنگال دی ونڈ کر دتی۔ جدوں اسیں پنجاب (پاکستان) چھڈیا تاں کیندری صوبیاں دے ایہہ غریب لوک پرواس کر گئے اتے ساڈی دولت دے مالک بن گئے۔ اسیں پنجابیاں نے کدے وی وکھرے راج دی منگ نہیں کیتی پر ایہناں یوپی بہار دے مسلم سیاسی چاہلوساں نے منگ کیتی کہ ہندو بہو گنتی دے راج وچ مسلمان سرکھیت نہیں بن۔

میں 95 سال دی عمر دے اک بہت ہی بزرگ پڑھے-لکھے اتے بدھی مان ویکتی نوں ملیا جو پوری طرحاں اپنی بوش وچ اتے یادداشت وچ دسیا گیا ہے کہ جے سال دے کینڈر وچ اجیہا ہندا ہے کہ رمضان دا پوتر اتے ورت والا دن اسے سمیں وچ ساڈے نوراتری ورت وجوں اؤندا ہے۔ مسلمان ساڈے ورت دا ایہہ کہہ کے ستکار کردا ہے کہ مسلمان ورت نہیں رکھدے (روزہ) پر ہندو دیوی دیوتیاں دے نوراتے دے ورت رکھدے بن اتے ہندو کھندے سن اسیں رمضان دے ورت رکھدے ہاں۔

میں اس نوں اوہناں دناں دے لوکاں دیاں کھان-پین دیاں عاداتاں بارے سوال کیتا۔ اوہناں کیہا کہ اوہ ہندو مٹن جاں چکن کھاندے بن پر گنو ماس دی سخت منابی ہے۔ زیادہ تر ہندو پریوار شاکاہاری سن اتے مسلمان ماساہاری سن۔ گاوواں نوں چھڈ کے پشوواں دے ماس دا کوئی مدعا نہیں سی۔

مسلمان بندو بھاونواں دی موجودگی دا ستکار کردے بن اتے کدے وی گواں نوں نہیں مار دے جتھے بندو رہندے سن۔ اوہناں نے بندو کھیتران توں دور وکھو کھ تھاون اتے خاص لیناں اتے بائیلیناں نوں رکھیا جتھے اوہناں نے بہت ماریا اتے ویچیا۔ ایہہ اک ان لکھت نیتک ابھیاس سی اتے پنجابی وچ، اسیں - ستکار (لحاظ) کہندے ہاں۔ جیکر دن منگلوار سی اتے بندواں نے اس دن ماس نہیں کھادا تاں مسلماناں نے وی کدے وی ماس نہیں چڑھایا بھوویں کہ اوہناں دے دھرم وچ منگلوار نوں ماس کھان دی منابی ہے۔ ساڈا پریوار سیالکوٹ دے جین پریوار دے پربھو بیٹھ پکا شاکاہاری سی۔ اسیں بھارت پرواس توں بعد پیاز اتے لسن کھانا شروع کیتا۔

میں زندگی وچ دیکھیا ہے کہ کوئی وی جشن ادھورا ہے جیکر سجاوٹ لئی لٹکن لئی دھاگے وچ چپکانے وکھو کھ رنگاں وچ تکونی آکار دے کاغذ نوں ٹنگیا نہ جاوے۔ ایہہ صرف بندواں تک ہی سیمت نہیں رہا بلکہ مسلماناں دے نال نال پنجاب وچ وسدے ہور بھائیچاریاں نے وی لین دے پرویش دوار توں لے کے مکھ ستھان تک تکونا کاغذ لٹک کے اپنے جشن پورے کیتے۔ میں اپنی ماں نوں پچھیا کہ تسیں لوک ہمیشہ تکون آکار کیوں بناؤندے ہو؟ اسنے جواب دتا کہ ایہہ جھنڈے دا پرتیک ہے۔ بندواں دا تکونا دھارمک تکون ہے۔ میرا اگلا سوال سی کہ مسلمان وی ایہی پیٹرن کیوں ورتدے بن؟ اسنے کیہا کہ اوہ بندو سن اتے اسلام قبول کر لیا سی پر بندو دھرم دا کجھ تت اجہیاں کاروائیاں وچ جھلکدا ہے۔ ایہہ سنبھو بو سکدا ہے ایہہ مسلمان تکونی کاغذ دے جھنڈیاں بارے اجہیے تتھاں توں انجان بن جو بندو ریتی رواجاں دا پرتیک بن۔ بچپن وچ پنجاب (پاکستان) وچ رہندیاں میں دیکھیا سی کہ رامنومی دے جلوس موقعے اک پولیس ملازم جلوس دی سنبھال کرن لئی کافی سی، جدوں ایہہ مسلم پربھو والے علاقے وچوں لنگھدا سی تاں ساودھانی وچوں اس نے اس دی اگوائی کیتی سی۔ بندو-مسلم دنگیاں دی کوئی انسکھوویں گھٹنا دی سوچنا نہیں ہے۔ ایہہ 1940 دے شروع وچ بہت بعد وچ شروع ہویا۔

اسیں اک اسپشٹ شہر وچ کرائے دے اک چھوٹے کمرے وچ رہ رہے سی جتھے میرے پتا جی پنجاب (پاکستان) توں بھارت دے کیندری صوبے وچ پرواس کرن توں بعد اک سرکاری کرمچاری وچوں لین ہو گئے سن۔ ایہہ اک اجیہا شہر سی جو پنجاب دے گجراں والہ وچ ساڈے جدی گھر توں علاوہ سبھیچارک طور 'تے دھرو سی۔ مینوں یاد ہے کہ کتے وی بابرا لے لوکاں نال کجھ چھوٹیاں۔ موٹیاں انسکھوویاں گھٹناواں واپریاں جو اوہناں دے ستھانک سبھیچار نال میل نہیں کھاندیاں پر ساڈے پنجابی سبھیچار نال میل کھاندیاں سن۔ ستھانک لوکاں نے مینوں میرے انجانے وچ کیتے کم لئی سزا دین دیاں دھمکیاں دتیاں۔ اک چھوٹا جیہا الجھن والا بچہ میں اپنے گھر وں دوڑدا سی اتے اپنے پتا توں سرکھیا لئی پچھدا سی اتے میری ماں نیڑے آ کے کھڑی ہو جاندی سی۔ میں

راحت محسوس کیتی۔ کئی وار میرا وڈا بھرا میرے بچاء لئی آیا اتے مینوں بھروسہ دوا یا کہ کوئی وی میرا نقصان نہیں کریگا۔

اک دن میرے پتا جی نے ٹھنڈ دے دنان وچ کمبل وچ بیٹھ کے میرے سارے بھیناں-بھراواں نوں سمجھایا۔ "اک گھر اک اجیہی جگہ بے جتھے سرکھیا، پیار، سنیح اتے دیکھ بھال دا ودھیا سمیل بندا ہے۔ جیکر تسیں اپنے بزرگاں دے نال اکجٹ بو کے اتے ستکار نال ر بندے ہو تاں اسیں سارے عجیب حالتاں وچ خوشحال ہووانگے۔ اک وار جدوں اسیں اس شہر وچ چمکانگے تاں لوک ساڈے یوگان دا سمنان کرنگے۔ ستھانک لوکاں لئی ساڈا پریوار۔" ماپے سانوں کدے وی اپنے وڈے بھین-بھرا دا نرادر نہیں کرن دیندے۔ جدوں اک پتا اپنے بچے نوں جیہی پاؤندا ہے، تاں اسدی کریا یقین دواؤندی ہے کہ تسیں میری سرکھیا دے ادھین ہو، اتے ماں نوں جیہی پاؤنا شدھ پیار، پیار دی دیکھ بھال اتے ہمدردی دا پرتیک ہے۔ ایہہ اچت ملاوٹ سی جو میں اپنے گھر وچ دیکھیا سی۔ میرے پتا جی اوہناں دی چیتاؤنی یاد دواؤندے رہے، "جدوں وی تسیں اپنے دوستاں نال کھیڈن جاندے ہو، 'مہربانی اتے ستکار نال کدے وی کسے جھگڑے وچ شامل نہ ہوو۔' جے میں گجراں والہ وچ بندا تاں میں تہانوں چیتاؤنی نہ دندا۔ ایہہ صدیاں توں لوکاں لئی ساڈے پرکھیاں دے چنگے کم بن۔ جہڑے لابیہپاتری سن اوہناں نوں کدے وی ساڈے نال ماڑے سبندھ بناؤن دی اجازت نہ دیو کہ سانوں سنکٹ وچ ساڈے پریوار دے سہیوگ دی ضرورت ہے، ایہہ ساڈے پرکھیاں دے چنگے کم سن جو سانوں گھر توں باہر وی بچا رہے سن۔"

آدھونک پتا کدے وی اپنے وارڈ نوں بھاؤناتمک سہائتا پردان نہیں کردے بن اتے ساریاں آدھونک سہولتاں والے وکھرے کمرے پردان کردے بن جاں ڈرائیوراں والیاں کاراں لئی نجی تھواں پردان کردے بن جو عام لوکاں نال نہ رلن لئی سرکھیا نوں سمجھدے بن۔ ایہہ سرکھیا اتے سرکھیا بے اتے اسنے اوہناں نوں ڈرایا اتے اجیہا فیصلہ لین لئی اینا مضبوط نہیں سی کہ سرکھیا دے ادھین رہن وچ مدد کیتی۔ اجوکے سمیں وچ 'بابرلے لوکاں نال ملن-جلن توں بچنا سرکھیا' منیا جاندا ہے۔ اسیں سماجک دباؤ بیٹھ ر بندے سی اتے اجیہے فیصلے نہیں لئے جو ساڈے ماپیاں دی ساکھ نوں نقصان پہنچا سکدے بن۔ آدھونک بچے سماجک ساتھیان دے دباؤ بیٹھ نہیں ر بندے بن اتے اوہ کردے بن جو اوہ محسوس کردے بن کہ موجودہ ستھتی وچ پریشانی نہیں ہے۔ اک وار میرے پتا جی نے کیہا سی، "میں تسان نوں لاڈ نہیں کر سکدا کہ میرے کول سادھن نہیں۔ میری بس روٹی کپرے تے پڈھائی دے پیسے ہے۔ جدوں تک پڑو میں تہانوں کوئی چنتا نہیں کرنی، میں کتھوئن پاسی لیا وان۔ تہاڈے لئی سیمت سروتاں دے کارن میں تہانوں یقین دوا سکدا ہاں کہ جدوں تک

تسین پڑھائی کرنا چاہندے ہو، ادوں تک تہاڑے کول کدے وی گھر، کپڑے جاں بھوجن دی کمی نہیں
ہوویگی.) اسنے اپنی موت تک اپنا وعدہ پورا کیتا.

آدر سابت

سنیل بھاتیا نے ڈاکٹر

بھارت دا دکھنی ایشیا کھوج کیندر

www.southasiaresearchcentre.in

dr_subha@yahoo.com

ٹیلیفون-91-11-27853470®

آگامی مدعے

مئی 2024 بھاگ-3-ن-5

رضا نعیم لاہور ویج سہتھ اکت پرسکار جیتو پاکستانی کھوجکار، انوادک اتے ناکی پاٹھک ہے۔ اسنے یو کے ویج لیڈز یونیورسٹی توں راجنیتک ارتھووسٹھا ویج اتے پھیسیٹولے، یونیسے ویج ارکنساس یونیورسٹی توں مدھ پوربی اتھاس اتے مانو وگیان ویج سکھلائی پراپت کیتی ہے۔ اوہ پچھلے دو دہاکیاں توں مدھ پورب نال جڑیا ہویا ہے اتے پچھلے اکت دہاکے جاں اس توں ودھ سمیں ویج مصر، یمن اتے ترکی ویج ویپاک طور اتے یاترا کیتی اتے رپورٹ کیتی۔ اوہ بھارت ویج دائرے اتے آؤٹلک اتے پاکستان ویج پھرائیڈے ٹائیمز ویج نیمت روپ ویج یوگدان پاؤندا ہے۔ اسنے ستمبر 2014 ویج لاہور ویج پاکستان ویج پابندیشدا بکس ویک دے پہلے سنسکرن داسنچالنے اتے سنچالنے کیتا ہے، اتے اولو موپو لو دے سہوگ نال، اس توں بعد لگاتار بیج سنسکرن کیتے ہن۔ اسدا انواد اتے ناکی پڑھن داکم بھارت ویج لکھنؤ اتے دلی لٹریچر پھیسیٹیول (دوویں 2014 ویج)، اتے سبھ توں حال ہی ویج ونیپیگ انٹرنیشنل رائیٹرز پھیسیٹیول (کینیڈا، ستمبر 2017)، کینیڈا دے سبھ توں وڈے ساہتک تیوہاراں وچوں اکت ویج انٹراشٹری پدھر اتے پردرشت کیتا گیا ہے؛ اتے ستھانک طور اتے بہت سارے TEDx (حال ہی ویج TEDxLUMS، لاہور، اپریل 2018 ویج) اتے ماڈل سنیکٹ راشٹر (سبھ توں حال ہی ویج LUMUN 17، لاہور، جنوری 2021 ویج) پاکستان دیاں کجھ سبھ توں وکاری یونیورسٹیاں اتے سکولاں ویج ساگماں ویج۔ اوہ یو کے ویج اکت وکاری 2013-2014 چارلس ویلیس ٹرسٹ پھیلو شپ دا پراپتکرتا ہے، جسوں پابندیشدا پاکستانی لیکھک سعادت حسن منٹو دے لیکھاں دے انواد اتے ویاکھیا تمک کم لئی سنمانت کیتا گیا ہے، اتے حال ہی ویج ادگھاٹنی 2017 جواد میموریاں انعام لئی اپ جیتو/ پھائنلسٹ ہے۔ اردو-انگریزی انواد (بھارت) لئی، عبداللہ حسین دوارا لکھی گئی اکت چھوٹی کہانی 'بہار' (بسنت) دے انواد لئی سنمانت کیتا گیا۔ اوہ ورتمان ویج لاہور ویج پراپتکرتا لیکھک سنگھ (انجمن تراکی پاسند مسنچھین) دا پردھان

ہے۔ اوہ ورتمان وچ ساحر لدھیانوی اتے لاہور اتے اک کھڑے نوں پورا کر رہا ہے، 2021 وچ (کوی دی 100 ویں جنم ورھے گنڈھ دے نال میل کھاندا ہے)۔

جون 2024 بھاگ-3 ن-6

ڈاکٹر: کھولا فٹکھار چیمہ ورتمان وچ بہاول پور دی اسلامیہ یونیورسٹی، پاکستان سٹڈیز و بھاگ وچ سیوا کر رہا ہے، اتے بہاولنگر کیمپس وچ اک سہانک پروفیسر و جوں تعینات ہے۔ اوہ پہلاں گرانٹ کھوجکار و جوں بریٹیش کولمبیا یونیورسٹی (UBC) نال اتے لیسیسٹر، یو کے وچ ڈی مونتھورٹ یونیورسٹی نال کھوج سہانک و جوں جڑی ہوئی ہے۔ اسنے قائد-اے-آزم یونیورسٹی اسلام آباد (2021) وچ اتہاس وچ اپنی سینیچڑی پراپت کیتی، پنجاب دے اتہاس اتے سکھ ادھنیں اتے و شیش دھیان دے نال۔ اسنے بستیاوی پنجاب وچ سکھاں اتے و شیش دھیان دے کے دھارمک بھائیچاریاں دی پچھان دے زمان اتے کم کیتا۔ اسنے اپنی ایکھل دوران سبھیاچارک اتہاس دے کھیر وچ دو سال کم کیتا (پنجابی راجھیتا و جوں مہاراجہ رنجیت سنگھ دی پڑچول کیتی) نتیجے و جوں 3 جرنل پرکاشن (پہلے لیکھک و جوں)۔ اسنے پاکستان دے ہائر ایجوکیشن کمیشن دے انٹرنیشنل ریسرچ سپورٹ انیشیے ٹوپر و گرام وچ پھیلوشپ جتی اتے سینیچڑی دے دو جے سال وچ اپنی پھیڈر ریسرچ اتے ڈاٹا اکٹھا کرن لئی چھ مہینیاں لئی لنڈن یو کے دی SOAS یونیورسٹی وچ چلی گئی۔ SOAS وچ ایہناں چھ مہینیاں وچ، اسنے اپنے پروجیکٹ اتے کم کیتا جس دے نتیجے و جوں "ایرجینس" (یونیورسٹی آف ساؤتھیمپٹن) وچ پہلے لیکھک و جوں اک جرنل پرکاشت ہو یا اتے آکسفورڈ، ہاتھ سپا یونیورسٹی، اتے یونیورسٹی آف یونیورسٹی سمیت و کاری یونیورسٹیاں وچ چھ انٹراشٹری کانفرنس پیپر پیشکاریاں کیتیاں۔ ساؤتھیمپٹن۔ اسنے پنجابی دی گورمکھی پی سکھن لئی کرمس گردوارہ سکول الپھورڈ، لنڈن وچ وی داخلہ لیا، جس نال اوہ سرحد پار ساہت وچ کم کرن دے یوگ ہو گئی۔ اوہ یو کے دے ڈانسپورک پنجابی بھائیچارے نال وی جڑی ہوئی سی اتے مہاراجہ رنجیت سنگھ دے سبھیاچارک پہلوآں اتے اپنا کم پیش کرن لئی سکھ مشنری سوسائٹی ساؤتھال نوں سدا دتا گیا سی۔ اس دی پی. ایچ. ڈی. ادھنیں بستیاوی پنجاب وچ سکھ پچھان دے زمان اتے پاکستان وچ کیتی گئی پہلی کھوج پیش کردا ہے۔ اسنے خطے وچ سکھ بھائیچارے وچ دھارمک پچھان دی راجھیتی دے گھٹ جانے۔ پچھانے اتہاس دی پڑچول کیتی۔

کھوج ویچ اک انتر-انوشاسنی پھوکس سی، جس ویچ پچھان اتے بھٹاں نوں اکٹھا کیتا گیا سی اتے سکھ پچھان دے زمان دی اتہاسک پرکریادی پڑچول کیتی گئی سی۔ شاہ مکھی ساہت نوں امیر بناؤن اتے پنجاب ویچ ویہویں صدی دے شروع ویچ چلی بستیواد ورو دھی غدر (انقلابی) لہری سمجھ نوں ودھاؤن لئی، اسنے "کیرتی" میگزین دے لپی انترن (گور مکھی توں شاہ مکھی ویچ) داکم شروع کیتا، جو کہ اس دا پہلا انتر راشٹری میگزین سی۔ پنجابی اتے وشو پدھر اتے پرسارت کیتا گیا سی؛ اس دے نتیجے وجوں ہن تک اک جرئل پرکاشن ہو یا ہے۔ ایہہ پہلی وار ہے جدوں اس میگزین دی سمگری پاکستانی جتنا تک پہنچن لئی لپیسنترت کیتی گئی ہے۔ اوہ سرحدوں توں پار پنجابی بھاشا دے سمر تھن ویچ انتر-راشٹری اندولن ویچ ڈونگھائی نال شامل ہے۔ اسنے اپنے ساتھی ڈاکٹر. توحید احمد چٹھادے نال لائل پور٪ یگ ہسٹوریسنز کلب۔ LYHC دی ستھاپنا کیتی اتے LYHC دی پردھان وجوں کم کیتا۔ LYHC پنجابی بھاشا ویچ پنجاب دے اتہاس دا اک ڈیجیٹل پرائیکھ بناؤن اتے پاکستان اتے اس توں باہر دنیا بھر دے ودواناں، کھوجکاراواں اتے سماج وگیاںیاں نوں آملائین گل بات راہیں پنجابی ویچ اپنی کھوج سانجھی کرن لئی سدا دے کے پنجابی پرتی جاگروکتا پیدا کرن لئی کم کر رہا ہے۔ ڈاکٹر: مہاجن (مانو گیان وبھاگ، دلی یونیورسٹی) نے اک آملائین گل بات ویچ دسیا کہ کوں LYHC سرحدوں دے پار پنجابیوں لئی سانجھی تھاں ستھاپت کرن لئی کم کردا ہے، اک سرکھیت اتے انوکول ماحول پردان کردا ہے جو سانجھا کرن دی سہولت دندا ہے۔ "مہانماری ویچ پنجابی ہونا: ڈیجیٹل کھیتر ویچ سپورن اکٹھ"۔ اوہ پاکستان ویچ پنجابی بھاشا اتے ساہت نوں پر پھلت کرن لئی لائل پور٪ (فیصلہ آباد، پاکستان) ویچ ہر سال کروائے جان والے پہلے پنجابی ساہتک میلیاں دی سر۔ آجوبک ہے۔ اوہ پنجابی ساہت 2021 لئی ڈھاہاں پرسکار دی کیندری جیوری دی پردھاگی کرن والی پہلی پاکستانی اتے پہلی عورت ہے۔ اس نوں مہاراجہ رنجیت سنگھ دے تاجپوشی دوس اتے بیسیسی دوارا اک کہانی ویچ پردرشت کیتا گیا ہے۔

جولائی 2024 بھاگ-3-نن-7

پنجابی یونیورسٹی دے پروفیسر ڈاکٹر: رونقی رام ونڈ ویچ گھٹ گنتیاں دی بھومکا اتے اوہناں دی سیاسی سماجک ستھتی اتے دھیان کیندرت کرنکے

پرو: ڈاکٹر: سریندر کمار دیویشور، ایم. اے۔ (پنجابی اتے اتہاس)؛ ایم. ایڈ.، پی. ایچ. ڈی.، ایمرٹس پھیلو، یونیورسٹی گرانٹس کمیشن، نویں دلی، 2017-2019 گیسٹ ایڈیٹر ہون گے اتے وٹیش انک داوشا پنجابی ہووے گا۔

9-رب من 3-موم ی ستمبر 4202 وال

ڈاکٹر. روینا یا سمین ورتمان وچ بہاول پور دی اسلامیہ یونیورسٹی وچ پاکستان سٹڈیز و بھاگ وچ چیئر پرسن داسنمان یوگ عہدہ سمبھال دی ہے۔ اس دے اکادمک سفر وچ پنجاب یونیورسٹی، لاہور وچ اتہاس اتے پاکستان ادھنین و بھاگ وچ اکت سہانک پروفیسر وجوں اٹھ سالوں توں ودھ سمیں لئی سیوا کرنا شامل ہے۔ ڈاکٹر: یا سمین نے پنجاب وچ سکھ کال اتے دھیان کیندرت کر دے ہوئے اپنے کھوج کھیتر دے نال وکاری پنجاب یونیورسٹی توں ڈاکٹر آف فلاسفی (پی. ایچ. ڈی.) دی ڈگری حاصل کیتی۔ HEC-مانتا پراپت رسالیاں وچ چووی توں ودھ لیکھاں دی اکت کمال دی گنتی دے نال، اس دے ودوتا بھرپور یوگدانوں چنگی طرحاں دستاویزی روپ وچ پیش کیتا گیا ہے۔ خاص طور اتے، اسنے "انیویں صدی وچ سکھ راج ادھین مسلمان، مہاراجہ رنجیت سنگھ اتے دھارمک سمنشیتا" سر لیکھ والی اکت پر بھاوشالی کتاب لکھی، جو کہ نامور بلومسبری انگلینڈ چھاپ ادھین پرکاشت کیتی گئی سی۔ یا سمین دی پچھان ڈاکٹر راشٹری اتے انتر راشٹری پلیٹفارماں اتے، جتھے اس دی مہارت اتے سوجھ دی منگ کیتی گئی ہے، انتر راشٹری پدھر اتے کانفرنساں وچ حصہ لین لئی اس دے سدے پراپت کیتے گئے ہن۔

اپیل:

اسیں صلاحیت دامہیناوار انک انگریزی، شاہ مکھی اتے گور مکھی وچ پرکاشت کر رہے ہاں اتے لیکھک اپنی سبج بھاشا وچ لیکھ دا یوگدان دے رہے ہن اتے سانوں ہور دو بھاشاواں وچ انواد کرن دی لوڑ ہے۔

ولنٹیراں نوں ساڈی اپیل ہے کہ اوہ ایمیل 'تے لیکھاں دا انواد کرن لئی ساڈے نال رجسٹر ہون:

dr.bhatiasunil@gmail.com

dr_subha@yahoo.com

ایہہ پنجابی سبھی چار دی وڈی سیوا ہوو گی۔

GEOGRAPHICAL DESCRIPTION

OF THE

PANJAB,

OR

PANJABI.

TRANSLATED FROM THE PERSIAN OF HŪTE SHĀH
BY MUNSHI BĀHLOL.

LODIANA:

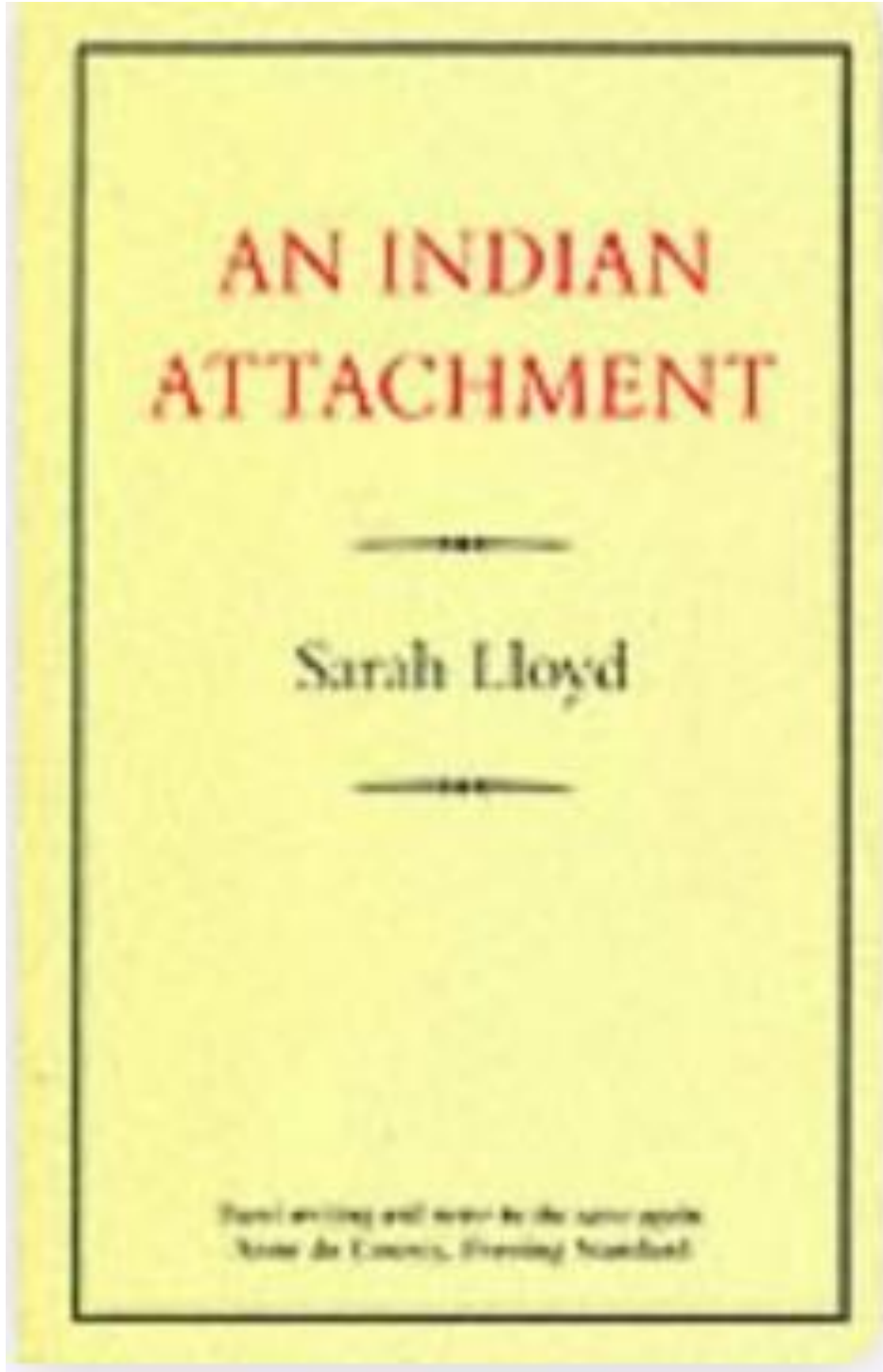
PRINTED AT THE AMERICAN FORTHYTERIAN MISSION PRESS;—
THE REV. J. FORTYER SUPERINTENDENT.

1850.

National Library Calcutta
Rare Book Division
RARE BOOK COLLECTION

**MEMORANDUM
ON THE
DISTURBANCES
IN THE PUNJAB
APRIL 1919.**

مسکھتا داکھ پاتر:

15 اگست، 1947. سرگودھا (پنجاب، پاکستان) وچ مینہ پے رہا سی۔ بھاری، کٹھور ور کھا۔ جویں اکاش مینہ دے روپ وچ اپنے قہر دا پر تیک ہو رہا ہووے۔ پر اس علاقے دے غیر-مسلماناں لئی کوئی راحت نہیں سی کیونکہ اوہ اپنے معمولی سمان نوں بنڈلاں وچ، اپنیاں باہاں بیٹھ جاں پیارے نال پھڑکے، اپنے دلاں دے نیڑے لے جانے سن۔ اوہناں نوں چھڈنا پیا۔ اوہناں نوں دوہرے ڈر نال چھڈنا پیا۔ یا ترادے نال۔ نال اوہناں دی منزل، کیونکہ بھارت اوہناں لئی پردیسی سی۔ سرگودھا اوہناں دا گھر سی۔ سکھاں دا سموہ؛ مرداتے عورتاں، اوہناں دے چہریاں اتے تراشا اتے اداس لکھیا ہو یا سی، بس وچ سوار ہو گئے جو اوہناں نوں اک شرنا تھی کیمپ وچ لے جان والی سی۔ ادوں ہی اکت مسلمان بھیڑنے بس اتے حملہ کر دتا، سکھاں نوں مارن دی یوجنا بنائی اتے بس نوں اگ لگا دتی۔ ادھر، یونائیٹڈ پنجاب سرکار دے پولیس و بھاگ دے سب انسپیکٹر ملک غضنفر او ان نے اپنی ٹیم نال موقعے اتے پہنچ کے بھیڑ نوں کھڈن لئی ہوا اچ گولیاں چلائیاں اتے بس نوں صحیح سلامت پہنچایا۔ ایہہ صرف اکت اجیہی گھٹنا سی، او ان نے بہت سارے سکھاں دیاں جاناں بچائیاں اتے اتھوں تک کہ علاقے دے سارے سکھاں ولوں دھنواد اتے پرشنسا دے چنہ وجوں ستھانک گردوارہ انچارج دوارا اکت کندھ گھڑی اتے بندوق دی بھیٹ کیتی گئی۔

(عدالت: خالصہ دوکس)

مہینے داشبد: بدھی مان

1. اے۔ کے۔ ایل

2. اراف

3. . چھتر

4. گیانی

5. گھٹ

6. جگت

7. لقمان

8. سیانا

9. سجان

10. ودیا

11. وسکیتنا

پنجابی ڈگدے دھندے بول:

اسیں پنجابی نویں سبھیاچار دا کھلھے دل نال سواگت کرن دا مڈھلا سبھاء رکھدے ہاں اتے ساڈی بھوگوک سستھتی ایہہ ہے کہ جتھے ساڈے لئی ودیشی گھسپیٹھ داسا ہمننا کرنا سبھاوک ہے، اتھے ہی پنجاب توں سکھن لئی سلک روٹ توں ودوان وی آئے سن۔ پنجاب اوپنیت داسچا گیٹوے سی اتے اس نے پر بھاوت کیتا ہے۔ ساڈی بھاشا اتے ساڈے روائتی شبد دی تھال لے لئی ہے جو روزانہ جیون وچ اکٹ وارا بھیاں وچ سن۔ پنجاب نے کدے وی گنگا اتے یمننا کھیتر نوں نیویں ول نہیں دیکھیا پر پچھتھی سبھیاچار ول ودھیرے دلچسپی ہے۔ اسیں عراق توں ستھان اتے قمیض دا پہراوا لیا ہے اتے بھاشاواں نے پر سن دے نال۔ نال ہو رویشی شبد وی اپنائے ہن۔

اسیں پنجابی شبدوں لئی اکٹ مہیناوار کالم پیش کر رہے ہاں جو کدے روزانہ ورتوں وچ پرچلت سی اتے لوکاں نے سوچیا کہ ایہہ نویں شبد پرگٹاوے لئی ورتن لئی بہتر ہن اتے ساڈے روائتی شبد گھٹ ورتوں وچ ہن۔ اسیں اپنے پاٹھکاں نوں وویک کھتی دی ورتوں کرن دی صلاح دے رہے ہاں پر ایہہ ساڈی نیتکتا ہے کہ اسیں اپنی زندگی وچ ٹھوکر کھان والے اتے ڈگن والے بولاں نوں اک وارسنمانت نہ کریئے۔

شبد پرسدھ ٹھوکر / ڈگنا
نمونہ / نمونہ نمنا وانکی
اشتہار وحیپن مساہری
پرچار پرچار منادی
تمتار تاماڑ چنگن / چینگن
تالا چندرا
کاؤنٹ ناریل لالیر
چھوٹا کھر سندیشا رکا
اجاڑ ستھان سنسان لکا پاسہ

چھڑک چدکاو تروکنا
جیب جیب کھسا/بوجا
چکٹ جیکٹرا گاندھی چورا
کونا کونا گوسا/هورا/چند
پوسٹر اشٹار

گجراں والہ بناؤن والے مہان لوک: ارن کمار آہوجا

(ارن کمار آہوجا)

ارن کمار آہوجا (جنم گلشن آہوجا 17 جنوری 1917 – 3 جولائی 1998)، ارن دے نال مشہور، اک بھارتی ابھینتا اتے نرمانا سی جو 1940 اتے 1950 دے دہاکے دے شروع وچ ہندی سنیما وچ سرگرم سی، 30 توں ودھ فلماں وچ پرکھ اتے سہیوگی دوواں وچ دکھائی دتا۔ بھومکاواں اوہناں داویاہ گانکھ اتے اداکارہ نرملادیوی نال ہویا سی اتے اوہ اداکار گووندادے پتاہن۔

آہوجا دا جنم گجراں والہ، پنجاب، موجودہ پاکستان وچ 1917 وچ گلشن سنگھ آہوجا وچوں ہویا سی۔ اسنے 1937 وچ لاہور دے اک کالج وچ انجینئرنگ دی ڈگری لئی سی۔

1942 وچ، اسنے گانکھ اتے ابھینتری نرملادیوی نال ویاہ کیتا، جنسوں اوہ فلم ساویرا وچ اک دوہے دے الٹ کاسٹ کرن توں بعد ملے سن۔ 1996 وچ نرملادی موت تک اوہ ویاہے ہوئے سن۔ اوہناں دے نال پشپا، پدما اتے کامنی نامک تن دھیاں سن۔ اوہناں دے پتر ابھینتا/نزدیشک کیرتی کمار اتے ابھینتا گوونداہن۔ 15 سالوں دے اک اداکاری کیریئر توں بعد، آہوجا نے 1954 وچ اداکاری چھڈ دتی اتے اپنے گھریلو اتپادان دی اسپھلتا توں بعد ماڑی صحت توں پیڑت ہو گیا۔ اس نوں ہوئے نقصان کارن اس نے ممبئی وچ اپنا بنگلا وچ دتا اتے ورار وچ اک چاول وچ چلے گئے۔ اس دی پتی نوں گاؤن اتے سارواں دادورہ کر کے پریوار دا پالن پوٹن کرنا پیندا سی۔

اسداسمبھ توں چھوٹا پتر گووندادہاکیاں بعد 1980 اتے 1990 دے دہاکے وچ اک سفل ابھینتا بن گیا اتے اسد ادوجا پتر کیرتی کمار اک نزدیشک اتے کدے۔ کدائیں ابھینتا بن گیا۔ ونے آئند، کرشنا، بھشیک، راگنی کھنہ، آر تی سنگھ، سومیا سیٹھ اتے

ٹینا آہو جاسمیت ٹیلیویژن انڈسٹری۔ اسدی دھی پدما کرشنا تے آرتی دی ماں ہے اتے آرتی نوں جنم دین توں ترنت بعد
1980 دے دہاکے دے شروع وچ اسدی موت ہو گئی سی۔

مہینے دی شخصیت: اتھلیٹ، اداکار، لیکچرر پروڈکشن ڈزائینر جاگنی داس مہرا

(جاگنی داس مہرا)

جانکیدا اس دا جنم 1910 وچ لاہور وکھے ہو یا سی۔ اوہ اکت ابھینتا اتے نرمانا سی، جو میور پنکھ (1954)، تیسرا کون (1965) اتے یاداں کی قسم (1985) لئی جانیا جاندا سی۔ اسدی موت 8 جون 2003 نوں ممبئی، مہاراشٹر، بھارت وچ ہوئی۔

برلن وچ 1936 دیاں اولمپک کھیڈاں وچ جانکیدا اس اکواک بھارتی ممبر سی۔ بعد وچ اسنے سائیکلنگ فیڈریشن آف انڈیا دا گٹھن کیتا۔ بھارت دے سنہری سال، حالانکہ، سارے جانکیدا اس مہرا نام دے ویکتی دی موجودگی وچ سن۔ اوہ کیول اکت اگے سائیکلسٹ ہی نہیں سی سگوں اپنے جیون دے بعد دے پڑاواں دوران اکت بہت مشہور بالیوڈا بھینتا وی سی۔

1910 وچ لاہور وچ جنمیا اتے پالیا۔ پوسیا۔ اسنے چھوٹی عمر وچ سائیکل چلاؤنا شروع کیتا، نہ کہ کسے وی ارتھ وچ اس نوں پیشیور طور اتے اگے ودھاؤن دے ارادے نال۔ حالانکہ، ایہہ دیکھدے ہوئے کہ ایہہ اس سمیں دنیا بھر وچ اکت مقابلے والی کھیڈ سی اتے بھارت نوں سائیکلنگ بارے بہت گھٹ پتہ سی، اوہ ہولی۔ ہولی بھارت وچ اس کھیڈ وچ سبھ توں اگے آگیا اتے کئی پرشنسائی نہ صرف ایشیا وچ سگوں دنیا بھر وچ مشہور ہو گیا۔ اسنے 1934-1942 دے سمیں وچ 8 سائیکلنگ ریکارڈ توڑے۔ اس توں وی مہتو پورن گل ایہہ ہے کہ برلن (ہٹلر دے اولمپک) وچ ہونیاں 1936 اولمپک کھیڈاں دوران انترراشٹری اولمپک کمیٹی دی آگوائی کرن والے پینل دے اوہ اکلے بھارتی ممبر سن۔ بہت سارے لوک مندے ہن کہ

جانکيد اس اپنا شاندار ڪريئر جاري رکھ سگھو اسي اتي وشو ويده 2 توں بعد اچھي ڪر سگھو اسي۔ حالانڪه اڪ خاص گھڻاڻي اس توں اڪ بدليا هويا آدمي بنا دتا۔ 1942 وچ زبور ڪھ وچ آيو جت وشو سپورٽس ڪانگرس وچ مھاتما گاندهي نال اڪ موقع ملاقات دے نتيجي وجوڻ اوھناں نے اس دلش توں بدل دتا جسدي اوھ پر تيندھتا ڪر داسي۔ اس سميں بريٽيش انڊيا اوھ نام سي جس دے تحت بھارتی ڪھڙا رياں نے مقابلہ ڪيتا اتي اس نال جانکيد اس نے نہ صرف استھائی طور تي سائیکل چلاؤنا چھڙ دتا، بلڪه بھارت دے سنتر تا سنگرام وچ وي شامل هوگيا۔ اسے بعد وچ 1946 وچ، وشو ڪھيڙ ڪانگرس وچ بھارت د آزادي توں پھلاں داراشري جھنڊا لھرايا۔ اڪ سچ مچ ڪمال داڪار نامہ اتي پري ر نادانڪ، پھروي۔

اداڪاري توں علاوہ، اوھ اڪ پروڊڪشن ڈزائينر، سڪرپٽ رائٽر، اتي اڪ ليکڪ وي سي جسے اپنے جيون اتي اداڪاري دياں دھار ناواں اتي ڪئي ڪتاباں لکھياں۔ جانکيد اس سچ مچ اڪ ملنيٽا سڪر سي جسوں فلم رائٽرز ايسوسي ايشن، انڊين موشن پڪچر پروڊيوسرز ايسوسي ايشن، اتي هو ر بہت سارياں ايسوسي ايشنن دوارا لائينچھنائيم اچيومينٽ اوارڊاں نال سمنانت ڪيتا گيا سي۔

(او.پی. دتا)

او.پی. دتا (1922 – 9 فروری 2012) اک بھارتی فلم نرمانا تے لیکھک سی جو ہن پاکستان وچ گجراں والہ وکھے پیدا ہو یا سی۔ اسنے اپنے کیریئر دی شروعات 1948 وچ فلم 'پیار کی جیت' دے نزدیک دے طور 'تے کیتی، جس وچ ابھنیتری-گانکتری سریاسی۔ فلم نے اس نوں 'سپر سٹار' سنسنی بنادتا۔ [1] اسنے 1959 تک نوں فلماں دانرڈیشن کیتا، جس توں بعد اوہ فلماں لئی سنواد، سکرپٹاں اتے کہانیاں لکھن وچ لگ گیا۔ اسنے زیادہ تر فلماں اپنے نزدیک پتر جیپی دتا لئی لکھیاں، خاص طور 'تے بارڈر اتے ایلوسی کارگل لئی۔ 2001 وچ، اسنے فلم ریفوجی لئی انٹرنیشنل انڈین فلم اکیڈمی اوارڈ اتے پھلمپھیئر اوارڈ جتیا۔ 2006 وچ، اسنے پھلمپھیئر توں لائیکپھٹائیم اچیومینٹ اوارڈ جتیا۔ دتا دی 9 فروری 2012 نوں ممبئی وچ نمونیا نال موت ہو گئی۔ اوہ 90 سال دے سن۔

او.پی. نے 1950 دے دہاکے دے شروع وچ آزادی توں بعد کراچی وچ 'انوکھی' ناں دی اک فلم وی بنائی، اتے اس شہر وچ اک سٹوڈیو بناؤن وچ مدد کیتی۔ اسنے فلماں 'مستانہ' (* محمود و نو د کھنہ)، 'جیت' (* رندھیر کپور بیتا)، 'چراغ' (* سنیل دت، آشا پارکھ) اتے 'دور استے' (* راجیش کھنہ، ممتاز) لئی سکرپٹاں / سنواد لکھے۔، ہورا وچ۔ راج کھوسلا نال تنجھیداں دے کارن اوہ کریڈٹ وچ نہیں سی، جسنے اسنوں اک ہور لیکھک نال کریڈٹ سانجھا کرن 'تے زور دتا۔

اوپی دتا بھارتی فلماں دے نرمانا تے نزدیک جیپی دتا دے پتا تے سابقہ ابھنیتری بندیا گوسوامی دے سومرے سن۔

(پٹا جیپی دتا تے پتی بندیا تے بیٹیاں)

(ایم ایس اورائے)

اورائے دا جنم جیسلم ضلعے (ہن چکوال ضلع)، پنجاب، پاکستان دے اکٹ چھوٹے جے پنڈ بھون وچ اکٹ کھتری پرچار وچ ہويا سی۔ جدوں اوہ چھ مہینیاں داسی، تال اس دے پتا، پاکستان دے پیشاور وچ اکٹ ٹھیکے دار، دی موت ہو گئی، جس نال اس دی ماں کول کچھ سادھن نہیں سن۔ اپنے پنڈ اتے نیڑ لے راولپنڈی پاکستان دے سکولوں وچ پڑھن توں بعد، اسنے لاہور پاکستان وچ انٹرمیڈیٹی کالج دی پریکھیا پاس کیتی، پرت دی گھاٹ کارن اوہ کلاسوں وچ جانا جاری نہیں رکھ سکيا۔ اس دی بجائے، اسنے ٹائپنگ اتے شارٹ ہینڈ سکھ لیا۔

اورائے گروپ اکٹ لگزری ہوٹل گروپ ہے جسدا مکھ دفتر نویں دلی، بھارت وچ ہے۔ 1934 وچ ستھاپت، کمپنی 7 دیشاں وچ 32 لگزری ہوٹلاں اتے دورور کروڑ جہازاں دی مالکی اتے سنچالن کردی ہے، مکھ طور اتے اس دے اورائے ہوٹل اینڈ رزورٹس اتے ٹرانسپورٹ برانڈاں دے ادھین۔ ایہہ سموہ اورائے سینٹر فار لرننگ اینڈ ڈویلپمینٹ دا سنچالن وی کردا ہے، جس نوں ایہناں وچوں اکٹ منیا جاندا ہے۔ پراہنچاری سکھیا لئی ایثیادییاں چوٹی دیاں سنستھاواں۔

اورائے گروپ دی بنیاد 1934 دی ہے جدوں گروپ دے سنستھاپک رائے بہادر موہن سنگھ اورائے نے دو جائیداداں خریدیاں: دلی وچ میڈنراتے شملہ وچ کلارک۔ اگلے سالوں وچ اورائے نے، اپنے دو پتراں، تلک راج سنگھ اورائے اتے پرتھوی راج سنگھ اورائے (پی. آر. ایس. اورائے) دی مدد نال، بھارت اتے ودیشاں وچ جائیداداں دے نال اپنے سموہ دا وستار جاری رکھیا۔

INDIA. ~~India~~ - ~~India~~ ^{Gillman} ^{Oct. 1945}
 A brief survey of the work done by the
 British in India; progress towards Dominion status; and
 difficulties in ensuring freedom from external aggression and internal
THE WAR OFFICE. GENERAL STAFF.
 chos

Communal Differences

"Divide and rule" principle to maintain the
 British Raj, not borne out by those with
 practical experience of difficulties to which admin.
 is exposed by the recurrent disturbances.

To accuse British of fomenting communal disturbances
 is to speak in ignorance or in malice.

The advent of degenerate forms of gov. has placed
 a premium upon political agitation.

Consequently neither Hindus nor Muslims are willing
 to lose any opportunity of demonstrating importance of
 their communities, leaders of both sides, appealing to their
 co-religionists, e.g. Hindu Mahasabha & Muslim Khilafat
 Committee, continually conducting propaganda against one another.

Ingrates - power, place & influence.

Communities draw apart, feelings rise high & some
 small incident precipitates a crisis.

Apart from periodic waves of fanaticism sweeping
 over one community or the other, friction arises frequently
 in the economic sphere.

Whatever criticisms of the rule this is clear:-
 British rule, alone among the many dominions India
 has known in her tragic history, has placed the
 country on the road which leads to national
 integration and to national self-government.

1945 توں بھارت وچ بریٹیش دی شمولیت بارے نوٹس۔ کیٹالاگ ریپورٹ: WO 208/755

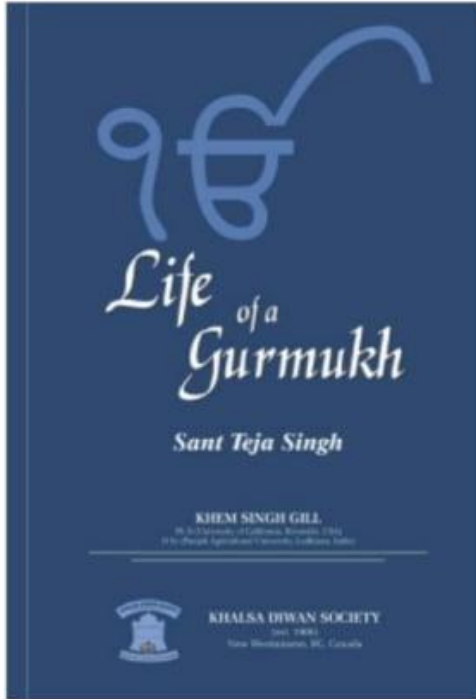
سندر بھ - ایہہ اکٹ انجان بریٹیش ادھیکاری دوارا بنائے گئے نوٹس دے اکٹ سیٹ دا اکٹ پنہ ہے۔ 'اکیوٹل' اوہ شبد نہیں ہے
 جو اسیں آج بہت زیادہ ورتدے ہاں پر بریٹیش - بھارت وچ ادھیکاریاں دوارا دھارک سموہاں وچکار تلاء دا ورن کرن لئی

ورتیا جاندا سی۔ ایہہ سوچیا جاندا سی کہ بھارتی لوک بریٹیش لوکاں نالوں مضبوط دھارمک وشواس رکھدے سن اتے نتیجے
وجوں ہنسارا ہیں چیزاں نوں حل کرن دی زیادہ سمجھاونا ہندی سی۔

پتنگ سم یکھیا: "گرکھ دا جیون: سنت تیجا سنگھ"

کھنڈے ہوئے پرائیکھ سمگری نوں کھودن لئی سالان دی سخت کھوج۔

ہر دیو سنگھ ورک دوارا

Title of Book : Life of a Gurmukh:
Sant Teja Singh

Author : Khem Singh Gill

Reviewed by : Prof. H.S. Virk, Professor of
Eminence, Punjabi University, Patiala.

Publication Year : 2016

No. of Pages/Cost : 767/ Rs. 500; 16.95 US\$
(Hard Bound)

Published by : KHALSA DIWAN SOCIETY, New
Westminster, BC, Canada

خالصہ دیوان سوسائٹی دی ستھاپنا وینکوور وچ 1906 وچ دور اندیشی سنت ودوان، سنت تیجا سنگھ دے تیناں دوارا کیتی گئی سی۔ لیکھک، ڈاکٹر: کھیم سنگھ گل نے 59 ادھیواواں وچ چل دی اس پتنگ نوں تیار کرن لئی بہت جتن کیتا ہے، جس وچ سنت تیجا سنگھ دوارا وشو پدھر اتے سکھ قوم نوں دتیاں گئیاں جیون اتے سیواواں دے سچے کھیترون شامل کیتا گیا ہے۔ کھنڈہ وچ لیکھک لکھدا ہے: "میںوں 1949 توں سنت تیجا سنگھ جی نال نیڑتا دا سبھاگ پراپت ہو یا جدوں میں خالصہ کالج، امرتسر وچ بی. ایس. سی. (کھیتی باڑی) داودیا تھی سی، اس لئی میں ایہہ کارج سنبھال لیا ہے۔ اس وچ پڑھے۔ لکھے، مہان سکھ ودوان اتے پورن گرکھ، سنت تیجا سنگھ جی دی انگریزی وچ جیونی لکھنا۔ میرے خیال وچ ایہہ سانجھ لیکھک نوں اس پتنگ نوں لکھن لئی وچ یوگتا پردان کردی ہے۔ دو جے شبدان وچ، اک گرکھ دو جے گرکھ بارے لکھ رہا ہے۔ 767 پٹیاں دی اس جلد دی سمیکھیا کرنا اک اوکھا کم ہے: اس لئی میں اپنی سمیکھیا نوں چھوٹا کرن لئی اس کھنڈ دیاں پرکھ و شیشتاواں نوں پڑھن دی آزادی لئی۔

ادھیائے 1" پر میشر چیٹناول" اک جان۔ پچھان لئی بہت لما ہے۔ لیکھک نے سری گورو گرنتھ صاحب (SGGS) وچ پرچلت سکھی سنکلیاں نوں SGGS دے حوالے دے کے دسترت کرن دایتن کیتا ہے۔ میرے وچار وچ، لیکھک اپنا تھیسس ستھاپت کرنا چاہندا سی: گرکھ کون ہے؟ اس والیئم دے سر لیکھ نوں جائز ٹھہراؤن لئی۔ اوہ گرکھ اتے منمکھ دے گناں نوں جوڑ کے اپنے مشن وچ سفل ہو یا ہے۔ برہم نام داسمرن اتے سمرن دیاں ودھیاں دسترت ہن (پنہ 96-106)، اتے گربانی دے آدھار اتے لیکھک دوارا واگورو گرمنتر دی سفارش کیتی گئی ہے۔ SGGS دی اک آلوچنا تمک جانچ توں پتہ چلدا ہے کہ واگورو گرمنتر دی سفارش گربانی دے کسے وی گورو لیکھک دوارا نہیں کیتی گئی، سگوں SGGS دے گرنٹھی، مہان سکھ سیوک بھائی گرداس دوارا کیتی گئی ہے۔ SGGS وچ بانی دے بھٹ لیکھک اس دی ورتوں سپیشٹ طور تے کردے ہن پر سکھ گروآں دی استت وچ اک اپدیش وجوں کردے ہن۔

سنت تیجا سنگھ دا جنم 17 مارچ 1877 نوں میرے پنڈکموکے، ضلع گجراں والہ توں دور پنڈ بلاوالی وکھے ہو یا۔ تیجا سنگھ دا ویاہ بشن کور نال ہو یا سی جدوں اوہ اے اک معصوم دکھ والا مل سکول و دیار تھی سی۔ اس دے پتا اک ڈاکٹر سن جو یونیورسٹی پدھر تک وی اسدی پڑھائی داسر تھن کر سکدے سن۔ پر اسدی متریمی ماں اس دے ویاہتا جیون وچ دکھائی ثابت ہوئی۔ تیجا سنگھ نے ایم۔ اے اتے ایل۔ بی۔ پنجاب یونیورسٹی، لاہور توں 1901 وچ امتحان دتے۔ اسنے گجراں والہ وچ اک پریکٹسنگ وکیل وجوں اک چھوٹا کار کال کیتا؛ پھر موجودہ راجستھان وچ سانبر جھیل وکھے اتری بھارتی لون و بھاگ وچ اک ادھیکاری وجوں شامل ہون توں پہلاں، بہرہ وچ اک ہائی سکول دے ہیڈ ماسٹر وجوں سیوا کیتی۔ 1904 وچ، تیجا سنگھ اپنے چنے ہوئے ادھیاپن دے کتا وچ پریش کرن لئی خالصہ کالج، امرتسر چلے گئے۔ خالصہ کالج تیجا سنگھ دے جیون وچ اک موڑ ثابت ہو یا، کیونکہ گبانی دی چمکی کھتی نے اسنوں اک پدار تھوادی (ناستک) توں ادھیاتمکتا دے کھوجی وچ بدل دتا۔ اس طرحاں تیجا سنگھ نوں خالصہ کالج وچ سیوا دوران ڈونگھا ادھیاتمک انوبھو ہو یا۔ لیکھک نے تیجا سنگھ دے من دی الہی پیار نال بھری ہوئی انند مئی اوستھا داورن کیتا ہے۔ اوہ اک برہم ویکتی نوں ملن لئی ترس رہا سی اتے آخر کار بھارت دے سبھ توں ستکار یوگ سنت، مستوا نادے سنت عطر سنگھ جی نوں لبھن وچ سفل ہو گیا۔

تیجا سنگھ دی ادھیاتمک یا ترا سنت عطر سنگھ جی دوارا پر بندھت پنج پیاریاں توں امرت چھکن توں بعد شروع ہوئی؛ اس دا پنر جنم خالصہ پنٹھ وچ ہو یا اتے پنج پیاریاں دی کمان بیٹھ اسدا نام زرنجن سنگھ متہ توں بدل کے تیجا سنگھ رکھ دتا گیا۔ تیجا سنگھ اک پوری طرحاں بدلی ہوئی شخصیت سی، بابا کیسر سنگھ ورگے سنتاں نال اوہناں دی سنگت پریر نادانک سی، جیہناں نے بھوکھانی کیتی سی کہ تیجا سنگھ نوں پچھم وچ گورو نانک دیو جی دے نام دے سندیش نوں پھیلاؤن لئی انگلینڈ دا دورہ کرن دی بخشش ہو وگی۔

ایہہ بھوکھبانی ادوں سچ ہو گئی جدوں تيجا سنگھ نوں اچیری پڑھائی لئی انگلینڈ اتے امریکہ جان اتے سکھ گرواں دے سندیش نوں اوہناں دھرتیاں وچ پھیلاؤن دا حکم دتا گیا۔

سکھیا اتے بھائیچارک سیوا: تيجا سنگھ 6 اگست 1906 نوں انگلینڈ لئی روانہ ہويا اتے ڈی. ایس. سی. پراپت کرن لئی یونیورسٹی کالج لنڈن وچ داخل ہويا۔ ڈگری. 2 مہینیاں بعد، اوہ کیمبرج یونیورسٹی چلے گئے اتے اس دے کیمپس وچ پہلے دستار دھاری سکھ بن گئے۔ مسٹر جیکسن، مشہور ڈاؤنگ کالج وچ اس دے استاد نے، اسنوں یونیورسٹی دے نیماں دے الٹ، اپنی پگت نوں برقرار رکھن دی چون دی اجازت دتی، جتھے کالے گاؤن اتے کیپ ودیا تھیاں اتے پھیکٹی دوواں لئی ڈریس کوڈ احصہ سن۔ تيجا سنگھ نے سائنس ٹرپوز دی ڈگری لئی، اپنے پریوار نال کرائے دے مکان وچ رہن لگ پیا اتے اپنے نواس ستھان اتے سری گورو گرنتھ صاحب جی دا پرکاش کیتا۔ اوہ انگلینڈ وچ آکٹ گردوارہ ستھاپت کرنا چاہندا سی اتے اس ادیش لئی اسنے 1908 وچ بریشیش آئینز، لنڈن دا خالصہ جتھا ستھاپت کیتا۔ یو کے (اتے یورپ) وچ پہلا گردوارہ تيجا سنگھ دوارا شپھر ڈز بش، پچھم لنڈن وچ شروع کیتا گیا سی۔ تيجا سنگھ نے 6 وچوں 5 وار پورے کیتے؛ اس لئی اوہ کیمبرج وکھے ٹرپوس ڈگری پراپت کرن دی لوڑ توں گھٹ گیا۔ اس نوں ادھ وچکار چھڈ کے، اوہ 5 جولائی، 1908 نوں ٹیچرز کالج، کولمبیا یونیورسٹی، نیویارک وکھے پی. جی. دی ڈگری پراپت کرن لئی امریکہ چلا گیا۔ ودیا تھی اتے کیمبرج اتے کولمبیا یونیورسٹی دوواں وچ اپنی سکھیا پوری کرن وچ اسپھل رہا۔ آخر کار، اسنوں ہارورڈ یونیورسٹی، یونیسے وچ داخلہ لین دی اجازت دتی گئی، جتھوں اسنے بھارت واپس آؤن توں پہلاں 1911 وچ سکولی سکھیا وچ ماسٹر دی ڈگری لئی۔

تيجا سنگھ ودیا وچ چنگا پردرشن کیوں نہیں کر سکیا؟ لیکھک نے اس سمیں دیاں پرستھتیاں کارن اپنی ناکامی نوں جائز ٹھہراؤن دی کوشش کیتی ہے۔ جان توں پہلاں، سنت عطر سنگھ جی دوارا اوہناں نوں کجھ آر تھک مدد دین دا وعدہ کیتا گیا سی، جو اوہناں دے انگلینڈ وچ رہن دوران کدے نہیں ہويا سی۔ اوہ اپنا زیادہ تر سماں اپنے پریوار نال ہتھوں۔ مونہہ رہ رہا سی۔ آکٹ جاں دووار، اوہ آکٹ کنگال ہو گیا سی اتے اس دے ویکتی اتے صرف 5 سینٹ بچے سن! پر پرما تاتے گورو وچ اسدی نچانے اسنوں اجیاں ستھتیاں نوں پار کرن وچ سہایتا کیتی جتھے بچا دور دور جا پدا سی۔ اچیاں ٹیوشن فیسوں دا بھگتان کرنا، ودیش وچ 4 جیاں دے پریوار دی سہایتا کرنا اتے سنکٹ وچ گھرے اپنے بھائیچارے دی مدد کرنا آکٹ اوکھا کم سی جو کہ تيجا سنگھ توں علاوہ ہور کوئی نہیں کر سکدا سی اتے پرما تاتے وچ وشواس نال۔

سنت تيجا سنگھ ودھیا بلارے سن۔ اسنوں کولمبیا یونیورسٹی وچ بھاشن دین لئی سدا دتا گیا سی۔ اوہناں دے لکچراں نے بھارت بارے جا گروتا پیدا کیتی اتے کجھ گوریاں نے اپنی ادھیانم ترقی لئی گرمیت سکھنی شروع کردتی۔ اوہناں دی پرسدھی کینیڈا

پہنچ گئی تے اوہناں نوں دینکوور دی سکھ سنگت نے گرمت پرچار لئی بلایا۔ تیج سنگھ 2 اکتوبر 1908 نوں دینکوور پہنچیا تے نویں بنے گردوارے دیاں گتیاں دھیاں وچ حصہ لیا۔ اوہناں نے اپنے اکت ہفتے دے ٹھہرائی دوران لوئر ٹیلینڈا تے پورٹ موڈی وچ سکھ بھائیچارے دا دورہ کیتا۔ کینیڈا وچ PR (ستھائی نواس) دے ادھیکار پر اپت کرن وچ بھارتی پرواسیاں دی مدد کرن لئی اسنوں کولمبیا یونیورسٹی وچ اپنی پڑھائی بند کرنی پئی۔ بھارتی بھائیچارے لئی اپنی سماج سیوا کارن، اوہ سامراجی برطانوی سرکلاں وچ اکھ دادر بن گیا؛ اس لئی اسنوں اپنی پڑھائی پوری کرن لئی کیمبرج تے کولمبیا یونیورسٹی وچ داخلہ دین توں انکار کر دتا گیا۔

تیج سنگھ بھارتیاں دے ادھیکاراں دی راکھی لئی کینیڈا وچ اکت شاندار بھومکا بھاؤنا سی۔ کینیڈیئن سرکار نے سارے بھارتیاں نوں بریٹیش ہونڈراس وچ وساؤن دی یوجنا بنائی سی تے بھارتیاں نوں زریات کرن دی یوجنا بناؤن لئی اکت کمیٹی داگٹھن کیتا گیا سی۔ تیج سنگھ نوں بھارتیاں دی طرفوں قانونی لڑائی لڑنی پئی تے لیشیناں، خاص کر کے بھارت دے سکھ پرواسیاں ورو دھ کینیڈیئن سرکار دے پرچار دا مقابلہ کرن لئی جنتک جاگروکتا بھاشن دتے۔ کینیڈا وچ گوریاں دے رویے نوں اکت پرسدھ گیت وچ قید کیتا گیا سی:

گوریاں دی دھرتی لئی اسیں لڑدے ہاں،

پوربی پکڑا تے لالچ نوں

اسیں سمرپن کرالگے، نہیں، کدے نہیں۔

ساڈا پھراوا "رت بچاؤ راجا" ہے،

چٹا کینیڈا سدالئی۔

بھارتیاں نوں اپنے پرپوراں نوں کینیڈا لیاؤن دی اجازت نہیں سی۔ اس رکاوٹ نوں دور کرن لئی، دینکوور دی سنگت نے 17 جولائی، 1911 نوں تیج سنگھ نوں اکت تاریخی ججی۔ اسنے دینکوور دے پرکھ سکھاں دی میٹنگ بلائی تے اکت ڈیپوٹیشن اوٹوا بھیجن دامتاپاس کیتا گیا۔ اس ڈیپوٹیشن وچ 4 ممبر سن: تیج سنگھ اس دے آگؤ، ڈاکٹر: سنڈر سنگھ، راجا سنگھ تے ایل ڈبلیو حال، اک مشنری، اس دے ممبر سن۔ اس وفد نے کینیڈیئن سرکار دے سبندھت منتریاں نال ملاقات کیتی۔ تے بریٹیش۔

بھارتی پرجاوجوں اپنے پریواراں نوں کینیڈا لیاؤن لئی بھارتی پرواسیاں 'تے لگائیاں گئیاں پابندیاں نوں ہٹاؤن دی بیٹی کیتی۔
تیجا سنگھ نے بھارتیاں نوں درپیش اس سمسیا نوں اجاگر کرن لئی اوٹوا وچ جنتک بھاشن دتے۔

نیویارک دے مسٹر کراپھورڈ، گورونانک دیو دے شردھالو، اپنے کاروباری سنکٹ نوں دور کرن وچ مدد کرن لئی، تیجا سنگھ نے کیلیفورنیا دی جیکسنول گولڈ مائننگ کمپنی دے 25% شعر خریدن توں بعد اکٹ مائننگ کمپنی "گورونانک مائننگ اینڈ ٹرسٹ کمپنی لمیٹڈ" رجسٹر کیتی۔ اوہ ایہہ ستھاپت کرنا چاہندے سن کہ سکھ پرواسی غریب نہیں ہن اتے کینیڈا مین سماج اتے بوجھ ہن، سگوں اوہ نوکریاں پیدا کر سکدے ہن اتے کینیڈا وچ کاروبار لیا سکدے ہن۔ تیجا سنگھ بھارتیاں دے حق وچ اپنے اپدیشاں وچ اپنا سفل سی کہ اسنوں اکٹ مہاتمانیا جاندا سی اتے بریشیش کولمبیا وچ پوربی بھارتیاں دا بے داغ راجمانیا جاندا سی۔ 13 مارچ 1909 نوں خالصہ دیوان سوسائٹی، وینکوور نوں بی. سی.، کینیڈا دے سوسائٹی ایکٹ دے تحت رجسٹر کرن وچ اوہناں دی اہم بھومکاسی۔ ایہہ سوسائٹی وینکوور وچ اچے وی کینیڈا وچ سکھی دے پرچار لئی سرگرم ہے۔ ایہہ نہ صرف سکھاں لئی سگوں ہور بھارتی سموہاں لئی وی منوبل ودھاؤن والا سی۔ پروفیسر تیجا سنگھ نے مکھ گرنختھی وجوں کم کیتا اتے بریشیش کولمبیا وچ امرت سنچار لئی پنج پیاریاں دی چون کیتی۔ اس گروپ نوں اسے مقصد لئی یو. کے بلایا گیا سی اتے ایہہ سکھ دھرم دے پرچار لئی وینکوور چھڈ گیا سی۔

حالانکہ، جویں کہ گربانی وچ برہم سندیش دا حکم ہے: "مصیبت اکٹ دوائی ہے جدوں کہ خوش حالی بیماریاں ول لے جاندی ہے؛ کیونکہ، جتھے اند ہندا ہے، اتھے پر ماتمادی کوئی اچھا نہیں ہندی (دکھ دارو سکھ روگ بھا۔ ا۔ آ جاسکھ تم ن ہو۔) "I" انگریزی کوی، اولیور گولڈ سمتھ، اپنی کویتا "ڈیزرٹ ڈولچ" وچ وی اسے طرحاں دا اپدیش دندا ہے:

بھومی نوں نقصان پہنچاؤندا ہے، شکار نوں جلدی کرن لئی،

جتھے دولت اکٹھی ہندی ہے، اتے آدمی سڑ جاندا ہے۔

جدوں سکھ خوش حالی وچ اشناں کرن لگے تاں پھٹ پے گئی اتے تیجا سنگھ دے ورودھی اس نوں کمپنی دے فنڈاں دی غبن دے کیس وچ پھساؤنا چاہندے سن۔ اس نوں لنڈن توں واپس بلایا گیا اتے جدوں آڈٹ کیتا گیا تاں گڑبڑی دادوش جھوٹھا ثابت ہویا۔ سونے دی خان دے شعر مسٹر کراپھورڈ اتے تیجا دے سپنے دے سپرد کیتے گئے سنسنگھ وینکوور وچ سکھ یونیورسٹی دی ستھاپنا کرنا تاں دور دی گل ہے۔

تیجا سنگھ نے 5-11 اگست، 1910 نوں ہوئی برلن کانگریس آف پھری کر سچنی وچ سکھ گرواں دے یوگدان نوں اجاگر کرن لئی اپنا پیپر "بھارت وچ سکھ اندولن اتے پھری کر سچنی نال سبندھ" پیش کیتا۔ ہارورڈ وچ اپنی ماسٹر ڈگری پوری کرن توں بعد، اسنے ہولٹولے فارم دے بابا جوالا سنگھ اتے بابا وسا کھا سنگھ (غدیری بابیاں) دے سدے اتے کیلیفورنیا چلے گئے اتے امریکہ وچ پہلا سکھ گردوارہ سٹاکٹن وکھے ستمبر 1911 وچ ستھاپت کیتا گیا۔ پیسیپھک کوسٹ خالصہ دیوان سوسائٹی، سٹاکٹن 27 مئی، 1912 نوں کسے وی قانونی مصیبت توں بچن لئی رجسٹر کیتی گئی سی۔ تیجا سنگھ نوں اس دا پہلا پردھان چنیا گیا۔ میں سٹاکٹن دے سکھ عجائب گھر دا دورہ کیتا اتے دیکھیا کہ سکھ سنگت نوں کرسیاں اتے بیٹھن دی اجازت دتی گئی سی جویں کہ چرچ وچ، جدوں کہ گورو گرنتھ صاحب نوں اک چوکی اتے ستھاپت کیتا گیا سی۔ بھارت پر تن توں پہلاں، 6 اکتوبر، 1912 نوں وکٹوریہ، بی. سی.، کینیڈا وچ اک نواں گردوارہ ستھاپت کیتا گیا سی۔

تیجا سنگھ مارچ 1913 دے انت وچ وینکوور وکھے مونٹ-ایگلٹ جہاز وچ سوار ہو یا اتے جاپان، چین، ہانگ کانگ، سنگاپور اتے ملایا راہیں واپس بھارت آیا۔ اس نوں بہت ساریاں مشکلاں داسا ہننا کرنا پیا، اداہرن وجوں، اوہ اپنے پر یوار لئی ہناں ٹکٹ دے کو بے (جاپان) توں جہاز اتے چڑھیا، پر گورو وچ اسدا وشواس اٹھ سی۔ شنگھائی اتے اترن توں پہلاں، 35,000 سکھاں دا اک جلوس بندرگاہ اتے اس دے سواگت لئی اڈیک کر رہا سی اتے اوہناں نے اسدی یاترا دا بھگتان کیتا۔ اوہ چین، ہانگ کانگ اتے ہور تھاواں دے سکھ سنگتیاں ولوں ملے سواگت توں بہت پر بھادت ہو یا، جیہناں نے اس نوں تھنے بھیت کیتے اتے بھارت دی یاترا لئی بھگتان کیتا۔ تیجا سنگھ نے گوردواریاں وچ بھاشن دتے، کیرتن ساگم کروائے اتے امرت سنچار دے پروگرام کروائے۔ ایہہ درساؤندا ہے کہ سکھی اس دے آؤن توں پہلاں دکھن-پوربی ایشیا وچ ودھ رہی سی اتے اوہ اسنوں ہور اتشابت کرن دا اک سادھن بن گئی سی۔ اوہ لگبھگ 7 سال بعد مستو آنا صاحب وکھے سنت عطر سنگھ جی دی پوتر حضوری وچ نمتستک ہون لئی نمتستک ہوئے۔

سنت تیجا سنگھ اک سنستھادے زمانا اتے پرچارک وجوں: تیجا سنگھ نوں سنت عطر سنگھ جی دوارا سخت ادھیاتمک سکھلائی دتی گئی سی۔ اس داروزانہ دارنیں امرت ویلے 2 وجے (امرت ویلا) وچ شروع ہندا سی، سورج چڑھن تک دھارمک سیواواں وچ شامل ہندا سی اتے پھر ماسٹر دوارا زردھارت کیتے ہتھیں کم (سیوا) کردا سی۔ 3 سال (1913-16) دی سکھلائی اتے سخت امتحان پاس کرن توں بعد، اسنوں سکھی دے کھیتر وچ سوسائٹی دی سیوا کرن دی اجازت دتی گئی۔ اوہناں دی پہلی نیوکتی اک سکھ سدھارک بابو تیجا سنگھ دوارا ستھاپت خالصہ گرلز ہائی سکول، بھسوں دے پرنسپل وجوں سی۔ اسنے بھسوں توں استعفی دے دتا اتے خالصہ ہائی سکول، کلر (ڈیرا خالصہ) وچ داخلہ لے لیا۔ اپنے ماسٹر (سنت عطر سنگھ) دے کہن اتے اوہ

گورو نانک خالصہ کالج، گجراں والہ (1917) دے بانی پرنسپل وجوں شامل ہوئے؛ مستوآنا (1918) دکھے اکال کالج دا
 نینھ پتھر رکھیا، اتے پھر بھارت دی پرکھ سنستھا، بنارس ہندو یونیورسٹی (1919) (BHU) دے پرنسپل، ٹیچرز ٹریننگ
 کالج وجوں شامل ہوئے۔ سکھ روپو دے پاٹھکاں لئی ایہہ دلچسپ ہو سکدا ہے کہ بی. ایچ. یو دا نینھ پتھر سنت عطر سنگھ جی نے
 24 دسمبر، 1914 نوں رکھیا سی۔ بی. ایچ. یو. ویچ اکت سال رہن توں بعد، تیجا سنگھ نوں اس دے ماسٹر نے 1920 ویچ
 مستوآنا واپس بلا یا سی۔ اکال کالج چلایا۔ اسنے کلکتہ ویچ کالج دی عمارت لئی دان دا پر بندھ کیتا اتے فنڈ اکٹھا کرن لئی گجراں
 والہ ویچ اپنا گھر گروی رکھیا۔ پنجاب ویچ پینڈو سکھیا دے ادیش لئی اوہناں دی لگن اتے سمرپن اجیہی ہی سی۔ اسنے 3 سال
 اکال کالج دے پرنسپل وجوں سیوا کیتی اتے جدوں سموہ ایر کھانے سراچا کیتا، تیجا سنگھ واپس گورو نانک خالصہ کالج گجراں والہ
 (1923) دے پرنسپل وجوں چلا گیا۔ اسنے 1926 ویچ جیون لئی ادھیاتمک مشن اتے اپنے ماسٹر نال جڑن لئی استعفیٰ دے
 دتا۔

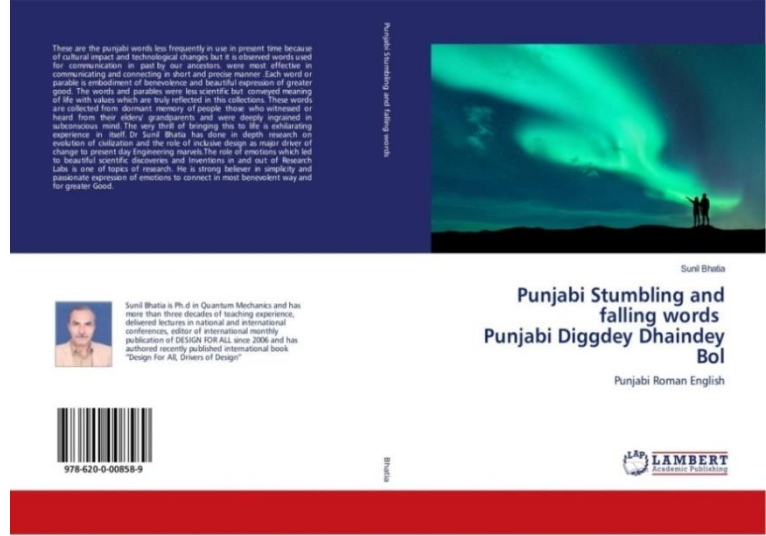
سنت تیجا سنگھ کشمیر اتے پنجاب ویچ اپنے مشنری دوریاں اتے سنت عطر سنگھ جی نال اک سمرپت کامریڈ وجوں جڑے رہے۔
 اوہ اپنے گورو دی صلاح انوسار پنجاب ویچ سکھاں اتے ہور بھائیچاریاں دے ادھیاتمک انتی ویچ رجھیا ہو یا سی۔ جدوں ماسٹر جی
 نے اپنا مریدا تیاگ دتا تاں تیجا سنگھ نے اس دی یاد ویچ چیمہ (سنگرور) اتے تپیاننا صاحب، کنوہا (ہن پاکستان) دکھے
 گردوارے بنائے۔ سنت تیجا سنگھ نے سکھ گروآں دے مشن دا پرچار اتے پرچار کرن لئی پوربی افریقہ، برما، تھامیلینڈ، سنگاپور،
 ملایا، جاپان، امریکہ اتے کینیڈا دیاں ویشال مشنری یا تراواں کیتیاں۔ انت ویچ، سنت تیجا سنگھ ہمالیہ دی سنڈر گھاٹی ویچ چلے گئے
 اتے 1960 ویچ بڑو صاحب (سولن، HP) دکھے پہلا مٹی والا گردوارہ بنوایا۔ میں ہن شملہ دکھے 1982 ویچ رجسٹرڈ
 کلغیدھر ٹرسٹ دے ادھین پورے بھارت ویچ اکال اکیڈمیاں دے کینڈر وجوں وکست ہو گیا ہاں۔ سنت تیجا سنگھ اتے
 اوہناں دے گورو دوارا مل ادھارت سکھیا پر دان کرن دے آدرش نوں اکال اکیڈمیاں دے سرپرست بابا اقبال سنگھ اتے اس
 پیتک دے لیکھک ڈاکٹر: کھیم سنگھ گل نے بڑو صاحب دکھے عمل ویچ لیاند ہے۔

اس گل ول اشارہ کیتا جا سکدا ہے کہ مینوں سنت تیجا سنگھ اتے اوہناں دے گورو (سنت عطر سنگھ جی) دے جیون ویچ بہت
 سارے قصے اچھوتے چھڈنے پئے ہن۔ ادھرن لئی، سنت تیجا سنگھ گرکھ سنت۔ ودوان سن پر ساڈے پر پمراگت بھارتی رشی۔
 منیاں وانگ، اکت سماجک وٹے نہیں سن۔ اوہ اپنے سماج پر تئی اپنیاں ذمہ داریاں پر تئی پوری طرحاں سچیت سی۔ اوہ 1920
 دے دہاکے دوران گردوارہ سدھار لہر ویچ شامل سی۔ اوہ اینا سی ch سکھ قوم ویچ اس گل دستکار کردے ہن کہ اوہناں نوں

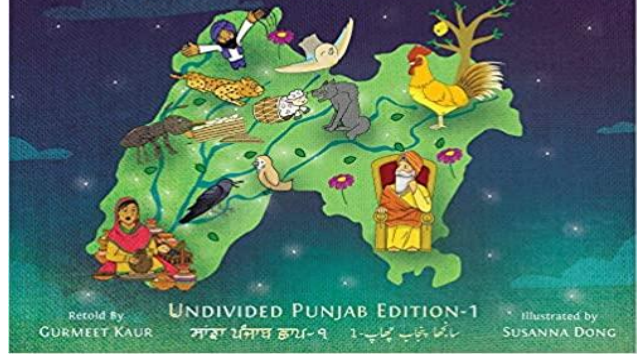
اکال تخت داپہلا انترم جتھے دار۔٪ چنیا گیا سی، جو کہ بہت سارے سکھ اتہاسکاراں نوں انجان ہے۔ پر گوردواریاں دی سکھ سیاست وچ شامل ہونا اوہناں دے وٹ دی گل نہیں سی۔

میں لیکھک نوں اس دے پیار دی محنت لئی ودھائی دنداہاں۔ کھنڈے ہوئے پرالیکھ سمگری نوں کھودن لئی کئی سالوں دی سخت کھوج کیتی ہونی چاہیدی ہے۔ لیکھک دے سارے تیناں دے باوجود، کجھ معمولی غلطیاں اتے رولے۔ رپے اس طرحاں درسائے جاسکدے ہن: کجھ گربانی حوالے پاٹھ نال میل نہیں کھاندے (پنہ 37); پھٹنوٹ (پنہ 71 اتے 85) وچ گربانی دے حوالے وچ سودھاں دی لوڑ ہے؛ بابا بندہ سنگھ دی شہادت بارے دسن والی جانکاری بھروسے یوگ نہیں ہے (پنہ 223); 1819 دی دوجی سکھ جنگ بارے جانکاری غلط ہے (پنہ 268); جرمنی وچ بون (بون؟) یونیورسٹی (پنہ 321)، اتے کجھ چھوٹیاں غلطیاں جیہناں نوں ٹھیک کرن دی لوڑ ہے۔

نویں کتاب:

سر بنے پنجاب دیاں موشیاں 5-1 9-4 سرتی پنجاہ دیہاں
FASCINATING FOLKTALES OF PUNJAB

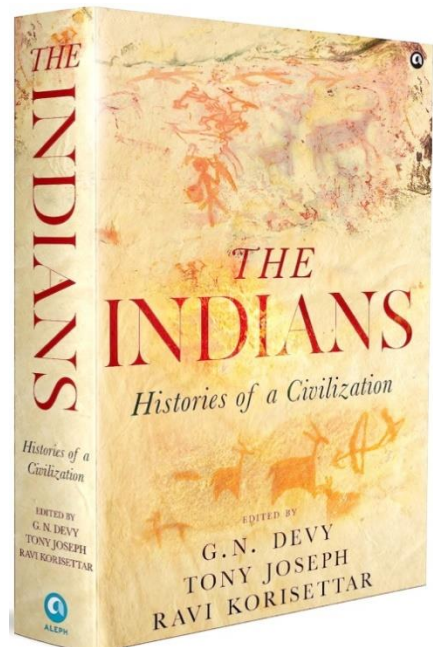
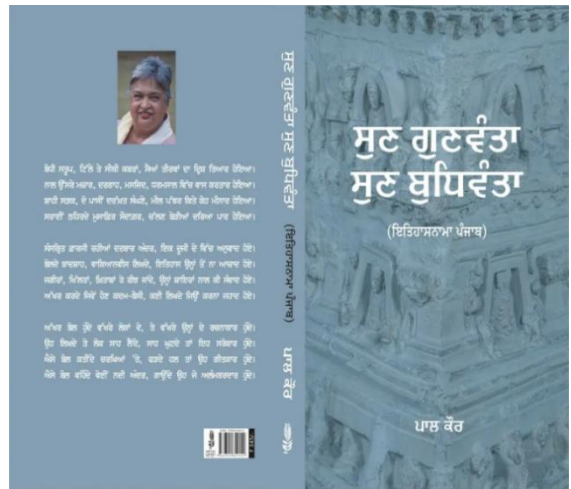
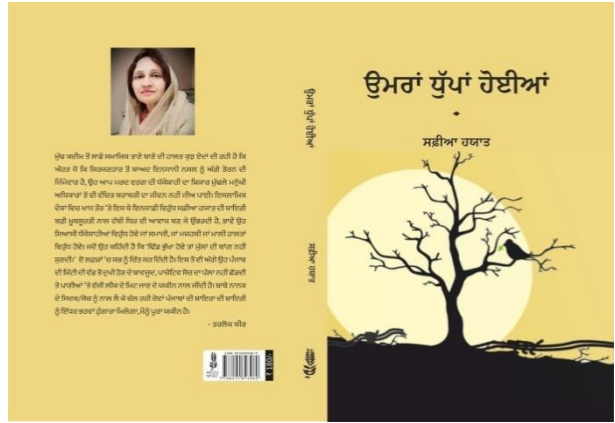

پہلی وار، پنج دریاواں دی دھرتی توں پنج خوبصورت چترت لوک-کھاواں پچیاں اتے ماییاں لئی پنجابی بھاشا دیاں پسیاں
(گور مکھی اتے شاہ مکھی) اتے انگریزی انواد دوواں وچ جیوت ہن۔

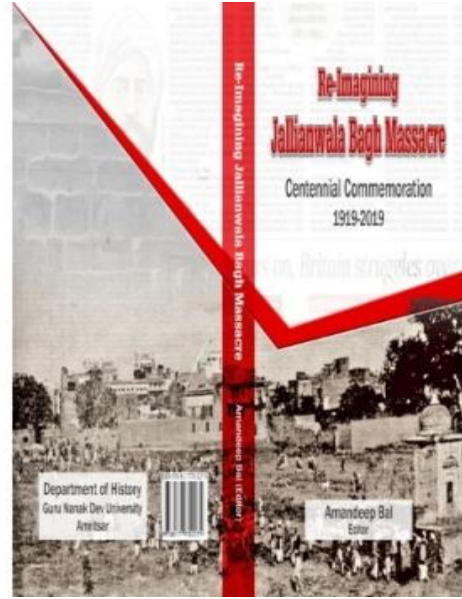
کتاب نوں بھرپور رنگاں وچ درسا یا گیا ہے جس نال پاتراں نوں جیوت بنایا گیا ہے۔ ہر کہانی انگریزی انواد دے نال پرمانک
پنجابی وچ گیت کاری نال پیش کیتی گئی ہے اتے اک نینکتا ہے۔ انونڈے پنجاب دے بال-انوکول نقشے اتے پنجابی پسیاں نال
پچیاں نوں جانو کرواؤن لئی ٹیبل پنجاب دی امیر وراشت بارے ہور سکھن لئی پیرت کردے ہن۔

94 | 11 x 5.8 | ہارڈ کور گور مکھی، شاہ مکھی اتے انگریزی ISBN: 978-9887101-0-8

کرپا کر کے لیکھک توں سدھے طور 'تے ادھکارت کاپیاں خریدواتے پیسے بچاؤ۔ نیٹ 'تے لیکھک دیاں ہور کتاباں لئی
پنجاب دیاں منموہک لوک کہانیاں دیکھو۔

Amandeep Bahi, Professor & Head,
Department of History, Guru Nanak
Dev University, Amritsar. She is the
author of *Journal of Gender Studies*
and editor of *Indian Journal of
Gender Studies*. She has also
written on the history of Punjab in
the 19th and 20th centuries. Her
research interests include gender
studies, social movements and
Punjab's history.

The book examines the impact of the
Jallianwala Bagh Massacre on the
history of Punjab. It also discusses
the role of the British in the
massacre and the impact of the
massacre on the Indian independence
movement. The book is a valuable
resource for students and scholars
of Indian history.

The present work is a collection
of essays on the history of Punjab
and the British rule in India.
The author has written on various
aspects of Punjab's history and
culture. The book is a valuable
resource for students and scholars
of Indian history.

خبریں:

1.

سلامت PunjibLibrary.com توں مفت ڈاؤنلوڈ کرن لئی وی اپلبده ہے
جن انک گور مکی اتے شاہ مکی وچ اپلوڈ کیتا ہے، اکت اکت کر کے اسیں سارے اپلوڈ کراں گے۔

[*Salahiyat صلاحیت](#)

punjabilibrary.com

[Salahiyat](#)

punjabilibrary.com

نوٲٲٲ سٲٲٲ اٲوال

ٲروٲرام اٲٲٲ سٲاٲم

بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر

اشتہار بازی
ڈجیٹل نیوز لیٹر وچ اشتہار دین لئی

advertisement@southasiaresearchcenter.in

اشتہار نوں سویکار کرن دا مطلب ایہہ نہیں ہے کہ بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر دوارا اتپاداں جاں سیواواں دا سمرتھن کیتا گیا ہے

خبران اتے درش:

ورکشاپاں/کانفرنساں بارے/نویں اتپاداں جاں سماگماں جاں سیمیناراں

southasiaresearchcenter@نیوز

پاٹھکاں نوں بینتی کیتی جاندی ہے کہ اوہ ساٹے نیوز لیٹر بارے سمپادک نوں اپنے وچار پرگٹ کرن: فیڈبیک

Feedback@southasiaresearchcenter.in

آگامی سماگم اتے پروگرام

Editor@southasiaresearchcenter.in

دستخط کیتے لیکھاں وچ پرگٹائے گئے وچار ضروری طور 'تے بھارت دے دکھنی ایشیا کھوج کیندر دے ادھکارت وچاران نوں درساؤندے نہیں بن۔

نگرانی: (انگریزی، گرومکھی اتے شاہ مکھی دیاں لپیاں)

پرو: بر دیو سنگھ ورک

پروفیسر آف ایمیننس (آئیری)، ایسجیجینس ورلڈ یونیورسٹی، فتح گڑھ صاحب، انڈیا۔

مکھ سمپادک:

ڈاکٹر سنیل کمار بھاتیا پھیکلٹی ممبر،

اے/70/2 سیکٹر-18، روہنی، دلی-110089، بھارت

ای-میل: dr_subha@yahoo.com

سمپادک: (انگریزی سنسکرن)

شری ایل. کے. داس

سابقہ مکھی ادیوگک ڈزائن کیندر، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی (دلی)، بھارت، وزٹنگ پھیکلٹی ڈزائن وبھاگ، دلی
ٹیکنولوجیکل یونیورسٹی، دلی

lalitdas@dtu.ac.in

ای-میل: lalitdas@gmail.com

سمپادک (انگریزی سنسکرن)

رونقی رام تون پرو

شہید بھگت سنگھ جینر پرو

راجنیتی وگیاں وبھاگ

پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ (بھارت)

ایمیل: ronkir@pu.ac.in

ایمیل: o, inronkiram@yahoo c

سمپادک: (پنجابی بھاشا اتے گورمکھی لپی سنسکرن)

جسپال سنگھ سندھو

پترکار، لیکھک اتے سماجک کارکن، کیندری سنگھ سبھا، چنڈی گڑھ، بھارت

jaspal.sdh@gmail.com

ایسوسیٹیڈ ایڈیٹر: (پنجابی بھاشا، گرومکھی لپی سنسکرن)

رمندرجیت کور، ڈاکٹر

سہانک پروفیسر، پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ، بھارت

jitrामinder75@gmail.com

سمپادک: (پنجابی بھاشا اتے شاہ مکھی لپی سنسکرن)

آسما قادری نے پرو

انسٹیٹیوٹ آف پنجابی اینڈ کلچرل سٹڈیز اورینٹل کالج

پنجاب یونیورسٹی لاہور پاکستان

ایمیل: aasmaqadri@gmail.com1

ایسوسیٹیڈ ایڈیٹر: (پنجابی بھاشا، شاہ مکھی لپی سنسکرن)

عرفان ملک ڈاکٹر

پنجاب یونیورسٹی، چنڈی گڑھ (بھارت)

ایمیل: irfanmalik941@gmail.com

پرکاشن دے انچارج

خوشحال سنگھ چنڈی گڑھ نے سکھ سٹڈیز وچ ماسٹر ڈگری اتے سکھ پرب پنجابی یونیورسٹی، پٹیالہ وچ پی.ایچ.ڈی. جنرل سیکرٹری سہی گورو سنگھ سبھا جنرل س

سمپادکی ممبر

پرو. ڈاکٹر. گورو ربیجا، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی، رڑکی، انڈیا ایمیل: gaurav.raheja@ar.iitr.ac.in
gr.iitroorkee@gmail.com,

پرو. ڈاکٹر. سوگندھ ملہوترا، انڈین انسٹیٹیوٹ آف ٹیکنالوجی، ممبئی، بھارت، ایمیل: sugandh@iitb.ac.in

وشیش پترکار:

شریمتی نیمشا شرما،

ممبئی، بھارت، Nemisha90@gmail.com

پتر وبار لنی پتہ:

اے/70/2 سیکٹر-18 روہنی، دلی-110089، بھارت

اس جرنل وچ دکھائی دین والی سمگری نوں ستتر روپ وچ دوبارہ تیار کیتا جا سکدا ہے۔ اسے دی اکہ کاپی اتے رسید دی شلاگھا کیتی جاوے گی۔

ایہہ رسالہ ساوتھ ایشیا ریسرچ سینٹر آف انڈیا اے/70/2 سیکٹر-18 روہنی، دلی-110089 (انڈیا) اتے پرکاشک دا نام ڈاکٹر۔ سنیل کمار بھاتیا، ایڈریس اے/70/2 دوارا پاتھکاں دے لاجھ لنی ہر مہینے مفت وچ پرکاشت کیتا جاتا ہے۔ سیکٹر-18 روہنی، دلی-110089 ٹیلیفون: +91-11-27853470-011، ای-میل: dr_subha@yahoo.com